

**Exactissimi discursus de rebus Gallicis, anno 1588 editi
continuatio, hoc anno Gallice conscripta, nunc primum latine
reddita : qua de totius Europae praesente statu accurate
dissertitur, & reges ac principes orbis ad vivum depinguntur**

<https://hdl.handle.net/1874/14734>

4

EXACTISSIMI

DISCVRSVS

DE REBVS GALLICIS,

Anno 1588. editi,

CONTINVATIO,

HOC ANNO GALLICE CON-
scripta, nunc primùm La-
tinè reddita:

Qua

DE TOTIVS EVROPAE

praesente statu accuratè

differitur,

&

REGES AC PRINCIPES

Orbis ad viuum depinguntur.

EX

Speculâ Halcyoniâ.

ANNO CL. I. XCII.

DISCURSVS DE
REBVS GALLICIS
CONTINVATIO.

MEMINI me, Iuste, tibi aliquã-
do mittere Gallie nostre *σκια*
χαφιαυ, eiusq; vultus adum-
brata lineamenta, qualẽ pau-
lò ante proximi regis obitum præ se fer-
ret. Opus sanè & otio abundantis, & pro-
cul à publicis malis & calamitatibus po-
siti. Meũ quidem studium, quãtum eniti
& contendere potui, fuit, tibi omnes ei
rugas, vulnera, cicatrices, & vibices, hoc
toto flagrante bello acceptas, ad viuum
effingere. In summa, mihi in meo opere
adblanditus sum, nimis audax, nimis so-
lers. Depinxi insuper *ὑπελαϊκη*, nec an-
te audita mala, quæ tantum aut cõiectu-
ra nossem, aut diuinans exararem. *Μαύτης*
sanè parētis meæ *δυσυχιωũ δυσυχης*. Sex-
centies me facti & conatus mei pœnituit,
cum cœpisset tempus illos recessus *καὶ ἀ-*

4 DISCVRSVS

πρήματα in lucem proferre. Nunc verò, si tuorum Belgarum *πολυπραγμοσύνη* animo succurrat, amicorum viuos & adhuc spirantes vultus, inter stratú & sandapilá, singultientes, effigiantium, hoc in numero me, iuste, ponito. Ego moribúdx Galliæ tabellam, non minus lætaliter quam olim, decumbentis, adumbratam cupio, si possum, posteritati tradere. Exorietur forte, qui centones istos confutos in aulæum historiæ sui temporis compingat. Hoc igitur meum opusculum (vt prius illud, quod à nobis exijt, rogatu meo fecisti) aut in Musæo tuo sepone, aut, si ita videtur, intimis tuis imperti. Equidem mihi tibiq; scribo. Omnia ista Guisij cõsilia & ingentem illum ac planè purpura dignū anibitum, ipsi congenitum, non aliter quam vnà cum eo intermori posse, cuius obuium ad iudicandum fuit. Vbi tandem gētium & terrarum suas columnas terminosq; fixisset, indignis accepto modis rege, & ex regni metropoli turpiter exacto, profligatoq; ? Nec sanè ab eo tempore fuit nemo, qui non obijceret in istius Rubiconis transitu aut plura, aut certe

certè non tam multa factò opus fuisse, ita
 offensis Gallorum, in primis verò nobi-
 lium animis hoc regis sui dedecore, vt pa-
 rùm abfuerit, quin malè tenfum hoc π-
 ειβάλαιου, tanquam spongia palimpsesto,
 sic coloribus ijs omnibus, quibus elima-
 tus ille spiritus vitæ suæ tabellam hæc-
 tenus laruare studuerat, vnam lituram in-
 duceret. Vtut sit, ariolati multi sunt αἰὲς
 χρηματισμῶν, aut Duci à Rege, aut Regi à
 Duce perniciem imminere. Tantum e-
 nim vulnus restitutum iri, rursusque coi-
 turum, nullas spes, nulla rerum externa fa-
 cies spondebat.

Insanis igitur quibusdam substructio-
 nibus, (quas Barricadas vocabant) res
 transacta, reuera ἐμπόδιοις, qui po-
 stremo velut obice iniecto magno Du-
 ci aditus obstruxerunt. Ab illa fatali die
 Barricadarum quicquid molitus est, illud
 cum sine matura prouidentia cœptum,
 tum sine recto iudicio administratum,
 exitum tādē habuit miserabilem. Post
 egregie sic initum opus, quum malis qui-
 busdam auibus & sinistro Hercule ad de-
 stringendum in dominum suum ensem

instigatus, vaginam (quod aiunt) in profuētē abijcere debuisset, parū à pœnitentia facti abfuit, ratus, aliâ se viâ defunctum regem in nallas suas pertracturū. Væcors, dū aperto Marte summū suorum tentaminum fastigium attigisse videtur, ad inum repente relabitur. Requirit igitur denuò rancidam illam *προφασιν* regiae auctoritatis & gratiæ, quò animos Fræcorum, quos à se alienatiores, suaq; illa audacia offensiores putabat, reconciliaret.

Enimuero (vt dementat Deus homines) credidit offensum principem reconciliari, rationēq; inueniri posse, qua Monarchæ diadematis simul & regni renuntiatio persuadatur: sin minus, populorū saltē credulitati hæc imaginaria persuasio obtrudatur, ne cui nouum & insolens foret, si illum deinceps volentem & consentientem in monasterium cōcluderet. Rex vice versa penitus & tenaciter consilium arripit, firmumq; propositum iniuriæ vlciscendæ. Ac sanè verè regia illa, quæ consecuta est, Adrastea, re ipsa patefecit, quam semper solcat Deus hominum, adeoq;

adeoq; magnatum consilijs illudendo, ea in cōtrarium planè finem præter omnem expectationem conuertere. Festinat gnomon debilibus fretus libramentis ad horam & momēta sua, quæ, si digito mouere horologij magistro visum est, in alteram circuli extremitatem inclinantur. Ita est de hominibus. Cogitat rex de conuocandis regni Ordinibus, plus satis se penes illos tū fidei tum auctoritatis natum esse ratus ad Guisij condemnationem. Hic dementior se mirificè & expectere & expectare nō obscure innuit, ratus apud delegatos Ordines sibi satis & gratiæ & præsidij paratū esse ad sceptrum Regi de manibus extorquendum. Hic quidē delusus, ille ferè spe excidit. Alter quidem vix transuersum (quod aiunt) digitū eos laqueos declinare potuit, quos hosti intenderat: hosti (inquā) quem vnus dieculæ spatio anteuertit. Deniq; donec est patefacta Dei de vtroq; voluntas, ne hoc quidem momento potuisset alter ipsorū prædicere, vter prius fufum absolueret.

Hac concussa, versaq; ingenti arbore, qui in eius vmbra delitescbant, ad tēpus

occultari non potuere: & , vt verum dicā,
 quod & à me dictum aliās , vnus ille fuit
 instar omnium coniuratorum: vnus ma-
 iores amplitudinis gradus, quàm coniu-
 rati simul oēs, obtinebat. Quòd si ratum
 regi fuisset, non dimidiatū, (vti solebat)
 sed integrū opus perficere, si expedito ne-
 gotio altera pòst hora, equo còscenso, suā
 tum præsentiā, tū vires coniuratarū vr-
 biū terrori hoc Heroico facinore penè cò-
 sternatarū, superinieciisset, probabile est,
 illum tantum infortunium, in quod po-
 stea incidit, euasurum fuisse. At quemad-
 modum alterius consilia Deus irrisit, vi-
 cissim quoq; alterius irrita remedia elu-
 sit. Princeps, qui alioqui tum animi tum
 còsiliij in reliquis compos, vix extinctum
 perduellem vidit, vt simul cum illo reli-
 quorum perduellium numerum periisse
 confideret. Certumq; est inter familiares
 ab illo auditam hanc uocem fuisse, HO-
 DIE SVM REX. Contrà autem ab il-
 lo die rex esse desijt. Hac fiducia fretus ita
 negligēter rem gessit, vt Aureliā eodem
 tempore amitteret, quam urbem vel solo
 nutu indicioque seruare poterat: Duci
 Mx.

Mænio tum reditum, tum copiarum & virium redintegrationem permittit: eos ridet, qui consilium darent, exercitum, quem in Pictonib. habebat, cōfestim euocandi: indignatur alijs, qui vt eodem tempore eius opera, qui nunc regnat, & copijs Huguonoticis vti vellet, suadebant: tandem ea sic neglexit omnia, ad quæ tamen sequentis mensis necessitas adegit, vt intra sesquimestre spatium se in regnū, quod Turonibus, Blæsiō, Baugentio circūscribitur, redactum videret.

Non absimili quidem προφάσει ab ea, quam olim Antonius & Augustus I. Cæsaris Dictatoris neci ad euertēdam remp. Rōm. obtenderūt: quorum alter ante id facinus tam paruo in honore fuit, vt religio esset tyrannicidis illum cum Cæsare interficere, alter ipsius ex sorore nepos vix ex ephebis excesserat, tantum abest vt ijs viribus diffideretur, quas postea in collegæ sui, & inimicorum perniciem, libertatisq; reip. deminutionem collegit. Ita Dux Mænius, & tota illa Lotharingica familia, quam ne idoneam quidem credidisses ad vnius viculi vel oppiduli expu-

gnationem, plebeculam hoc facto (quam fratrum natu maximus iam pridem ad seditionem instruxerat) ita ad tumultum compositam, ita ad ἀπειθείαν natam nati sunt, ex eoque numero tenuissimos quosq; qui in tumultu solent esse antesignani, sic sapientissimorum & locupletissimorum quorumq; prædæ inhiantes, ut dicto citius ad hanc regis oscitantiam, cuncta rebellaret Gallia. Hoc scilicet tulit operæ suæ pretiū ex opere dimidiatō: culpa sanè paucis principibus euitata. Sic eertatim commota in eum Gallia pene tota, in tanta consilij inopia, rerumq; instabilitate, desideratis alijs omnib. medijs, R. Nauarræum fratrem, hodie imperatorem, ad se tandem euocare coactus est. Sed ita serò, ut improborum arctissimè coniunctis opibus viribusq;, eos nisi aperta iam vi frangendi facultas nulla superesset. Dabo tamen operam, hoc veluti nostræ historiæ δῆγμα proponens, nepotibus nostris ut ostendam, quid in tanto casu notabilius acciderit, atq; illustrius. Nemo vnquam limpidiorem luxisse solem credidit, quàm quo die lucentem videt.

DE REB. GALLICIS. H

det. Mundanos casus & *διουτυχημένα* omnia in nos transferimus, & quicquid prioribus factum est seculis, ad nostra tantum tempora putamus pertinere: quasi nunc demum sapiens, sagax, prouidus, admirandus, suæ denique gloriæ æmulus Deus esse cœperit. Error. Hoc tamen plebeio motu errore adduci non possum, quin credam infinitam illam, incomprehensibilem & inimitabilem *ἄσπετον ἄσπίαν*, mentem illam æternum agentem, & ea quidem dumtaxat agitatem, quæ ipsius gloriæ inseruiūt, earum virtutum notas hoc nostro sæculo quàm vnquam antea, expressiores ostendere voluisse. Dum vltionum Deum se nuncupat, negat certe ad alium quempiam vindictam pertinere. O notas! ô insignia Deitatis! Quotusquisque reperiatur, qui iustiore examine nouerit merita quæque mercede siue pœnæ siue præmij compensare? Quis ab illo secundus poterit tū patiētiam habenas laxare, tū adducta catena compedes ferreos constringere? Nos homineuli, pecuniæ nostræ vsuram metimur ex mutuationis tēpore, ille iustorum suppliciorum suorum tarditate grauata

uitatem compensat. Præclare cum illis agitur, in quibus statim culpam pœna sequitur. Sed qui tarda & sine senio confescentia ridet nomina, ante supremum vitæ suæ diem sentit se in magno nexu.

Triginta abhinc annis iam præsaga Gallia Guisianam in domum declamabat, atq; adeo antè, quàm insedisset Gallicis animis vlla rebellionis suspicio:

*Hoc velut ex tripode est auditum Regis
ab ore*

*Defuncti verbum, quondam sua pignora
racha.*

Expoliaturos Guisios, nudumq; popellū.

Quampridem id à pueris decatatur? Cui non audita illa Mesnilauberiensis promantica vox typis excusa anno 1560.

*Stringentur caliga Francis thoracibus
olim*

*Quando Lothringenses, stringētibus heu
malè vinclis!*

Cui non auditi commentarij, qui intercepti fuerunt rabulæ illi Dauidi capto anno 1577? Cui non auditum aliquando, genus ducere Lotharingicā illam gētem inde à Carolo magno, qui moliebatur,

— *Antiquum exscindere regnum,*

Et magno gentē deductam rege Capeto?

Tricesimus plus minus annus est, ex quo hac voce Gallia personat. Is tamen fuit illorum Genius, ut nec regi, nec populo id ad finem usq; potuerit persuaderi. Cōtrā nihil istis regijs Gnathonibus fidelius, quin albam crucem præferrēt, Lilio certē (si Deo placet) Borbonio fidiorem. Quo tēpore interfectus est Princeps Condæus, *O Rex*, (inquit Cardinalis Lotharingus, Carolum IX. alloquens) *feliciter hoc mane viuas & valeas: bonam enim casochymam tui sanguinis partē hodie amisisti.* Erga regiam maiestatem obsequium, fidem perpetuò domi suæ occinebant. Hęc illorum tessera fuit, *Deus vnus, vna fides, vna lex.* Nihil quàm maledicta in facinorosos hæreticos iactabantur, à quibus vestigalia regia compilarentur, qui rebelarent, qui arma parricidialia contra patris patriæ maiestate ferrent. In summa, tertio quoque verbo, aut Regis aut obsequij erga Regem mētio erat. Adde quòd ipsorum familiæ fauens fortuna mortes ipsorum non minus quàm vitas popula-

res

res redderet. Hic ad Aureliam, ille ante
 Rupellam præclaram mortē oppetebat,
 alius in fortuito occurſu aut inſultu oc-
 cumbebat, alius in acie cadebat, alius in
 præſidijs obſeſſus. Hæc verò omnia ſolo
 regem promerendi ſtudio fiebant: quod
 pulcrè docuit euentus. In hac interim di-
 ſceptatione artiſicioſè potuerunt à plu-
 rimis, qui luminib. ipſorum officerēt, ſe-
 ſe expedire, nec cunctanter odium multi-
 tudinis, & criminis labem, quo flagrabāt
 ipſi, innoxijs, ac nihil tale cogitātibus a-
 ſpergere. Hypocrite, ita Deo illudere in a-
 nimum induxeratis. Nunc pœnā talio-
 nis animaduertite. In Euangelicos ἀαβλω
 aliquā & anſam præſumpſiſtis, quòd im-
 manitate veſtra ac nefaria vi coacti arma
 cepiſſent, & ciuilib. bellis Galliam inflā-
 maſſent. Hoc certè ſpecioſæ prolepteos
 & prætextus vobis in illos fuit. Nullum e-
 nim violentiæ, nullum crudelitatis, nul-
 lum tyrannidis genus, nulla tam ſpecioſa
 πρόφασις, aut ratio poteſt ſubditum con-
 tra principem arma occupantem à per-
 duellionis reatu abſoluere. Ac ſanè licet
 nullis quidem in prælijs de regū ſuorum

imperio & maiestate ab illis fuerit controuersum, licet animi submissione, obseruantia, facilitate satis superq; omnem scelerati animi & peruersi consilij suspicionem eluerent, eoq; necessitatis durissima lege magis quam voluntate & consilio tractos se multis argumentis probarent, nunquam tamen illis conatibus, illis armis diuina fauit clementia. Ab hominum & fortunæ inclementia cæsi, fusi, profligati semper cesserunt, nisi si hanc catastrophem vltimi actus exceperis, quo illorum defensionis æquitatē vestræ coniurationis temeritas comprobauit, quo (inquam) de imperio lis & controuersia ei quæ de religione prætexebatur, annexa, arma quidem eo respectu, in primi omnium à regio sanguine principis, & regni magistratus manibus auctorauit. Principia igitur ipsa videamus, & illorū historia cum vestra, quid simile habeat, attendamus. Coloris nonnihil illorum commotio habuit. vstulabantur, proscribebantur, eijciebantur. quid autē vos? Primum (quæso) caput vestri illius fœderis anno 1577. & 1585. publicati producite. quid simile?

mile? Agnouerunt illi constâtissimè suū
 regem, nunquam illi litem intenderunt,
 nunquam illum sunt aggressi. De vobis
 idem affirmate. Nec verò nos inquietis,
 Dux enim Guisus die illo Barricadarū er-
 ruit in persona. Regē enim ferè inscius,
 atque aliud agens occupauit, cui minimè
 tamen infensus erat. Illud verò facinus,
 cui non solùm interfuit, sed præfuit Mæ-
 nius, verbi gratia de processu criminali in
 regē, de sacris ipsius insignibus per com-
 pita raptatis, ductisq; in triumphum, de
 nefaria tandem ipsius cæde, prætermitta-
 mus. Iusta suasit ira, iustus dolor. Hoc no-
 mine iure vestro excidatis? Nequaquam.
 Ex Regijs enim satellitib. & ministris, nūc
 Coronæ & regni Satrapæ, Legatiq; facti
 estis. Nōne perinde est? Hypocritæ, nisi
 verum impudenter negare visum est, ha-
 bēt Huguonotti quo iure vobiscū talio-
 nis agant. Illorū puta plagiariorū manes,
 qui Meldis & Ambosiæ summouisse & in
 suas partes rapuisse regem dicebātur, au-
 dita cæde quā in proprio Rege patraistis,
 passim signa gaudij apud inferos extule-
 runt. Ita solet Deus laruas detrahere, ita
 pec-

peccatorum pudenda retegere. Quumq; tolerabilibus illorum armis non fuerit propitius & fauens, quos tamē in gremio & sinu gesta bat, pœnam tamē (mihi credite) vt iam cœpistis, detestabilium vestrorum scelerum, seditionū ac perduellionum sentietis.

Quid tandem, vt ad alia transeam, accidit? Ita Deo visum est, vt qui alios læsæ maiestatis reos fecissent, ipsi damnarētur: vt qui falsò Regi obsequiosos seruos iactarēt, eius cæde & sanguine dextrā cruētarent: qui tantum obedientiā, obsequiū sonabant, tantum tumultus & seditionis aduersarios insimulabant, ipsi publicatæ comprobatæq; rebellionis probrum in sua capita accerferēt, ipsi palām & publicè defenderent, concluderent, approbarent, sancirent, licere Gallis à fidei & feudi sacramēto, quo Regi iure diuino & humano obstringūtur, esse liberis ac immunibus: vt, quorum sentētia damnata sunt læsæ maiestatis Euangelicorū arma pro conscientia libertate suscepta, illi vel sanctissimos heremitas, sacratissimos capusianos, & abstrusissimos monachos ar-

B

marinat,

marint, & primos auctores esse populo,
 ac signa rebellionis præferre cõpulerint:
 vt, qui defenderent esse quiduis à princi-
 pe quàm libet ethnico perferendum, qui
 euincerent vnã religionis causã non
 esse idoneã & sufficientem ad subditos
 à debita Principi obedientia liberandos,
 qui eò etiã referrent cõmemorabilia
 multa & verissimã tot veterum Christia-
 norũ sub ethnicis Imperatoribus exẽpla,
 ipsiusq; ad eò D. N. I. Christi, qui Cæsari
 qd̃ Cæsaris esset, reddere non dubitauit,
 qui regnũ suũ ex hoc mundo non esse cõ-
 stanter affirmauit, qui ab infideli magi-
 stratu non prouocauit, qui etiã Ange-
 licas legiones exautorauit, exarmauit, p-
 hibuit, ne vel tantillum obedientiam il-
 lam, in qua nasci voluit, turbarent, aut
 impedirent, effecit (inquã) Deus, vt
 illi ipsi manum agricolæ ad arma expe-
 ditã facerent, vt eius pedo hastile fer-
 rum præfigerent, vlnas lanceis, incudes
 & malleos ephippijs bellicis commuta-
 rent, & ex furiosa multitudine iustũ con-
 tra patriã, contra leges, contra summũ
 magistratum exercitum conflarent. Qua
 finis

fini? ne, videlicet aliquāto post tempore, præsumptius aliquis regni successor, incertus hæres religionis catholicæ nouationem faceret, neve in posterum qui illā profitentur, in persecutionē incurrerent.

Quid amplius? concludam? nō ita faxo. at Deus ille Deus, ô hypocritæ, scelerum iustissimus ultor ipsos tot cædium vnā cū maioribus suis artifices, arte sua quoque perire voluit: qui mille vulneribus venerabilem senem confossum viuum, loquētem, orantem, totum sanie & cruore conspersum reliquissent, de fenestra præcipitassent, ipsosmet pectus vltori pugioni obijcere, ipsosmet eodem fato præcipitari dedit & permisit. Quid præterea? qui tot dissensionum inter nos faces accendissent, tot insontes cineres respersissent: vt ipsi illi forcipibus candentibus perusti, flammis extincti, in cineres cōuersi nihil de se post mortem, præter tragicam memoriam, reliqui facerent, Deo visum est.

Alteram paginam verto, & iam Regi paulisper, cui seruo, assentari propositū est, non vt philosophus ille Alexandro post mortē Clyti, persuasurus omnia illi per

secundam fortunā licere: sed vt doceam quouis tempore (iam inde à puero) tantam ipsius curam numini fuisse, vt nullus vnquam Rex tam manifestis opem diuinam indicijs senserit: concludat ipse.

Tricesimus contrā nunc annus excurrit, ex quo bellorum omnium, dissidiorū, motionum fontem tum reges nostri, tū qui ipsis sunt à cōsilio, in Euangelicos deriuant. Quo iure, quāve iniuria non statui cōtendere, veteris & auiti illius erroris pertinax, à Deo esse principis potestatem, eius iugum esse diuinum, quod quacunq; excusatione, causa, specie, aut ratione cuiquam excutere, sit nefas. Sed illud extrā controuersiam est positum, nūquam de maiestate regia, imperioq; ab Euangelicis fuisse disceptatū, semper propensissimam voluntatem & obediētiam præstitisse, nunquam boni publici, nunquam ad meliorem formam reuocandæ reip. vt quarum rerum nulla ad ipsos cura pertineret, mētione[m] *ἐδ' ἐ γρη*, iniecisse, & si à partibus suis principes sanguinis regniq; primores haberent, quorum magis, quàm Lotharingicæ domus interes-

set.

set. Saltem quamprimùm ipsorum conscientia tantilla ratio habita est, saga deposuerunt, exercitus dimiserunt, vrbes restituerunt, domos suas reuersi sunt securi, imò ad securim in aula iugulos suos ἀφελῶς obtruserunt.

Non tulit tandem Deus hanc ingenuitatem calumnie esse obnoxiam: quinimò contentus pœna ipsis inflicta ob armorum aduersus Vnctum suum quamlibet iustam susceptionem, non tamẽ est passus illis iniuste inuistã rebellionis notam remanere; vtq; (si reges illos spectes) contra quos mouerant arma, non paucis argumentis præcox illud consilium Deus improbauerit, aliorum tamen habita ratione, qui Principum aures calumniarũ facibus inflammabant, ipsi millies tamẽ sceleribus, ambitu, perduellionis reatu notabiliores, factum excusauit. Hoc priuatim dicere mihi liceat: quod & effecta manifestissima prodiderunt. Credo, Principis huius, qui cum illis erat, personam, ceu sacrum aliquod, ipsi speciali curæ fuisse, cuius procul dubio sibi manus ad diuinius aliquod opus tatum consecrarat.

Post multa igitur vltro citroq; infœlicissima Euangelicis bella, Rex defunctus tandem in regno suo pacem illis anno 1576. concessit, ijsq; conditionibus, quas seruauit immutabiles. Isq; dici potest postremus diuinæ visitationis & fauoris annus, quo illorum obtectis peccatis, aduersariorum scelera ex tenebris in lucē proferre voluit. Sequenti enim 1577. anno iacta sunt prima fœderis fundamēta, duce Guisio defuncto: : quo quidem tempore cœperunt tum princeps ipse, tum optimi quiq; & fidissimi eius ministri huius gentis artes & consilia toties per *Cassandras Huguonotticas*, quasi tubarum voce publicata, patefacta, detecta, nunquam ad hodiernum vsq; diem credita, subodorari. Perdurat pax aliquātisper nulla interruptione, præterquam quæ accidit anno 78. & 80. Sed stupeum incendium fuit tanta facilitate restinctum & sopitum, quanta fuerat accensum, cuius ad flammā manifestum fuit ægrè ac inuitos Euāgelicos commoueri, quorū etiam melior & potior pars duabus illis vicibus ab armis temperauit.

Pax tandem stabilitur, decernitur, passim integra seruatur anno 1581. iamq; ferè me erat nemo, qui ab illa societate sibi tutela omnia non sponderet: mox tamen ecce aliunde minatur seditionis tempestas. Deo interim nondum satis erat factum, cui nihil *ἡμιέλεσθου* relinquitur, eorū in superapprobari innocentiam volenti, sicut & aliorum simulationē publicè dānare statuerat. In eūte igitur anno 85. moræ impatientia Ducis Guisij animum inuadit, cætera patientissimum, in regnandi desiderio impotentissimi & impatientissimi spiritus. Non pacata, sed sopita iacebat Gallia: dicūt rei nautice periti summam quandā *γαλλίω καὶ νλωεμίαν* prognosticum esse breui futuræ ingentis tempestatis. Ad *ἐπισίαν* vsque *εὐ μεγάλη ἀμνησεία* vivebant Euangelici. Veterani duces sementem & arationem faciebāt: Tyrones, quòd Gallicorum inceptorum illos tæderet, in Hispaniam nouas res moliebantur. Pace ad auctoritatem regiam reductæ vrbes, nullos nisi regios magistratus habebant, & per iustrum vnum hæc mutatio intercidebat: Hoc ita nomina-

tim dirigente & decernēte diuina prouidentia, vt in tanta tempestatis serenitate perspicuū foret omnibus, vndēnam primus nimbus exoriretur.

Illicò media in serenitate & tranquillitate publica confurgit atra & horribilis toto Regno à domo Lotharingica conuatio. Vt penitus essent *ἀναπολόγητοι*, non cò quapiam iniuria, non publica offensione impellebantur. Inter ea firmamenta, quibus illos causæ bonitate vincimus, inter præcipuos, quibus ipsorum causa laborat, nauos ac defectus, nō est postremus, quòd suæ *μεμψιμοιρίας*, & querelæ nullam idoneam rationem inuenire potuerunt. Veram si quæras, turpissima est. Nemo hostiliter infestabatur, nemo cremabatur: de exilio, de proscriptione nullum verbum. Atq; hoc illud est inter Dei opera, & Satanæ Dei simiæ debiles imitationes, discrimen. Quod ille exequitur, iustitia, fundamento, ratione nititur: quibus iste quidem vice versa in factis omnibus destituitur. Quis anno illo Lotharingos armavit? Ne ipsi quidem sciunt: atque hæc in prima reconciliatione pœna

non leuissima fuit, *μεγάλη* scilicet *Φαντασία*, & parturitio speciosæ alicuius querelæ. Nondum enim in rationem veniebat causa religionis: illa tantum persona, quod speciosior non occurreret, illis assumpta. Allegare parant regni instaurationem, quod postea ab illis factum: cui bono? A se ipsis illam ordiri debuerant, qui doni haberent omnium *κατασκευῶν* quandam epitomen, omnigenæ munerum & honorû venalitatis exempla, dona immensa, iniustas bonorum proscriptiones, indignas Ecclesiasticorû beneficiorû collationes. Deniq; nullius mali, quod in regni corruptela iustam querelâ habeat, non aliquis titulus & monimentum in illa familia extabat.

Nihilo secius, quo iure qua iniuria, qua vi, qua fraude, arma contra Regē rapiuntur, quorum vnâ cum prætextu acie & mucronē in hūc nostrum Regem conuertunt, tam infulse tamen, tam inartificiosè, ac incautè, vt res iam non esset obscura, non quod Huguonottus esset, sed quod in Regem posset euadere. Adeò vt conatus iste primusq; impetus nō solūm

luci exponeret τὸ κρυπτόν τῆς καρδίας Guisiana, verum etiam præterita omnia Hugonottorū ἀμαρτήματα absolueret, inijceretq; omnium animis eam sententiam, sæpiùs iustam illis arripiēdorum armorum, & rebus suis in tanta ἀπιστία maturè consulendi, causam non defuisse.

Eodem tempore Deus, qui huius nostri Regis saluti singulari quadã cura perpetuò inuigilabat, mirificè illi ὡς ἀπὸ μηχανῆς sapiēs consilium suggerens adfuit: quod quidem tanto verius diuinum esse agnosco, quanto video magis ab eo tum indolem eius abhorrere, tum omniū studia & voluntates, quos secum tum temporis habebat, dissensisse. Enimuerò si ad primam famã tumultus à Guisianis excitati, ipse statim iuuenili quodã ardore & impetu ad arma prorupisset, quibus tamen quū regis tum sui ipsius tutela propugnatioq; satis idoneam πρόφασιν anfasq; præbebant, quis vel rēmotissimis Suediæ, Aegyptiq; regibus persuasisset, in hoc tumultu Regem Nauarræ cum Hugonottis bellorum ciuiliū criminis per calumniam accusatos ab hac seditio-

ne puros esse? Quis in tam repentina armorum correptione distingueret, vtra partium contrariarum prior mouisset? Piæ illæ, quas Regi faciebat, pollicitationes testatum orbi Christiano faciebant verum obsequij studium: patientia inter hostium arma nusquam abiecta: dolor ex afflictæ patrię miserijs conceptus: certum deniq; partium aduersariarum propositum ipsum adoriēdi, solum, exarmatum, nudum, imparatū, vix à Rege digressum cū hac blanda salutatione, *Hem prestò sum, Here, morem vt tibi geram*, domū etiam eiusdem iussu inermem, data fide publica reuersum: hæc verò singula tantam candori innocentia & ipsius lucem attulerunt: illa contra perfidia tam Deo exosa & abominabilis hominibus fuit, vt hanc Gallicam fidem Europa decantaret vniuersa.

Quid tum accidit? Nihil Deus imperfectum reliquit. Suam gratiam aliquo cū refundit, effundit. Aliter se habent regulorum mundi munera: si opes conferūt, non vnà tamen honores impartuntur: aut si vtrunq; non tamē sanitatem & vi-

tam

tam largiuntur. Huic florente adhuc iuuenta Principi nato ad laborem, parentis morte ad sufferendam crucem præparato, senioris Thalassiarchæ Castillionæi progymnastico ludo ad belli munia instructo: multorum iactura præliorum, quibus iuuenis non solū adfuit, sed præfuit, exercitato ad varios fortunæ casus perferendos, nondum tamen periculorum & disciplinæ fuit satis. Præteritorū tantū spectator, nihil dū suo opte Marte hætenus designarat. Tandē in studiū è carceribus à Deo euocatur. Nec verò cōtemnendos illi antagonistas opponit. Commissum acribus colluctatorib. explorat: sic tamē labores & ærumnas admittitur, vt quicquid bellorū primis annis gestum est, præludium tantū dices, quasi sensim & paulatim velitationum, ac leuiculorum præliorum fœlici successu decoratum, nollet tamen ad maiora reseruatam, extremæ tunc fortunæ committere.

Ad hæc omnia, ecce, bellum illi indicitur; & quadriennij euentus hoc perficit, vt in quem altera Christianismi pars
tota

tota coniurauerat, quem perditum omnes iudicabant, quem altera pars desperata salute & successu iam lugebat, & lachrymis prosequabatur, is non solum resistat, sed tanta quidem defensionis cum laude, vt in plurimis duellis palmam referat, 50. munitissima loca propugnet, ingentem aciem debellet, deniq; Ducis totius Europæ inuictissimi, fortissimiq; nomen reportet.

Coincidit Lotharingici morbi ingens illa *νεῖσις* in Blæfianis ordinibus, vbi certè illius patrociniū strenuè Deus suscepit. Homines ad ipsius cōdemnationem velut iam contestata lite conueniunt: ex omnibus Galliæ locis delecti, non Oratores & Legati ad Ordines cū schedis & diplomatis, sed accusatores criminalibus articulis in illum instructi, Iudex sedere Deus voluit: exorsus primū ab aliorū cōdemnatione, & supplicio, effectis ipsis secundū istius innocentiam pronuntiavit. Ipso igitur quiduis potius expectante, Rupellæ cum esset, partim cæso, partim fuso ingenti illo Germanorum exercitu, ope omni humana destitutus ad a-

molica-

moliendam ingentem tempestatem, quæ illi à Blæfiano Orione imminabat, vertit in illum oculos clemētissimus Deus, hostilia omnia consilia nec formidato, nec sperato, nec opinabili aut præuiso casu dissipat. Parua loquor. Vt numerum expleam, Rex qui nescio qua imbecillitate bellum inuitus illi inferret, maiore & vrgentiore quadā necessitate adductus in oculis Galliæ vniuersæ, cū eo de pace agere, ad subsidiumq; aduocare cōpellitur: tātē scilicet Deo curæ fuit vel in minimis rebus huius principis desideria & conatus omnes luculentissimè secundare. Ita momento temporis, amant, qui oderāt: omnibus officijs prosequuntur, qui hostiliter persequebantur: reuocant, qui expulerant. Ille exosus, profligatus, profugus, ad primam fraternæ inuitationis significationem redit, ad fratris pedes se proijcit, auxilia quæcunque potest conuocat, tanta celeritate, vt citius Regi à capite esse, eiusque exercitui præesse audiretur, quàm de medijs reconciliationis rumor in Galliam perueniret. Illam duorum Regum conuentionem quæ consecuta

cuta sunt, quomodo illorum actionibus
 Deus fauerit, quomodo Turonibus Rex
 antea conclusus, subito campestrium do-
 minus factus hostem in castra compule-
 rit, quòd hæc gloria toti Gallicæ Nobili-
 tati cum hoc nostro Rege sit communis,
 non cõmemorabo. Vnum audacter pro-
 fitebor, quoties ea meminit, quæ ipsius
 aduentum ad regiam dignitatem ante-
 gressa sunt, nisi toties in genua supplex
 corpore & animo procidit, nisi cõfiteatur,
 nullum Principẽ regnare Deo opt. max.
 pro tot tãtisq; beneficijs obligatiorem,
 nulli sceptrã gerẽti principi ingrata men-
 tis turpitudine cessurũ. Quid? si Rex mo-
 ribundus ad subsidium & opem laboran-
 tis regni nõ accersuisset, hoc facto ipsius
 innocentiam amplissimè testificatus, ni-
 si muneribus & dignitatibus in eum col-
 latis tum quo gradu, qua cõditione esset,
 satis oculis totius Gallicæ Nobilitatis cõ-
 probasset: nisi postremis verbis populi cu-
 ram, & parricidij vindictam illi moriens
 credidisset, quomodo putamus tot natio-
 nes, tot principes, tantam ex patritio &
 equestri ordine multitudinem in tãtum

consensum conuenturam esse, quos maiore ex parte superioris domini mandato, hostes infestissimos habuisset? Nisi Deus hanc fati sortē Regi defuncto destinasset, vt monachi manibus trucidaretur, quis huius mortis suspiciōē & probum animis exterorum, linguæ inimicorum ademisset? Nisi eodem tempore, eodem loci à regni proceribus stipatus, nisi idoneo exercitu ante biduum illuc appulso circumseptus fuisset, quibus manibus ponderosum illud sceptrum sustulisset? quo brachio proiectā collapsamq; hanc coronā humo surrectam capiti imposuisset? Obstabat totus penè Christianismus: Hispanus pro sua parte, pro sua Pontifex Rom. pro sua Lotharingici, finitimi ppè omnes, omnes subditi. Hæc vna formidinis ratio in illum tantum bellum excitarat: tot excommunicationes, tot fulmina, tot censuras pepererat: hic metus Ordinibus, Principibus, Regi ipsi orationis modum præscripsit, leges sanxit, non ad stabiliendum regnum, sed funditus euertendum positas: hæc in illum omnia ferebantur. Tandem inuitum (ita Deo

Deo suæ potentie patefactioni viam aperiente) omnibus facultatibus hominibusque exhaustum, ingenti auxiliari exercitu fracto, in angustias & angulum regni coëgerant. A' solis desperatis hominibus dominus agnoscebatur: ad ferendam in illum damnatoriam sententiam, ad eripiendam non hæreditatem, sed spem adhuc remotissimam futuræ successionis, concursus totius regni fiebat. Non ita, nõ (inquit summus ille Rex regum) ludificabimini me, nõ illudetis, hypocritæ. Infontem accusatis, insectamini: peribitis ipsi, accusatum absolvam, iustificabo, reuocabo, vobisq; tandem inuitis & vestris omnibus conatibus elusis, in oculis regni totius, ante metropolin ipsam Regem coronabo.

Hæc memineris, ô Princeps, nõ ad inanem iactantiam aut superbiam. Hæc enim si ritè perpendis, tuum istic nihil est, non ipsa media humana, quæ tanquam apud sequestrè Deus deposuit eo sanè consilio, ne tibi istorum vel tantillum arrogares, sed tantorum potius beneficiorum munificum largitorem gratanter agnosceres,

sceres, potentem satis ad opus suum integrum in te perficiendum, ni obicem ponas ingratae obliuionis, & ex selectissimo organo te tuorum merita peccatorum in *vas δυσωδίας* conuertant.

Longius verò ab instituto nostro sæpiusculè hæc nos *θεολογοειδής* abripit oratio. Vt ferè vix aliter fieri potest, quin ex crebra istorum commemoratione in *επιθασιασμού* minimis *ἀπὸ τῶν πάθους* interuallicis dissitum incidam. Eò nūc reuerti animus est, vnde digressa oratio mea. Nunc, Iuste, docturus te, qualis sit Gallia, lupum (quod aiunt) auribus teneo. De illa *ὑποθέσει* cum nuper ad te scriberem, eius *ὕλη*, quantumvis *ὑπερλοῦ ἐλκ* ☉, putre, gāgræna & carcinomate exesum, itabat tamen, monarchia illa (quæ forma est) adhuc perdurante. Vtraq; collatis, coniunctisq; viribus hoc ægrū corpus sustentabat. Sed paulo post nata est horribilis illa secessio, quæ aperte maximam prouinciarum & urbium huius imperij partē ad excutendum summi Magistratus iugū impulit: cuius sacrosancta persona non ita multo post tempore violata est. Hoc execrabile
parri;

parricidium καθολικῶ ἀπειξίαν reperit. Iustitia, primarius regiae maiestatis ramus, subtracto intrinseco stipitis succo statim emarcuit. Ecce mox altari oppositum altare, diademati diadema, Parlaméto Parliamentum. Fiscus omnium πολιτειῶν nervus, subito exaruit. Canales enim, quibus fundebatur, in tanta violentia confracti, cōquassatiq; sunt: modò haç modò illac saliens ipse difflebat: armis vndiquaque regnum totum circumsonat. Excepta vna militari arte, cæteræ omnes functiones, munia & exercitia desierunt. Hic ultimi moribundæ Galliae quasi singultus exauditi: tūc effæctis viribus, sanguine, spirituq; sensim exhaustis, nō sine omnium stupore & præter opinionem mēbra omnia pro naturali motu & facultate, distorti, distrahi, diduci, distendi horribiliter cœperūt: ibi vitā cum forma perdidit.

Dum autem spiritum trahunt Indiuidua, tantum εἰ ὅλω, & in integro considerantur: vbi amiserunt, in primam materiam resoluuntur: quod vitæ absentiam manifestò arguit. Sic status iste nostri imperij, forma, quæ esse dabat, amissa, in

principia reuersum est, ex quibus constabat: *τεκμήριον* certè vitalis spiritus absentis. Omnis corruptio principium est generationis. Ex tauro apes, ex equo càthari, ex humano cadauere serpentes generantur. Sed antequàm fiat noua hæc proptago, cadauera nostra quo nomine appellabimus? Regnum nostrum, proh dolor! vitam amisit: regnum non est inter eos qui regiam auctoritatem à se abdicarunt. Quo tamen nomine appellemus, donec ex tantu venusti Colossi ruderibus monstrum aliquod reip. vicus aliquis, satrapia, cineritium quoddam fœdus, aut quid simile natum sit?

Tibi, Iuste, difficilimum foret parentis tui cadauer siccis oculis distentum in mensa videre: quòd si te ipsum Anatomistesse oporteret, si latera illius nouacula aperire, quàm hepar, quàm iecur, quàm pulmones, quàm mammam, quàm renes, quàm intestina disseccare, si post mortem, causas morbi latentes rimari cogereris, mi Iuste, quid faceres? Puta in hac me tristi narratione eadem matri meæ iusta persoluerè, hoc modo parentare.

Regnum

Regnum Gallie (quantum ex veterum monumentis colligimus) ex duabus constat partibus, Principe, & Subditis. Vna Principis persona sola in se & per se auctoritate munita, quam antecessoris defuncti legitima successione induit, nec cogitur in aditu ipso imperij ad vllã, præterquam legis Salicæ, conditionem, nec eligi, nec exauctorari potest, nec vlli disceptationi subiacet: nullum habet in summo principatu collegam, nullum dominatus sui arbitrum. Eum iudico primũ omnium mundi Principum hosce sibi iure titulos arrogare posse, **DEI GRATIA REX**, non solùm quòd regni sui, nemini, præterquam **DEO**, ὁ πᾶσι θεός est, sed etiam quòd nullum credam principatum magis absolutum, magis sui iuris, magisq; summam illam Dei omnipotentis monarchiam repræsentantem vnquã extitisse.

Subditi ex tribus hominũ generibus constant, quorum primi omnium sunt Ecclesiastici, quos primario loco propter diuini, circa quem se exercent, cultus venerationem, statuimus: alij sunt Nobiles,

feu. Equeſtris ordinis viri, penes quos ſunt imperij honores, dignitates, munia, feuda, iurisdictiones, præturæ, quarum omnium rerum nomine ſpeciali fidelitatis ſacramento Regi obſtringuntur, nemine ſecundum illum purè, ſimplicitet, aut immediate agnoſcunt. Hi corpus in regno ſeparatum habent, nemine in ordinem illum adſcito, niſi qui aut re, aut famâ talis exiſtat: poſtremus deniq; ordo eſt plebeius, in quo ruricolæ omnes & colonos, urbiũ incolas, mercatores, ciues, artifices, reliquam denique promiſcuam plebem complectimur.

Populus eſt vnus in Gallia noſtra, qui vt maiori iniuriæ obuius eſt, ſic minori in pretio haberi vulgò ſolet: qui alijs diuitias plures, ſibi minus gloriæ & libertatis obtinet. Agnoſcit non ſolùm Regem ſummi magiſtratus loco, ſed alios quoq; de ordine Equeſtri & Eccleſiaſtico dominos inferiores colit: quod imperium nõ rarò durius experitur, nec tamen ab eorũ iniuria aliò perſugium & aſylus patet. Nobilis enim & Prælatuſ, quibus ob conditionem ſuam, ad Principem patet accéſſus,

sus, apud illum quoque favore & gratia
 præponderant. Hic ordo omnium popu-
 losissimus est, opulentissimus quoque fu-
 turus, si parcius cum eo, mitiusq; in exi-
 gendis vectigalibus ageretur. Sed quum
 nulla à Rege munia soleat capescere, cer-
 tum est multò minus dispendij, Eccle-
 sia, multò etiam minus Ordine Eque-
 stri, accipere. Illa Monarchiæ *σπερμα*
 & firmamentum est, illa dexterum Re-
 gis brachium, illa sceptri fulcrum, illa re-
 gni decus & robur, illa denique pars o-
 mniù præstantissima. Nobilitas vnicum
 Regem agnoscit. Neque ab Ecclesia, neq;
 à plebe natales repetunt Principes nostri,
 sed eos vna sibi Nobilitas vendicat, cuius
 primarij quidem furculi existunt. Hic or-
 do & numero hominum infrequentissim-
 us, & omnium est egentissimus. Ab eo
 autem vnicum Rex gladij ministerium,
 reposcit, reliquorum ordinum spolijs
 locupletat, cæteris placet anteferri, & ferè
 ad omnia belli munia vnicum adhiberi.
 Hinc perpetua populi in Nobilitatē in-
 uidia: cui propterea, sese contra iniuriam
 muniendi causa, quouis tempore regum

quodammodo lateri hæere fuit necesse, quorum obsequio rarò defuerūt. Sin autem interdum ab eorum latere discesserunt, nunquam tamen alium ordinem induci præter monarchiã patiuntur, quippe quibus nihil dominatu populari magis aduerfetur.

Florente verò adhuc nostro imperio, meritò certè præstâtissima obseruari potuit trium istorũ sub eodem capite membrorum compages, & coalitio: quæ tanta quidem fuit, vt nõ facile fuerit discernere cuiusnam magis faueret, aut quã in partem Princeps esset procliuior. Amabilem se præbebat ob conscientię religionem (vinculum sanè omnium arctissimum) Ecclesia: adeò vt pio Principi honori, Atheo formidini esset, nec vllam fuisse à nato Christianismo fauoris & propensionis in eam principum intermissionẽ constat ex immensis in Ecclesiasticos muneribus, ab eorum liberalitate deriuatis. Populus sudore suo dominum alens, necessariò illi gratus nec inuisus fuit. Nam (verum vt fateamur) Rex præter dona & munera populi nihil habet in Gallia. Nihil

nil erogat Nobilitas, pauca Clerus, & grauatè quidè confert. Sola plebs inexplebiles oculos & loculos auari Principis implet, profusi largitionibus & sumptibus nihil parcit. Quæ causa quondam fuit, cur in Curia licet aut Patritij alicuius, aut Abbatis aduersus rusticum in singularibus causis partes plerunq; susciperentur, in genere tamen, & in vniuersalioribus Nobilitate aut Ecclesia plebeios impetente, non eo semper sese modo res haberet.

Nobiles, Principis sui deliciae, eius omnium actionum socij, robur, splendor, ornamentum imperij & decus, ab eo peculiaris quaedam beneficia & priuilegia consequuebantur, nec erat locus querelæ de reliquis ordinibus hilariùs & lautiùs acceptis, quorum potius succus & sanguis sensim ac sine sensu, ὡς ἐξ ἀφαιρέσεως expressus in istum vnum redundabat.

Atque (quod amplius est) inter membra, mutua voluntas & gratia tam arctè & sanctè colebatur, vt capitis sui exèplo Nobiles Clerum venerarentur, populo indigerent, Clerus vtrinq; emolumentum eliceret, populus vtriusq; fauore, fide & tu-

tela in rem suam vteretur, ad eò vt in ferie tot sæculorum nulla tam manifesta dissidia aut æmulationes, quàm hoc infelici sæculo, conspiciere licuerit. Dispereras, in malam rem abeas, aut, si mortuus es, maledicti, inquieti sint Manes tui, ô, quisquis ille es, qui tam sanctam membrorũ cum capite compagem primus dissolui-
 sti, & pro cõcordia, quam in illis tuis *Φα
 νεροῖς παντάσμοσι* prædicas, tãtam, & tam
 florentem *μοναρχίαν* membratim discer-
 pisti. fac quod vis, ô Satanæ minister, dis-
 tractionis, non concordie; corruptionis,
 non generationis; dissipationis, non con-
 gregationis artifex, & organum non con-
 seruationis, sed ruinæ: fragmẽta certè, aut
 scopæ illæ tuæ dissolutæ (credat contra-
 rium qui volet) nulli vnquam vsui sunt
 futuræ. Hæ sunt igitur illæ diuites colu-
 mnæ, ex quibus nostrũ quondam Tem-
 plum constitit. Post eius cadauera & ru-
 dera, materiem, agè, ceu macerie saltẽ
 rimemur, & quis fuerit lapsus & ruinæ
 modus, attendamus.

• Principatus illi, quibus accidere solet
 mutatio, si populares fuerint, mutantur
 ferè

ferè in μοναρχίαν: si sint vnius, in δημοκρατίαν.

Perpicua est ratio. Nunquã enim res nisi in contrarium mutantur, alioqui nulla foret mutatio. Vnius autem & pluriũ imperium sunt opposita. Non illud dico, quæcunq; inter se discrepant, eadem continuò pugnare ex aduerso. Interdum enim ab vnius dominatu non fit in popularem tráfitus, neque à populari in vnius principatum: sunt & aliæ quædam intermediæ principatus formæ. Ut quum (verbi gratia) pro eo quòd in vnius arbitrio posita erant omnia, non statim ad arbitrium cõfusæ multitudinis deuoluimur, sed pauci numero deliguntur, quibus rerum summa demandatur: aut quum loco multitudinis ad paucorum numerum cõnsilia deferuntur. Ut ut sit, affirmo, illi, qui μοναρχίαν mutare velit, necessatiò multorum principatum esse subrogandam: à quibus tandem per eundem mutationis gradum ad δημοκρατίαν descendatur: cõtrà verò δημοκρατίαν, seu statum popularem euertere cupienti, istunc in ὀλιγαρχίαν, id est, paucorũ dominatum, & hunc

& hunc deniq; in vnus principatum, qui *μοναρχία* dicitur, contrahere. Dicendum illud amplius est, *διχοστασίας*, siue seditio- nes, quæcunq; tandem in principatu ali- quo natæ sint, hoc inter se simile habuisse, vt earum caput ferè semper è nobilium esset ordine; mēbra verò de plebeio cor- pore ducerēt originem. Populus magnū est illud (vt cum Poeta loquar) inane, va- stūq; pelagus, intumescere, agitariq; qua- cunq; rapiūt venti, atq; vt plurimū cō- tra manifestam vtilitatem, facillimum. Romanum imperium fuit populare: pe- nes populum summum erat ius, summa potestas. Cæsar, quò facilius euerteret, & se populari in vnus principatū cōuerteret, vnam populi gratiam captauit, quam no- bilitati opposuit. Iudæorum *πλίτεια* à Iu- dicibus administrabatur, quos ipsi, popu- lusq; nominarēt: ijdem, vt ius illud amit- terent, regem postulauerunt. Populus ad id tantum, quod præsens est, sese ac- cōmodat: ex hominibus enim constat. Si ab vno principatu opprimūtur, si aucto- ritas, quæ inter eos colitur, minus arridet, dant manus, tradūt vltro sese primo cui- que

que eam commutare volenti, vñumq; illis satis est, in vno acquiescunt, dummodo fiat mutatio, parùm attēdentes, illudne quod factam mutationem consecutum est, deterius sit malum priore.

Verum enimverò, reliquarum omniũ turbarum & seditionũ popularium, quæ præteritorum sæculorum memoria contigerunt, maxima est cum hac nostra dissimilitudo, nec tam multæ sanè causę tũc extiterunt, atq; nunc nobis suppeditatur, cur meritò in populum auctore deriuentur. Nam præter cõmunes illas, quas iam supra commemoravi, tertia quædam in nostro hoc principatu venit attendenda, quæ sola pessimos illos fœtus, quos vidimus, enixa est, rerum videlicet nostrarũ momentis in eam partem inclinatis, vt vniuersus populus, præsertim verò vrbani, qui à monarchia munera tantum & onera capiebat, vnã quidem libertatem ἐν τῷ νόῳ haberet: corde verò eos demum complecteretur, & in sinu foueret, qui expeditissimam illis viam ad eam obtinendam inuenirent. Ad hoc κέλδσμα repente (quod mireris) vt qui ad triremes damnati

nati sunt, sic omnes Galliaë ciuitates remos officij & obedientiaë abiecerunt. Ego verò humani præsertim ingenij prauitate perspecta, aliquam eorum furoriverniam darem, si consilio aliquo directum animaduertentem, & si rectam viam instituerent sibi popularem constituendi formam reip. Sed quemadmodum perpetuo falluntur, quum vnus imperio renuntiant, vt mille dominorum iugo ceruices vltro subiiciant, quum pro iusto & legitimo Rege, videam in sua illa συγχύσει tot tyrannorum seruitutem admittere, hinc coticesco, tacitusq; Dei iustitiam, ita stultitiam, improbitatem superbiamq; generis humani iustissime vlciscentis excusor & agnosco. Sed hæc infra planius explicabuntur. Atque hæc quidem de tertio nostro, infimoq; ordine.

Ecclesiastici quoq; nostri, qui ad integram domus regie contignationem pars non contemnenda coeunt, culpa non vacant in vltima hac tumultuatione. Cui ansam sane Imperij forma non dedit. Quòd enim ad fratres illos minores, qui minimi sunt in Ecclesia, quòd ad fratres

(quos

(quos vocant) mendicantes, quòd ad populi concionatores attinet, qui popularem auram & aurem ambiunt, eiq; in cōmotionibus ad blandiuntur, illos flagrate seditione, & manente penes imperitam multitudinem potestate, maiori esse in gratia quis miretur? Sin autem amplissimos illos Cardinales, Episcopos, Abbates, opima Monasteria, Collegia, ordines monachorū spectes, longè maiorem tum vtilitatem, tum honorem sub regia, quàm sub populari reip. administratione consequuntur. Illis enim facilius est vnius Principis conscientiam, quàm vniuersi Senatus, quàm totius populi in nutum & arbitrium suum cōuertere. Testes sunt Italorum, testes Germanorum respUBLICÆ, testes omnes prouinciæ, quibus populus præest, vbi hæc conclamari solèt, FORAS, FORAS, ROMANENSES. Si quærimus, Clerum nostrū quid pertraxerit in furoris popularis cōsensum, præter causam illam ὑπερφυσικῶν, quæ est in lucis & tenebrarū ἀντιπαθείας, hæc quoq; accedit, metus scilicet mutationis & emendationis. Malus tamē & turpis metus, qui

qui non tam intimè illos (profectò) tangeret, si de lingua & doctrina tantùm, de loculis & culina non item, ageretur.

Officium in tantis turbis (vt dixi) sola Nobilitas non deseruit : sola fanè in hoc negotio maximè petitur, cum rege *αδίστα* *πέτως*, & cum regia potestate coalescens. Quæ causa fuit vltimarum seditionum coryphæis, vt notas omnes monarchiæ confundere ac permutare cogerentur, populares conuentus & comitia passim ferè, quibus præter ordinis sui dignitatè, parerent, erigendo. Sed vt Nobilitati fucum facerèt, ne sibi exiguus ille Patritiorum numerus, quem penes se haberent, elaberetur, necesse fuit nomina illa *Regij status & Coronæ* retinere. Cæteroqui nūquam tam nefarij & atrocis facti speciem gustassent. Extincto in Gallia regno, eodem die Nobilitatis funus effertur. Populus enim, cui summi magistratus iugum excutere licuerit, sine cunctatione ignobilis vici dominum recusaturus est, si miliones auri vectigales persolvere recusabit, à triobolari certè censu, quem domino glebæ solvere tenetur, facile se absol-

uet. Nobilis in Gallia iurisdictionis titulo erga glebæ addictitios, enfilatione, immunitate ab omnib. oneribus, quæ Summo magistratui præstantur, insignitus, ijs tantum exceptis, quæ in persona sua præstare tenetur, qui distinctam habet à mercatore, ab opifice, à colono conditionem, quam proculdubio honoratiorem cæset, nec ferre illos, nec ferri ab illis, nec prædicta omnia priuilegia tueri sub illorû dominatu posset. Huius rei fidē faciunt Helueticorû, & Belgarum exēpla: apud hos Nobilitas postquam defecisset, odium, proditoris inuidiam, sæuitiam & tyrannidem Hispanici sui principis, quiduis deniq; ab illo, quāuis alienigena, maluit experiri, quàm sui ordinis contemptum, deminutionemque sub noua & inusitata illa populari reipub. administratione sustinere. Hic sub laxatis audaciæ habenis, in hæc verba liberè nunc erumpam, neminem vnquam Galliæ Regem tanta fide, tam ἀδ' απαντων ab Equestri suo ordine, atq; noster hic sit, cōsilio, viribusq; adiutum. Sed simul nostra Nobilitas, regię maiestati tam arctē se deuinctā, saxo, in-

D tel-

telligat, vt quo die Regis sui capiti pacatum diadema imposuerit, eodem se credat honores, libertatem, immunitates, iura, priuilegia, quæ maiores ipsi tot vulneribus, tot laboribus, tot periculis quæsiuerunt, recuperasse. Sin euertetur *μεγαρχία*, hæc illis omnia eodem casu sciat esse peritura: iacturam autem cū iactura comparanti, Nobilitatis certè præponderet. Si Regis sententia sola momētum in sui Senatus cōfessu haberet, existērēt fortasse Sophistæ à consilijs, qui tantorum discriminum, & laborum plenum Imperium, Imperium (inquam) quod plus minus in 20. aut 30. annos (de vetustissimo loquor) prorogetur, suaderent, quieti, tranquillitati, otiosæ vitæ, delicijsq; posthabere. Quod si faceret, probrum & vituperationem fortè nullam in se sustineret: exempla sunt, quæ posteritas laudat & admiratur. Sustineret autem, si subducens sese, tacitè in mutationem imperij consensisset, & Nobilitatis causam prodidisset, quæ non nisi in eius iactura, iacturæ aleam pati, non nisi in eius salute salua esse potest.

Quum

Quum hoc modo se habeat status nostri partes, & plus minus monarchiæ obstringantur, accidit ab hinc annis 30. insolens quoddam *οβρισημα*, turbæ scilicet Religionis causa concitatæ, ac nescio quid præposterum studium cultus diuini à veteris sinceritate multum degeneris ac deuij ad meliorem aliquam formam reuocandi, per omnes Regni partes sensim diffusum atq; peruagatum. Si hæc cura solam multitudinem remorderet, res fortasse eò non forent prolapsæ. per se enim *ακροφαλα* plebecula minimum fuerat nocitura: ipseq; Clerus, siue pudore victus, seu vi adactus, reliquorum ordinum auctoritate verbi diuini gladio ceruices præbuisset. Sed ecce statim hæc febricula Nobilitatem corripit, quæ pertinacioribus quibusdam & cacochymis alta humoribus, dissimilia prorsus in corpore dissimili effecta peperit, quam in plebeio ordine peperisset. Sic in controuersia de Religione, magnates alij aliarum partiũ clietes comperti sunt: vnde pro ratione, cum armis insanitum: colloquia, diætæ, concilia in Germanici equitatus appa-

tum, in Martium campum, in conuentus militares, in præliorū conditiones versa sunt. Sic solet Diabolus probā aliquā intentionē in pessimū finem cōmutare.

Guifiani pro parte Catholica steterūt: Borboniorum præcipui pro Euangelica signa extulerunt. Istorum Principū nonnulli regij nominis gloriola stimulabantur: alij regij sanguinis erant furculi. En tibi dicto citius causæ Dei, in controuersiam de statu miram μεταμόρφωσις. Tunc imbuuntur Reges hac persuasione, furculos illos à regia familia traduces, præsertim quum noua dogmata defenderent, magis esse metuendos quàm essent ij, qui ab hac nouitate alienissimi, mallent veteribus vestigijs insistere. Verbum hoc speciosum inuenit fidē penes eos, qui verū, an falsum esset, minimè attenderent. Sed malè cautum fuit, hac specie Guifianos occasionem præsentem non neglexisse armorum retinendorum, & partium ducendarum: qua quidem in re tanta fuit eorum ἀγχινοια & prouidentia, vt amplissima eorū gratia & auctoritas dominos in æmulationē conijceret, cuius tandem esse.

effectorum testes fuimus oculati.

In hoc dissidio trium nostrorum ordinum manifesta ac euidentis fuit inelinctio. Nobilitas quidem non obscure Lotharingicorū patrociniū aduersus Principes ceteros suscepit (vt maximè pars eorum oriundi essent à stirpe regia, pars minimè:) idq; tam diu factitatū, quàm diu regibus inseruire & dicto audientes esse animaduertit. Clerus Religionis nomine quid sua maximè interesset, reputans, multò secretius, multoq; tutius illorum partes affectauit. Populus primo impetu ad nouum spectaculum (vt fieri assolet) flagrāter accurrit, nec ita multò post quo animi ardore verum complexus erat, eodem reijcit, nullo certè alio motu impulsus, quàm quò procerum tempestas raperet. Sed posteriori tempore, tum ab insana superstitione, tum à concionatorum artificiosa calliditate seriò inflammatus, quòd iam pridem in cædibus vrbānis, in præda, spolijs & sanguine, inueteratoq; in Euangelicos odio exercitatus esset, defunctus Dux Guisus, magnus ducendæ multitudinis artifex, pestiferos istos sedi-

tionū humores, callidè fanè & ingeniosè spe libertatis, & subsidiorum immunitate nomen boni publici contemperavit: quibus insuper adiecto pullorum Iouis odio, mox oppressorum, & oppressionū querela, quam partim ἀσυμβουλία, partim δαψίλεια contraxissent, dici non potest quantam sibi apud illos tum fidem tum gratiam compararit.

Regem illum defunctum, cuius tanta laude Gallia virtutes cōmendavit, quanto sui dispendio vitia mercata est, hac inter cæteras indole, quæ ad huius harpyæ designationes impensè faceret, facilitate, (inquam) mansuetudine, popularitate (ambitus indiuiduis comitibus) natura effinxerat. Quò regni proceribus imperare posset, infimis erat obsequiosus: per urbis compita transeuntem relecto, nudatoque capite honoris causa conspexisses, nutu, aut manu, aut voce omnes ad servū usq; atriensem aut baiulū salutare, assurgere. Hæc & alia quamplurima, cum prius miſq; Principis contemptus, & odium, quo apud omnes flagrabant, qui totum illum possidebant, tantum eius molitionibus

nibus incrementum, tantas vires dederunt, vt vnus meritò dici possit plebeculam nostram corrupisse, & in tertio illo ordine partium & factionum suarum partem tenellam penitus efformasse. Nolo hic velut ὑπερπώσας quadam repræsentare, quibus gradibus per 20. totos annos ad illum scopum collimarit, tum parentis tum patris sui præceptis informatus: longæ ambages. Demostrare satis fuerit, (vt ad nostra tempora veniamus) sancti (quod vocant) fœderis factionem, cui Dux Guisus in Gallia præerat, præcipua in urbibus, ac sæcepuli præsidia nactam esse: quod in omni nouandarum rerum studio ac molitione ferè vsu venit, quæ certè non nisi multitudinis viribus roboratur.

Tandem hæc Lerna tantam in molem excreuit, vt ipse Rex prius trucidaretur, quam telæ suæ manum extremam addere liceret. Nihilominus cædes illa, (adde etiam Regis oscitantiam, & umbram imbecillitatis) ita effrænes multitudinis animos iam pridem pessimis impressionibus vitiatos, & qui, insanarum illarum substructionum (quas Barricadas vocitabāt)

exemplo, fatis iam in se præsidij collocarent, vt domini sui vires, opesq; negligendas putarent, vt non modò non hoc cauterio flamma restingueretur, sed etiam pars ad viuum nimis resecta, gangranam in cordis vsq; penetralia deferret.

Si qua ex hominum memoria exitit vnquam tumultuosissima & furiosissima populorum cõmotio, hæc profectò fuit. Nam intra sesquimestre nobilissimæ munificentissimæq; regni ciuitates (nullis exceptis) partim amissæ, partim in iacturæ alea, & in acie (qd' aiunt) nouaculæ fuerunt. Nihilq; præteritis omnibus sæculis simile vnquam vel visum vel auditum censeo. Interea temporis vis illa morbi pestiferi sensim deferuescere, natiui caloris per regiam potestatem reductu: Clerus ad officium redire, vrbes nostræ resipiscere: sed infelix illa Principis cædes à Ianista Diabolo postremum fuit exitiale vulnus Galliæ impactum, quo Monarchiæ vinculú, huius imperij forma, compages deniq; illa spiritus & corporis politici, ex parte Ecclesiastici plebeiq; ordinis, miserabili distractiõne concidit, restante duntaxat sceleto,

sceleto, cadauere, & materia prima, ex qua prius partes illæ omnes coaluerant. Hoc casu, dissipato tam nobili ædificio, iam de illo restat, nō vt de toto quodam integro, sed tanquam de dissipati cuiusdā principatus fragmētis & reliquijs differamus. Vt enim sit sanè caput integerrimū & valentissimum, quod huic qualicunq; corpori Deus restituit, ita tamen languidæ restabant partes reliqui corporis, occulto intestinorum dissidiorū veneno, vt ex tribus illis imperij columnis, vix vna hodie supersit, quæ vel stare dici merito possit, nec illa quidem inconcussa. Vt in amplissimi cuiusdā Amphitheatri solo videas hîc ordine stantes ex vario marmore columellas, illic multorum Imperatorum statuas: inde arcus, fornices, peristylia, diazomata, inde inscriptiones, apophtegmaticas tesseras, quicquid denique magnificentiæ & splendori quæsitum. Sin autem forte fortuna annorum series, & ignis & ensis æternum hoc aboleuere decus, hæc semirutæ & cæsa vix ac ne vix quidem in disiectis molibus vestigiū sui relinquunt: non aliter, vitalem hunc Spi-

ritum adhuc spirante Rege, florentem licebat statum huius imperij cernere, licebat heroes illos & Principes viros sua veluti quemq; tessera decoratos, vt gemmas in eleganti corpore, cōspicere, nunc contra versis & inuersis omnibus, vix vmbra & cadauer prisca corporis, ac semise-pultæ bellorum ciuiliū, dissidiorum & cōfusionum molibus reliquæ, tenues scintillas emittunt prisca splendoris.

Adhuc eo imperate, paulò antequàm vltimum naturæ pensum solueret, Gallia omnis in tres partes distracta fuit: eam videlicet quæ Regia diceretur, (vt enim aliàs dixi, sic diffluerat Rex animo, vt in partiū Regem euaderet) Nauarrenam alterā, ceu Euangelicorum: tertiam Guisianam, ceu Ligariorum. Mutatis ducibus harum repente partium accidit mutatio. Defuncti Regis morte translata ad hunc imperij successione, perijt Euangelicarū partium nomen in vasto regni decursu: confœderatorū factio bono illo suo duce desiderato, varios in casus incidit, quos iam commemorabo. ac de hoc quidem postremo loqui meditor.

Dux

Dux Mænius & partium harum præfecti paululum ingenti plaga illa Blæfiana expergefæcti, cum ex tam violenta insperataq; rerum conuersione perspexissent semorte Guisij non solum non debilitatos, sed etiam miraculo quodam factos esse robustiores, ita diffuse & insolenter hunc fortunæ risum acceperunt (quem neper somnium quidem sperassent) vt nihil aliud in animo sibi fingerent præter vnâ imperij vsurpationem: nec certè minoris gladij præcinctionem illi emerint. Quid aliud facerent? Tot urbium defectiones videre, tam multorum obsequia, gratulationes, salutationes audire, tot opes tanquam fortunæ filijs in sinu & manu positas cernere: omnia ad nutum illis & voluntatem affluere, arridere: ne latentium quidem thesaurorum patefactionem bonæ ipsorum fortunæ denegatam, tanquam si fatum in Gallia prædones aluisset, qui præclara parsimonia montes aureos istorum hominum sæculo reseruassent: Quis ex tanto casu subito consurgens, & in tanta fortunarum omnium opulentia constitutus, integrum sensum seruare potuisset.

potuisset: Itaq; iam apud eos cōsilio nullus locus: iam acta transacta omnia: tantum Turonibus Rex erat reuocādus, vbi compromissum habebant, illū manibus pedibusq; vinctū nanciscendi. Nihil præterea locorum expugnandum restabat: deuicta iam, debellata omnia: tantū fuit, (vt videbatur) de modo belli manubijs, & victoria vtendi, fruendi, laborandum. Nec id sanè prætextu caruit. Primus hic error. Si enim in tanto secundarum omnium rerū applausu iudicij sanitatem conseruassent, & firmioris alicuius propositi capaces fuissent, quantum humanitas licet iudicare, nulla controuersia, regno iam potirentur: monarchiam nullam haberemus: sed neq; tunc in ipso limine, neq; postquam secundiore etiam extincto rege belli successus obtinuerūt, quidquam in illis firmi & solidi consilij perspici, neq; quem ad scopum collimarent, animaduerti satis potuit. Istuc nemi nem latebat, quòd dominos & iustos heredes expellere molirentur: constabat illos de propugnanda fide Catholica verba in auras spargere, factionem conscribere,

bere, in quam cunctas Galliæ ciuitates pertrahere conarentur, immensas opes in illorum manibus paratas ad regnum euertendum, nulli erat obscurum. Quis tamen exitus, quis administrandæ modus reipublicæ illis propositus ac destinatus esset, quis finis armorum, quis belli, nesciebatur. Nulla autem humana (magna licet) quæ certam designationem & scopum non habeant, longè à casu & interitu feruntur, non secus atq; nauis remigio & gubernaculo destituta, periculo est proxima.

In hac tamen rerum perturbatione cōsilium ceperunt non quidem quod recta ratio dictaret, sed quæ insanus furor subministraret. Si enim molitionem illā iudicio rexissent, multò sanè feliciùs ré administrassent. Postquàm igitur satis magnos tumultus in Gallia viderunt, & præsens aliquod remedium esse opportunū, ac vina (vt ita dicam) ebullitione iam facta in cella paulisper deponenda, nulla compendiosior occurrit ratio, quàm vt in Regis personam procellam omnem & Orionem popularem conuerterent, rati
(quod

(quod etiam erat probabile) ad euertendam monarchiam Gallicam, sceptrum de manibus Iouis *σκηπίος* primum excutiendum esse. Ita esset sane, si modò se se idoneos ad illud deturbandum, mox etiã ad collapsum erigendũ præbuisent: sed tumultum, & furorem popularem quũ ad extorquendum adhibuerint, paralogismus fuit in conclusione.

Sic aresto factò tum in regni metropoli, tũ passim alijs in vrbibus, ne pro principe agnosceretur, contestata lite, sententiam ferunt, incapacem pronuntiant: exauctoratur, tandemq; trucidatur. Hæc autem conscelerata prorsus agendi ratio cum ad octauum aut nonum vsq; circiter mensem esset producta, quo temporis interuallo populis illito semel *αιαρχίας* gustu, vrbes nostræ, *της μοναρχίας* excusso iugo, & recuperata peccandi licentia factæ insolentiores, iam feruntur equis, neq; audit currus noui sessoris habenas.

Hic hinc demum deceptus est D. Manius, immemor, sedato & tranquillo mari, ne procellulæ quidẽ vestigium extare, nec vndam vnda superiorem excurrere:
semel

semel autem concitato, furentiſq; decumanus ecce fluctus ſexcētos alios trudit, & in nubes vſq; ſuſtollit: idem tamen fluctus ab alijs ſubuectus ab iſdem depri-
 mitur, & in æquor complanatur. Hei vœ-
 cordem! primo furioſæ popularis auræ
 impetu aperte videbatur in regni guber-
 nacula deſulturus: ſed frons oppalluit cō-
 ſpiciēti quouſq; ſcandendum eſſet ad co-
 ronam deturbandam. Vbi reditum retē-
 tat ſuſpenſo, & obliquo greſſu, ecce nuſ-
 quam apparet ſcala. Actutum obtruditur
 in os concilium ex plebe: limitatur eius
 potentia: habet custodes, ὧπα καὶ ὀφθαλ-
 μὺς. Inſani, toti diſſidijs & tumultuatio-
 nibus quum ſcateant, in ſuis tamē illis fu-
 roribus ordinem auidē auent videre, non
 ordinis quidem ſtudio & amore, ſed eius
 frænandæ gratiâ potentiæ, qui pro eo lo-
 co, quē illi dignitas & natura tribuunt, &
 quòd caput iſtuc eſſet controuerſiæ, pri-
 mas in illorum grege cœperat obtinere.
 Turbulenta autem & tumultuoſa inge-
 nia, quæ tot annos ſpecioſam aliquam &
 probabilem occaſionem germani ſui dō-
 mini regno expoliandi venarentur, non
 carent

carent aduersus nouum hunc vsurpatorem suspicione.

Sed hoc peius fuit (vti fieri solet, absente domino, serui herile imperiũ omnes vt fumant sibi) quòd ipsi sibi inuicẽ obfuerunt, & aucta magis magisq; suspicione, mutuis æmulationibus facultatẽ bene vtendæ, & cum aliquo successu regendę popularis amentię sibi pręripuerunt. Vt enim verũ fateamur, si statim ab extincto Rege, cõuenisset illis omnibus de Duce Męnio, in vado res erat, meo quidem iudicio. Non primus hic certẽ natus fuisset inter mortales vsurpator, qui minoribus opibus principatũ inuaderet. Sed ecce subito nascuntur inter illum & Marchionem Pontinum consobrinum triceptuarum & pars fuit Dux Aumalius. Ducis scđ de Nemours, & Montpensier interceserunt, illa quidem filij sui de Nemours, qui iam fidem & auctoritatem sibi conciliare cõeperat, gratiã: hęc fratris nomine, qui eandẽ paulatim amittebat. Quae quidem ratione res ipsorum turbę mergę. Postremò Dux ipse Męnius ad tam audax facinus minus animi pręsens, minusque

nusq; ad tam arduam molitionem generosus, fœdè nomen & spem Regis deposuit, vt legati Coronæ seruilẽ titulum assumeret: sic (inquã) deposuit, vt quum non obscuram eius rei significationem darent de illo grege plurimi, componerentur illicò logi, (γοητῶν καὶ λοιδορῶν ἀμάξαι) excuderentur & libelli, contra quos ne mutire quidem integrum fuit.

Itaque, mi Iuste (Campanam hanc vt colliquefacto metallo in principia sua resoluamus) integro quidem ac florente regno, quum ad te primùm scriberem, Dux Guisus Princeps absolutè confœderatorum fuit, quorum factio plebeij ordinis potissimùm opibus & subsidio nitabatur: nunc mutatæ rerum vices. Post eius etenim, regisq; fatú inuerso regni statu, & in materiam primã resolutò, in pedes (vt sic loquar) constitit corpus illud ciuitatum, quæ admittentes, adeoq; deglutientes minutula ista capita ex gente Lotharingorum reliqua, vnaq; cæteros Gallix confœderatos proceres, maiores quidem, quàm vt respublicas ferre possent, viribus tamen inferiores, quàm vt regna

constituerēt: ille (inquam) ciuitates, quæ priuatum aliquem scopum habebant, tãtos istorum honores æmulari cœperunt, artificioseq; simul & pedetẽtim ad se ius omne deriuare, sibiq; fidem & audientiã facere, nulla amplius præsidia, custodias, iussa, imperia nisi voluntaria ferentes. Habes *ὡς ἐν τῷ πῶ*, qui sit in præsentia patium sancti fœderis status in Gallia, planè ad rerum publ. formam inclinatus, vbi nullus Nobilitati, nullus Ecclesiasticis locus relinquatur præterquàm ijs, qui omnium maximè sint ad insanos illos tumultus adiuuandos idonei: quippe cum pauca illarum partium vrbes inueniantur, quæ suum Episcopum, aut Abbatem, aut primarium Prælatum exilio aut carcere non multauerint.

Isthæc porrò acerbissimè concoxisse gentiles Lotharingicos, dubium non est. Principes sunt nati, educati, aucti monarchiæ afflatu: summis muneribus assuefacti: adeò vt durissimum sit illis hoc tempore, nihil speratibus, nihil arduum ambientibus, omnia iam sibi parta & in finem delata sperantibus, cogi ad prome-

rendos

rendos singularum urbium ciues, eosque ut plurimum fortuna infimos, scelere nobilissimos: Istud enim hominum genus, seditionis maxime tempore, pollet auctoritate. Hæc autem illis fuit acerbitas deuoranda, quantunuis per totam vitam D. Mænius tam fuerit ab his seruilibus obsequijs & subiectionibus alienus, quam ad eas factus & à natura comparatus frater videretur.

Videt modò infelix Princeps, videt (opinor) suos & defuncti fratris conatus omnes, mortem, discrimina, quæcunque subiit, id tantum promouisse, ut respublicæ in Gallia crearentur, populi armarentur, administrationis forma mutaretur, nihilq; spem ampliore sceptri ad familiam suam transferendi exinde retulisse. Quod quidem mihi libertatem faciet in hoc axioma erumpendi, Nihil esse tam facile, quam rupto aggere stagnanti aquæ, impetu præsertim factæ illuuiionis adiuuante, viam pandere: data autem porta torrentem arte regere, aut vbi velis, sistere, illud demum arte omnem superare, nisi principio de modo & ratione mature prospexeris.

Mi Iuste, si iam ferret animus ipsi
 mæ confusionis iconem videre, graphic
 profectò in parte illa depictam cerneret
 Dux Mænius primus sibi author fuit no
 minis, *Generalis regni, & Corona Gallicæ*
Legati. O lepidam Chimæram! est ne ig
 tur Legatus, sine capite legationis? Quod
 nam verò istuc capitis fuerit, si Rex non
 est? Regem verò pollentissima pars eo
 rum auersatur. Ad statum quod attinet,
 de statibus quidem in Gallia, de statu ve
 rò ne fando quidē auditum est: aut si di
 ctus est status numero vnitatis, Regis &
 Status eius facta demū mentio fuit. Quo
 casu, nomen illud obsequij fuit, non im
 perij: væcordes isti ponūt à capite: Adhæc
 pleriq; omnes Chimææ huius Admini
 stratores Legatorum Regis & Ordinis e
 questris nomine proclamātur. Cuius au
 tem Regis? Dementes illiūsne, quem sce
 lerata manu contrucidastis, huiūsne, quæ
 abiuratis, an alterius cuiusdam in Gallia
 nascituri? Consimiliter ex consequenti
 quicunq; illorum Regis Officiariorum
 vicem aliquando gesserūt, vtputà, qui Re
 gi à sigillis erant, Curie (quas Parlamenta
 vocant)

locant) Camerae ratiocinij, Iudices, Tribuni ærarij, & quotquot monarchiæ fuerunt adminiftri, ordini fuo & loco renūtiare nolunt, vt poſteant populi (vt ſic dicam) creaturas: nec modum tamen indiſci, nec viam inuenire eius conſeruandi queunt: ac ne ſciunt quidē, quid pronuntiant: A Rege, non audent aperte: à populo, nolunt: à D. Menio, minimè omnium volunt. Ex regni enim conſtitutionibus neminem à ſummo magiſtratu tenentur agnoſcere, qui quidem ſummo iure præſit: adeò vt non minus inter illos de conceptorum verborum formula, quàm de rei ſumma, laboratum ſit: tantæ molis eſt iſthæc noua Sphynx vtrò accerſitæ cōfuſionis. Iam verò quàm multiformes imperij forme? quàm multæ ſpecies contumaciæ? quantus in iudiciaria aliqua forma ſibi conſtituenda labor? O te infelicem huius nauis gubernatorem! non tibi ſemper in vtramq; (quod aiunt) dormire aurē licuit. Non abſimile tibi accidit ab imperito logiſta, cui, diſpoſitos ordine ſupra menſam numeratorios calculos inuenienti, ſi cōtingat eodem manu con-

fundere, vertat, inuertat, ponat, reponat quantumlibet varijs ordinibus, eundem certe numerum nunquam comperiet, nisi eadem rursus serie & ordine cōponat.

Prima quidem regalis Columna, quā ista Democratię bipennis euertit, Iustitia est. Continuo post enim ad euertendam Parliamentorum auctoritatem, singulis in vrbibus ex infimis quibusq; hominib. Comitia componunt, ad quos omnem iudiciorum potestatem deferūt. Lutetię, quę sedes est imperij, ad exemplum cętere se componūt omnes. En tibi subito singularū vrbium respub. consurgit: singule vrbes, quę tantum vectigal pendunt, quantum libet, in sumptus publicos, nō nisi pro arbitrio, erogāt: non presidium, non prefectum, nisi qua lubet conditione, recipiunt: si nobiles intersint, vt maxime sint Lotharingici, mutire aliquid inciuem, non illis profecto impune licebit, multoq; tunc foret illis cōsultius Argentinæ, aut Bernæ domicilium habere.

Tres passus de via digredi iam liceat, vt recta ratione fatuas istas vrbes (si modo capere mea verba poterunt) doceam,
nouum

nouum istum cōstituendarum rerump. studium, non minus ordine & recta ratione, quàm in suo illo duce & antesignano ambitum regni, destitutum fuisse: vt digito tangant, nullum vnquam, qui satis sanus esset, consultorem ipsis fuisse, nec in ijs sitū esse aut eò peruenire, aut, si peruenierint, diutius illud imperiū retinere.

Maiores nostras ciuitates, vnà cum incolis, necessario ita compaginas esse oportet, vt satis in se præsidij habeant, nō modò ad delenda penitus monarchiæ vestigia, sed etiam in suam ditionem, imperiumq; redigendam circumiacentem omnem campestrē regionem. In his campestribus præter Nobilitatem, quæ summi domini imperio assuefacienda est, vrbes sitæ sunt minores, oppida, vici maiores mœnibus cincti, in quibus (vt latè patet Gallia) maxima est hominum multitudo. Hi omnes populi, nisi vi cogantur, licet vrbiū metropolitanarum exemplo, & earum auspicijs Principem suum eiecerint, non idcirco celerius neq; libentius illarum magistraturā recipiēt, quàm D. Mænum pro Rege se gerētem admit-

tent, quicum tamen illis in excutiendo monarchiæ dominatu pulcrè conuenit. Sin autem regiam viam ire sinatur, idem illud magnarum urbium exemplum oppidula in eandem reip. rationem & formam reducturum est. Ita gradibus quibusdam eò deueniemus, vt ne viculus quidè in Gallia reperiatur, qui summos sibi fasces non vsurpet. Sitne hoc *cū tūc d'wa-ris*, cuius iudicandum relinquo. Exemplum tamen etiamnum hodie in Germania, in Heluetia, in Belgio habemus, vbi nullam non liberam vrbeculã inuenias, quæ suos vrbis præfectos, suos Officiarios, suos deniq; supremos iudices separatim non habeat.

Non satis. Demus enim metropoles Prouinciarum Regem expulisse, Nobiles omnes & Patritios ad internecionem deleuisse: vnicuiq; suam dynastiam & satrapiam recuperatam esse: adhuc hoc restat, vt administrationis formam aliquam sibi sumant, & vinculo quodam Iustitiæ inter se contineantur. Singulis Prouincijs suum Parlamentum fuit hætenus: hæc nunc ratio obsoleuit. Aurelia Lutetiam
non

non agnoscit. Quo enim iure, quæ proprium Regem pro legitimo suo magistratu recusauit, Sedecim-virûm cõsilio, aut Præfecto mercatorum sese subijciat? Annon etiam summum sibi ius & imperiû ex æquo vendicare potest? Quid Rhotomagus? quid Lugdunum? quid Bituriges, quid Tolosa, quid Troja Campaniæ Gallicæ, quid Diuiodunum, quid aliæ innumerabiles? Quid? Dicamus etiã, Prouincias Prouincijs, Præfectos Præfectis ex dimetiente oppositos, quæ spes concordia? Si de iure vtrinq; lis est, quis futurus arbiter? quis superior magistratus? Hic sese offerunt longi anfractus, longæ ambages, magna in medio cursu discrimina, tanta impedimenta, vt non nisi, qualis inter fures nundinarum tempore, consensus seu potius ad omne scelus coniuratio, speranda sit. Bene enim facere aut probû esse, vix ac ne vix quidem in tanta *ἀταξία* locum habet.

Luculentum sanè prauis non recti hominum genij argumentum: quantò fit maior boni ad bonum accessio, tãto meliùs, quãtò plura malis mala adiungun-

tur, tãtò deterius se res habet: Næ hîc mille homines non æquipollent vni: non q̄ in vno capite plus infit tùm bonitatis, tùm sapiētīæ, quàm in mille, sed quòd saltem scelerum & stultitiæ minus.

Audite populi: Si quis vestrũm hoc axioma legerit, calumniam esse vociferabitur, quæ ad sanctum illud fœdus vestrũ frangendum dirigatur: vos non ire inficias, Regi necem a vobis illatam: huic obedientiam denegauisse, singulis in vrbi- bus supreams Curias erexisse, Parlamen- torum auctoritatem irritam fecisse, regni administratos & municipes immutasse, inter vos, quicquid ad popularẽ dominatũ requiritur, constituisse: non autem idcirco vel per somnium vobis vnquam illud in mentem venisse, vt Republicanis esse- tis, aut vt Regẽ, Nobilitatẽq; repudiaretis.

Si secus est, quàm dico, quid igitur nũc facere cogitetis, amabò, dicite. Si speciosissimus etiam finis designationis consilijq; vestri specie rationis destituitur, quĩ aliter conceptum vestrum diuinaremus? Si enim vestrum in Catholicam religionem summum zelũ obijcitis, κακὸς ζήλια est.

est. Si quando vobis lectus est de Iudæorum furijs Iosephus, quos tam præclare imitamini, tumultuarios illos Hierosolymitanos hoc nomine gloriatos fuisse, comperietis. Atqui excusationem haberet iste zelus, si nunc demum sub Rege Hugonotto cœpisset. Quod nã illius vobis argumentum fuit, sub defuncto Rege supersticiosissimo (penè dixerim cum bona venia tanti Regis) Archimonacho & Catholicissimo: (non potest nõ malum aliquod verbum effutire, qui sceleri vestro irascitur) immò hoste omnium, remota omni simulatione, in Evangelicos acerbissimo? Negari non potest. Concedite ergo, si in fanatica illa vestra phrenesi nullam habetis Reip. designationem, nullam certè omninò vos habere: quòd si nullam habetis, dicam ego vestro furore vos in precipitium abreptos (ita factum vestrum nominare liceat) vnde remigrandi emergende non fit facultas, nisi in pedes (vt sic dicam) vosmetipsi surrigatis. Eo enim diutius statu esse, quo estis, *ἀδύνατον*: pergere ulterius, negatur: necessariò igitur aut pereundum vobis, aut parendum. Ordo re-

gni

gni in Gallia ita vetustus est : tam indiuiduo inter se nexu partes eius omnes continentur, vt dilacerari, distrahi, vsurpari: vt prouinciam hanc ab Hispaniarum rege, illam à Duce Sabaudico, tertiã à Lotharingico diripi posse : vt deniq; dominum quidem vestrum à vobis in latronē, Regem vestrum in tyrannum mutari posse, facile largiar : at tanta rerum in perturbatione sine fide, sine lege, sine rege, sine domino, vestro deniq; arbitrato, & ad libidinem seditiosorum, ad nutum furiosorum, vt stetis, vt viuatis, vt diu sic viuatis, fieri non potest. Non erit Status iste diuturnus.

Nequid confingam, vobis perinde accidit vt querulis vxoribus, aut quibus nō bene cum viris conuenit : quàm citò distractos à Rege vestro, qui in vicinia sunt, æmuli nostri imperij, vos viderunt, quòd non longissimè absq; nutatione vos pedem moturos esse spes esset, statim procarì cœperunt, suas in miserum & calamitosum vestrum statū lugubres nœnias mittere, consolationes, officia, obsequentiam deferre, donis & largitionibus demereri:

mereri: multis etiã locis vos inuisere cus-
 pierũt, per Britãniam Gallicam, per Oc-
 citaniam, per Picardiam, tentaturi si quo
 pacto amantium amorẽ ira redintegrare
 possit. Ab hoc primo insultu satis vos
 (Deo gratia) feliciter expediuistis. Nullis
 vestris onustos spolijs, nulla re à vobis ex-
 torta, nisi gratiola quadam apud Brito-
 nes, nisi basiolo in Picardia. Lucri ducũt,
 adulteri, non se prima fronte repulsam à
 vobis passos: immò ad colloquium ad-
 missos. Sed ne dubitate, veterator ille Ca-
 stilius callidior est, quàm vt se tam facile
 patiatur repelli. Iampridem callet illud,

*Obsequio facili tandem sibi seruus herile
 Imperium, & fido comparat officio.*

Quo autem loco, quo numero vos post
 hac habiturus sit, si semel ambitiosam il-
 lam suam *Φαντασίαν* dispendio vestræ li-
 bertatis explerit, intelligetis. Suspicior
 fidis vestris coniugibus, semel vt conclu-
 sos, Hispanico more, sub clauis & fera te-
 nebit, prohibebit certè à nouarum rerũ
 molitione. Si mihi non creditis, percon-
 tamini saltem Parisienses, quã præclare,
 recepto Hispanico præsidio, secũ agatur.

Atque

Atq; hæc est pars illa, in genere tamen
 καὶ ὡς ἐν τύπῳ cōsiderata, fœderata vniō-
 nis, conflato progressu tēporis istoc mō-
 stri genere plurimorū ex confluxu mem-
 brorum, quæ, quòd ab initio δυσανάλογα
 temerè concurrerint, ita horrible illud
 nobis pepererunt. Non mirum, si multi-
 ceps fuerit, vt nouus serpens καὶ γηγενῆς ὕ-
 δρα: contraq; ὀλιγόπυς, καὶ ὀλιγοβραχίων,
 adeoq; cætera omnia debilis apparuerit
 ingentis istius molis habita ratione.

De Duce Mænio satis iam multa. Post
 defunctum fratrem cūm loci & generis,
 tūm dignitatis & fortitudinis respectu,
 gentis illius facilè princeps fuit. Sed quid
 iuuat in eo loco primas tenere, vbi ordi-
 nem desideres?

Princeps hic ex tribus fratribus vnus
 fuit animi moderatissimū, candidissimū,
 minimè omnium ad simulationem, ad
 ambitionem cōpositi. Huic rei argumen-
 to fuit, quòd in aula, superstite adhuc Re-
 ge defuncto, nunquam sibi illud impera-
 re potuerit, vt cum ad actiones, & obse-
 quia, tam ad seruilem propè orationem
 defuncti fratris sui sese componeret. Fue-

rant eius designationes magis intra certos fines circumscriptæ, & quæ magis respererent ingenium, quod suas omnes actiones sapienter nosset moderari. In re familiarium nec effusè fuit prodigus, nec impensè avarus: nunquam obærat: cæterò quin omnium hominum homo immoderatè cupidissimus. Cuius rei frater testis locuples. Ex quo efficitur, ut multorù iudicium de huius genio, si quis postulasset, nunquam illi credituri fuerint, in tanta re suscipièda tam pertinacem, tã peruicacè fore. Audiui (sed ut certum non a sum affirmare) mortuo Guisio, penes Regè fuisse illum ab incepto retrahere, nec grauatè illud in se recepisse Mænum: sed arbitratus Lugduni in vitam suam non nihil tentatum, perspecto insuper ardentissimo multitudinis erga se studio, ac fœlici successu, quem Deus primo illius furori annuisset, hac specie delusus in contrarium studium abreptus est. Paucorum sanè fuit ille conatus. Quem verò ad modum initiò occasionem regnandi sibi de manibus elabi siuerit, iam à me declaratum est: iam dicere, sibi nunquam tale

tale quid vel in studium, vel in cogitationem venisse, arbitror ab eius generositate alienum. Non minoris certe constabat illa molitio depellēdi Regis è sede, quam ut ipse in locum subrogaretur. Compefcuit tamen illud desiderium vulgus, impediuerunt consilium (vt dictum est antea) ipsius agnati & propinqui, qui primū honoris gradum ei pro summa mercede detulerunt, merum imperiū nequaquā sic tot artibus victus expugnatusq; celsit.

Interea temporis passus est in excursu illo belli ciuili plurima *δυσυχίματα*: vrbes amittit, concitatam de se famam & existimationem vigilantissimi, strenuissimiq; Ducis multum ex animis hominū decrescere patitur. Ac sanè, quū sibi negotium fuerit cū isto belli fulmine Henrico IIII. qui victus iuxta & victor quiescere non potest, maiore certè nisu & molimine fuit opus. Ingentem exercitum amittit: solet autem vulgus ex euētu iudicare, culpæq; vni adscribere, quod illi, vt sola foelicitas, admirationi fuit. Tandem eò deductus, vt vnà cum existimatione spem quoq; regni amitteret: quòd etiam vide-

ret populare iam imperium suum esse, (nisi dimidia ex parte,) desisse, populum vectigalibus exhaustum, quæ aut in rem suâ ipse verterit, aut clientes partim profusione, partim rapinis dilapidarint, & etiam cerneret, nihil ab illis, nisi per vim, & priuati in se odij declarationem extorqueri posse, mutare consilium, vt mox dicam, coactus est. Factum (credo) nollet, displicet. Multorum est hæc sententia, si cum Rege hodie imperate fuisset illi negotium, futurum, vt in tantam rerû suarum desperationem non caderet, mollioremq; aliquam viam fuisse initurum explendarum libidinum suarum absque tam multi Gallici sanguinis profusione. Nunc verò, tam altè pelago huic immerfus, suam contumacia defendit sententiã: non iam hic incessus est, sed præcipitatio mera hominis, cum suam, tum suorum, tum matris, tum vxoris, liberorum, amicorum, quos eodem casu implicat, sortè & conditione negligentis: frustra id quidem, quippe quum ipse sibi spem amplitudinis dignitatisq; suæ præciderit.

Si princeps familiæ istius, si confæde-

F rato-

ratorum validissimū illud antemurale,
 si illorum nominatissimus, si qui cæteris
 auctoritate præpollebat, in præsidio &
 tutela sua regnum integrum conseruare
 nõ potuit, de cæteris in hoc negotio quid
 speremus? quantò minus spei restat illis,
 ex cineribus suis & Manibus Regem ali-
 quãdo Galliæ quempiam excitatum iri?
 Ducem de Nemours, & fratres, natu mi-
 nimos D. Guisij filios intueor: conuerto
 me deinceps ad D. D. Aumalium, & Mer-
 curium: contemplor D. Ioyfium, D. de la
 Chastre, & alios: (atq; hos habet solos do-
 mus isthæc Heroas,) eorum neminẽ be-
 nẽ natum regem animaduerto. Hei rem
 miserabilem! omnes enim cupiunt, pro
 se quisq;, viri. Quisq; sibi satis habet viriũ
 & præsidij ad discindendum, distrahen-
 dum, in contumacia obfirmandum re-
 gni aliquem angulum, quum tamen ne
 omnes quidem coniunctis viribus regni
 administratorem, seu Interregem creare
 possint: nullus eorum satis ad imperan-
 dum habeat auctoritatis: omnes tamen
 nimis audaciæ, nimis peruersi ad paren-
 dum studij: adeò vt necesse habeant, nisi
 sed.

sententiã in melius mutabũt, aut cuncti simul maiori domino (cui ius resignent) regnum diuendere, aut mutata in remp. regia maiestate, singuli in singulis vrbi- bus, quas incolent, Urbis Præfecti (quem Maiorem vocant) imperio, quod per vi- ces obeant, esse contenti, aut certè, regno membratim discerpto, singuli frustulum suum, vt olim Rom. imperij, Italiae Prin- cipes, secum asportare.

En tibi miserabilis illius distractionis in Gallia nostra nominatissimos duces. Iam apud exteros quatuor sunt maiora capita, quæ nobis quidem non cupiunt benè, quibus etiã oneri est Regis nostri fe- licitas. Hi sunt Rom. Pontifex, Hispaniæ rex, D. D. Sabaudus, & Lotharingus. Hæc legens, iuste, meminisse poteris eorũ, quæ tibi aliã in hanc sententiam scripsi, vt nõ strum hoc sæculum cum proximo, quod sub defuncto Rege decurrit, coniungas.

Ac Põtifices quidem Romani ab hinc sex septẽmve annis, præter morem & in- genium studio in Hispaniã, quàm in Gal- liam cœperunt esse propensiore. Causa sub defuncto Rege fuit, metus, ne hic no-

ster, quem sibi hostem ducebant, succederet. Colorem certè non habuerunt nullum, memores, præsertim iniurię pauo factę, quem optima regni sui parte spoliarint, & iniquissimè regi Hispaniæ adiudicarint. Metuebant simul, ne regni semel factus compos, in rationem aliquando vocaret, cogeretq; cum in personis, tum in dogmatis suis reformationem accipere. Non habebat etiam nullum hic metus *πρόσχημα*, quum adhuc incertum esset, quomodo regnaret. Posteaquam autem Sixtus v. qui primo suo ad sedem aduentu tam horribiliter fulminarat, partim Regis Hispaniæ dominandi studium, semper Italiæ metuendum, & exitiale futurum, detexit: partim huius molliorẽ vidit administrationem, quod crabronem irritare & nulla oblata occasione exacerbare, iudicaret rem esse periculi & alex plenã, sub vitæ occasum, mitior fieri, & rationi audiens esse cœpit. Neq; sanè post id temporis macrobius fuit. Istene discat exemplo sapere, nescio. Si mihi pronuntiare licet, putò equidem sic illorum* corda Dei opt, max. iudicio in eum finem indurari, ut ipse

vt ipse cum toto Clero, tam multis indi-
 cijis implacabile in hanc Coronam odiū
 testatus Regi iustam offensiois ansam
 relinquat, qua demum suum hunc statū
 ab intolerabili illorū dominatione vin-
 dicet. Quæ (meo quidē iudicio) non con-
 temnenda, nec postrema pars foret refor-
 mationis, in quam etiam possem (si vel-
 lem) ex veteribus codicibus docere sub
 nostrorum regum nō paucorum domi-
 natu Gallicanam Ecclesiam consensisse.
 De hoc ipse viderit: plura enim fortasse
 dicere paranti mihi prompta excusatio-
 ne occurreret. Optarim tamen, & fa-
 xit hoc Deus, vt nobis ille vnus hostis
 opponatur.

Ad Regem Hîspaniæ quod attinet, iā-
 pridem eius internos machinamēta lu-
 cent, & insidiæ. Primum scientia est non
 vnus status propria, sed omnium com-
 munis, alere, si fieri potest, inter vicinos
 dissidia ac dissensiones. Axioma est Ma-
 thematicum, *Quod alteri causa est motus,*
necessariò ipsum non moueri, perpetuoq̃
quiescere. Eo modo distractus, ac proin-
 de debilitatus, minus metuendus est: de-

nique, inter duos altercantes, maximè,
 quum ad plagas & vulnera res rediit, ter-
 tio spectatori facile est spolio gaudere.
 Consultus Hispaniæ Rex, non ægre incen-
 dium domi nostræ excitatum vidit. Dum
 enim ad Lympham currimus, non licuit
 tædam in illum ardentem torquere. Id
 metuebat scilicet, nec obstante fraterni-
 tate, minimè certò statuebat, istine iu-
 niores Reges, fortissimi omnes, in iuue-
 nili illo ardore, nec oblata alia præda,
 missum se facerēt. Quam ob rem ex om-
 ni tempore incendiarijs & irrequietis ho-
 minibus nostris semper mentum (vt sic
 dicam) & mentem erexit, eò quoq; partē
 auri Indici destinans, multò nobis certè
 ferro illo suo Iberico perniciosioris.

Sed alijs quoq; temporibus in Belgi-
 ca illa sua ditione à D. Alenconio, & à
 Gallis infestatus, ac turbatus bellum in
 Gallia ciuile in sui magis conseruationē,
 quàm in nostri perniciē exoptabat. Tan-
 dem tamen, vt vidit Franciæ omnes hæ-
 redes alios ab alijs extinctos, nostrumq;
 hunc posthumum Regem ad proximum
 Coronæ gradum hæreditario iure dedu-
 ctum:

etum: tunc (sine dubio) suum formidans Genium, multis veteribus querelis cum illo intricatus, suos omnes conatus, suū omne ferrum & aurum in illum iam vertere decreuit: duplici tamē cōsilio: priori quidem, regni occupandi: altero autem, Regem hodie imperantem opprimendi saltem, & delendi, itaq; dilacerandi mēbratim imperij, aut in aliam certē manum transferendi.

Hic magnum latet mysteriū: vt enim perpetuus est diuisionis spiritus Satanaz, Monarcha ille, cum principali suo in fœdere institore, tam nactus est multas in primo illo suo desiderio pugnas & contradictiones, vt nihil supra. Istuc verò eo, quo nunc dicam, modo. Post functū Regem Henricum vltimum, suum iam Gallicum regnum Lotharingici consalutabant. Si describenda sunt, quæ ad eam rē illis adminicula succurrebant, nacti sunt primū Lutetiæ ad belli gerendi opportunitatem montes aureos. Fidem superat, quòd expensorum in annum vnum decies septies centenū millium aureorum subducta ad calculū ratio est. Quod

verò popularem ad gratiam attinet, altera propè sub noui regis exortum facta secessio est, qui à primo die solus ferme remansit: ad cò vt, si quis tunc temporis, non dico de Hispano in Regē nominando, sed ne de viculo quidem in illius manus tradendo, sermonem iniecisset, stomachati fuissent. Ac facilè adducor vt credam, si ex voto cessisset Arquensis illa pugna, Ducem Mænum tunc solum coronam reportaturū fuisse, nisi quòd in partē quoq; præde venationis socij veniebāt.

Vidit hoc Senecio ille. Vidit feroculos istos cōpetitores (qua sunt *αὐθαδέια*) nò facilè in partem illum admissuros: esse igitur necessitate & inedia (qua solent accipitres suos periti aucupes) perdomandos, alioqui ad escam non venturos. Ita Mendozæ vnus ministerio primò quidē contentus fuit, cuius opera illorum animos & consensum in sacra societate confirmaret, non commissuros ratus tam prouidos Prometheos vt diutius *αἰὲς ἔργων*, (quod dicitur) essent: tunc demum esse loquuturos. Exinde alij, secundis rebus & feruente (quod aiunt) olla, de Hispano

spano ambiendo non magnopere laborarūt: sed mutata velificatione facti sunt remissiores: ille Regis nostri quī cum priuatas inimicitias gereret, fœlices successus reformidare cœpit, ad eò vt arctiorem inire cœperint societatem, consentientibus Guisianis, qui iam regni in familia sua conseruandi spe excidissent, vt Sixtus tūc Pontifex Romanus, Legatum factio- nis Hispanicæ mitteret in Galliam, cuius intercessione Gallorum animos ad nouum regem suscipiēdum præpararet. Dicam *εν προόδω*, quū isti omnes proci pro suo quisque compendio, varia quoq; designata haberent, varios etiam suis actionibus vultus pro partium, quibus singuli fauerent, diuersitate, coactos fuisse as- fingere. Constat enim non aliam in finē designatam Legati Pontificij in Galliam profectiōnem fuisse, quàm vt Hispanicæ res promouerentur: (nihilō secius insa- nis vrbibus boni publici, persuadendi cau- sa, *προόχημα* obtrudebatur) vt sua item au- ctoritate Catholicos omnes à Regis la- tere distraheret.

Hinc necessitas, inde contraria felici-

tas apparet. Gaudet Hispanus istos lentè ad emendicandam stipem supplices venire: opes Asiæ pollicetur, pauca tamen, & lentè quidem, ne latrantem stomachũ expleat, præstat, vt cupidum irritandæ potius, quàm restinguendæ illorum sitis, lenta aqualiculi sui destillatione, possis agnoscere. Ipsi ex aduerso, eius subsidio inescati, suam inopiã millies faciunt maiorem, clam de reconciliatione minantur: si se deserat, in discrimen tamen sese non coniecturos. Succedit artificiũ. Timet veterator ille Senio, ne Rex inauguretur: quo perspecto isti rumusculos de industria spargunt, fasciculos literarum intercipiunt, Mendozæ, & Mandatori Moræo classicum canunt. Quid plura? festiuum est vtrunque gestus, & simulationes videre, illi quidem, vt pecuniam, subsidia & opes gratis eliciant Protheos agunt, iste, ne det ingratijs. Scopus illorum erat, Hispanicum auxilium: nihilominus aliam accepti beneficij, & impensarum gratiam referre non fuit propositum, præter Gallicum tumultum & discidium, quod quidem Hispano pro ampla mercede ducendum

dum esse dicerēt, q̄ hac ratione robur & incrementū hostis capitalissimi minueret. Huius scopus vltterius sanè protenditur: Non contentus enim Regis nostri exitio, ad regni inuasionem etiam aspirat, quò quidem ipsi non facilè est antè peruenire, quàm Principes omnes Lotharingicos suos antagonistas, eorumq; fautores, deiecerit, atq; extirparit: quibus sanè vehementer dolet, quòd arationem & factionem tam diuturnā, tā laboriosam fecerint, vt mēsis ipsi integra relinquatur.

Interim Regi in Normania prosperè omnia fluunt. Vociferandi, debacchandi Ligarijs argumētum: numerare pecuniā adhac bonus senex compellitur: Egue-montium Comitem ad illos legatū mittit, cum rei suæ inter eos gerendæ, tum illorum debilitandæ, & aduersus Regē tamen adiuuandæ gratia, cuius (vt antea dixi) mirificè fortunam pertimescit. Nec ad gratiam tamen adhuc loqui videbantur. Omnes illorum orationes meræ gratulationes fuerunt, meræ hortationes ad zelū erga Catholicam Ecclesiam exhibendū, & ad gratis in causam publicam erogandum,

dum, quòd Catholicissimi Regis officij illud esse dicerent. Atqui sibi, non illi Aspendij isti cytharœdi canebant: bonum verbum non erant loquuti.

Succedit autem Yurésis pugna, in qua cum auxilijs Hispanicis cæsus Ligiorum exercitus. Qui casus duces Gallos cum opibus exhaustis, tum ad desperationem sui in posterum solo suo præsidio defendendi adduxit: adeò vt ad vltimum Asylum fauoris & beneuolentiæ Philippi, iisque quas vellet, & quibus possent, ipsi conditionibus, victi necessitate confugerent.

Nec verò hac accepta clade tanta tamè Hispanici regis iactura, quantum certè compendium fuit, videre competitores suos Gallos, eò necessitatis adactos, vt ei tabulam (quod aiunt) rasam, albumq; calculum offerret. Mihiq; nullum dubium est, quin, si Bruxellis tū potius, quàm Escoriali fuisset, vbi & certior fieri quàm celerimè de illorum statu, & rescribere posset, amplas cū illis, sibiq; vtilis cōventiones initurus fuisset. Sed antequàm per tabellariorum reditū quicquàm certi (propter locorum interualla) acciperet, accidit in vrbib.

non-

nonnihil mutationis, quæ ab illo primo metu recreatæ, molliorem quandam esse conseruandi sui viam iudicarunt, quàm vt inueterato hosti vænum exponeretur.

Crescit periculú. Ecce Rex ima & summa Sequanæ fluminis occupat, ante Lutetiã famã celerius cû exercitu cõspicitur. Tunc cogitur D. Mænius in Belgiũ proficisci, vbi nihil in conuentionibus & pactis omittit: postulata omnia defert: sed in fundo (quod aiunt) parsimonia. Ibi verò satis (vt dixi) declarauit tam malè rem à se gestam, vt suæ factionis omnem potestatem in plebeios, & in ciuitates delabi sineret, quòd in illas non satis iuris & imperij haberet. Erant illæ, dũ isthæc geruntur, in specula, prestolantes tantæ obsidionis exitum, malebant patienter expectare, vt ex Parisiensium euentu sibi cõfulerent, quàm spe incerti, sibi exitum accersere, & in Hispanorum manus precipitanter se tradere. Quæ causa fuit, cur Mænius Bruxellis ad pedes Parmensis supplex factus, non solum ea, quam sustinebat, persona & loco, verùm etiam regni maiestate indignissima fuerit expertus: denique Generalem totius Status &

Coronæ legatum oportuit illi turpissimè supplicem fieri, qui præter prouinciæ Præturâ nihil præterea nominis haberet.

Ex libero fit seruus, qui aulâ ingreditur:
ait Pompeius magnus, familiares suos alloquens, quû bello Pharsalico victus auxilium à Ptolemæo petitum iret. Victi, qui vacuis (vt aiunt) manibus, vicinis Principibus supplicât, tales vulgò Cretifimos experiuntur. Quàm te illo die σεμναῖς Θεαῖς deuouère, Princeps, debuisti, quo tibi contigit, sub Regibus dominis tuis, tam multis præclaris ornato muneribus, tam remissè tam flagitiosè agere, vt huic regno, maiorum tuorum monumentis, tuoq; nomini, tam insignem hanc labem aspergeres. Supplicationes tamè, deprecationes, obsecrationes, pollicitationes omnes sine fructu erant, nisi res & causa veteris Castiliæ tyranni simul ageretur. Inter hæc enim litigia, Rex μηδ' ἐν αἰαβάλλομεν ⊙ Lutetiam sic premit, & vrget, vt iam iam expugnanda videretur, quæ expugnatione secum in eandem calamitatem Ligarios omnes trahebat. Euigilat: Assiduus ille metus fortunæ & successuum
iltius

istius belli fulminis magis discruciat v-
nus, quàm omnes aliò qui seu imaginarij
Religionis respectus, seu veræ, periculi,
quod suæ parti imminebat, coniecturæ
commouissent. Videbat hanc vnam de-
bellatam urbem secum omne imperium
trahere: & apud nos si incendium restin-
guatur, iam pridem non nescit in ipsum
tadam retortum iri. Attamē, vt prudens
æconomus, cum emolumento suo non
negligit terriculamentum Parisiensium
suos in vsus conuertere, suoq; Vicegeren-
ti nominatim mādat, ne pedem moueat,
nisi re Parisiēsi (quod dicitur) ad triarios
deducta, & extortis antè ab illis quæcun-
que posset obsequiis & subsidijs. Et en-
tibi zelum illum. Nec sanè dubium est in
tanta animorum consternatione quid-
vis ab ijs impetrasse, aliò qui nunquam
alter ille pedem mouisset.

Quod quū hodie illis in os exprobra-
tur, pernegant audaciter: negare autē non
possunt, tunc temporis fasciculos litera-
rum interceptos fuisse, quibus Hispaniæ
Rex Mendozæ scriberet in hæc verba:

Dedi in mādati Duci Parmensi, vt i
moa

mæ Lutetie succurrat. Hæc iam tum erat illius phrasis. Quin ita sit, soluta obsidione, tanquam traiecto ponte (quod trito fertur prouerbio) Diuum Iudificari occipiunt: audiui, qui asseuerarent à Men-doza productum fuisse scriptum, & articulos ab ijs obsignatos, vbi miræ quædã essent conuentionum clausulæ: veluti, de Hispano rege salutando, de Præfecto regio intra mœnia recipiendo, de dandis ad Citadellam construendam locis idoneis, vt alias infinitas plusquàm mancipiaris cõditiones omittam, quas nec Rex quidem ipse natiuus, cuius patrem interfecerant, victor, triumphans, adhuc enssem ipsorum iugulo admotum tenens, ab ipsis flagitasset. Hoc quidem pro certo non affirmo, quanuis à quodam illorum sectario, & quidem (hac vna labe excepta) honestissimo homine acceperim: nec mihi persuaserim certè in publicũ illud dedecus totam urbem consensisse. Vt sit, hæc inter alias Ducis Parmensis querelas vna fuit, vna etiã causa cur Lutetiam ingredi recusaret: quam tamen publicari noluit, ne cunctis vrbibus nostris ille do-
mini

mini sui gratus & liberalis scilicet animus innotesceret, & quibus tandem moliminibus, quibusq; conditionibus Gallia in posterum auxilia pararet.

Parmensis igitur non minùs spe sua ingenti fretus, quàm heri sui metu adductus, vrbi propinquat ad suppetias ferendas, adeoq; scèliciter ei negligètia nostra conatus succedit, vt in os inuiètissimi omnium orbis Christiani Imperatoris, florentissimèq; Nobilitatis, ne vno quidè ex suis desiderato, ex angustijs vrbe liberet, de manib. eripiat, & cogat nos obsidione absistere. Quod tã certè turpiter fecissemus, quàm ille gloriosè vrgebat, nisi tum ille, cuius maximè intèrerat, in hoc fortunæ tentamine plus animi & fortitudinis solus (liberè affirmo) quàm vniuersus exercitus, exhibuisset. Quæ quidem res receptus nostri dedecus absterfit, qui scèpiusculè tamen exerto capite factus est à nobis, quum hostem interdù per biduũ certo loco operiremur, immò etiam in os alias ab alijs vrbes & oppida oppugnarem: quod solum nobis in hoc nostro infortunio, reliqui fuit solatij, quod acer-

G   bius

bis vindicta diuina profectò fecisset, si
pœnæ atque supplicij grauitate pecca-
torum nostrorum merita, quibus se tan-
tus noster exercitus durante obsidione
contaminarat, compensare voluisset.

Temperare mihi non possum: stylum
vrgere frustra melior: vnum mihi verum
verbum necesse est *ἵνα φύγη ἕρκος ὀδόντων.*
Negare non possum, Nobilitatem Gal-
licam de nullo Principe præclarius vn-
quam, quàm de hoc nostro, meritâ esse,
quòd suis sumptibus, per tot discrimina,
tot iacturas, tot labores & incommoda,
est illi à lateribus, & regno suo recuperan-
do opem & consilium omne confert: quod
in cæterorum ordinum media corrupte-
la manet incorrupta, fidem ipsi inuiola-
biliter seruans. Hoc tamen fatendum est,
impatientiam nostram, mollitiem, Gal-
licum denique nescio quod temperamē-
tum leuis ingenij, nobis ante Lutetiam
insigne dedecus inuisisse: quod autem?
desperatas hominum quisquillas, baiu-
los, sedentarios artifices, mulierculas, ca-
lones, in extrema omnium angustia, ad
famis cuiusdam horribilis exemplum re-
dactos,

dactos, ne motis quidem ad querelam la-
 bijs, nulla lamentabili edita vocula, nul-
 lo etiam formidinis, aut deditiois indi-
 cio vel leuissimo dato, sex mensium obfi-
 dionem sustinere potuisse: tot interim
 Nobiles insignioris notæ, tot clarissimos
 viros vel quarto post die famis metu ad
 Chelles ante Hispani ora conspectumq;
 castra mouisse. O Galli, Galli, annum cer-
 tē solidum maiores illi vestri, brachium
 in fasciis religatum ex vulnere sustinuis-
 sent: longum ieiunium, ad tam præ-
 claram diei vsuram perfruendam, liben-
 tissimè vouissent: vos verò pro inediola
 (vt mollissimè dicam) non puduit penè
 famam vestrā Spartaco illi recutito pro-
 fituere: pugnæ vtriusq; ad Grauelinum
 & Sanquentinum commissæ vindicandę,
 tot proditionum, tot bellorū ciuiliū,
 tot insidiarū, tot malorum, quorū huic
 imperio vnus ille author fuit, semel i-
 psius sanguine expiandorum opportuni-
 tatem amittere; O Galli, Galli, vestri nūc
 Regis diadema, ornamentum, pacem &
 quietem cum illo vobis communē, quæ
 omnia vnus diei labore recuperabatis,

de manibus elabi vobis tā fœdè tulistis, quum, tanti boni reparandi càusa, vobis fortassè toto vitæ vestræ curriculo frustra sudandum & elaborandum sit? Sed desinamus plura: dabitur (fauente Deo) dabitur breui huius resarciendi probri oportunitas: aliàs fortiùs agendum.

Liberata Lutetia, sistit gradū Parmensis, negat se aliud in mandatis habere: Parisiēsisibus multò maiorē libertatis spem, quàm cōcedatur, facit: clam in aurem suffurat, si ampliorem requirant, illam ut pretio redimant: tunc iniecti sermones de pollicitationibus conditionibusque Mendozæ, quo tempore in discrimine versarentur, oblatis: sed quasi aliud agentes facetè se excusant exit. Quòd metus causa, & L. Amoto periculo. Ex eò bonus Princeps facile intellexit, nisi mulierculas & plebeculam verbo capias, diem ad deliberandum accipere. Virget, sed incassum: bellissima enim verba verbis reponunt: negant magnum aliquid esse ab vrbe sua exercitum amouisse, nisi ea loca munita vi expugnet, quæ urbem suam in angustias redigunt: eo discedente, nō minus,

nus, quàm antea, grauitèr, nouis cum laboribus & malis conflictaturos: istuc operis aggrediatur: posthæc de pollicitis verba se facturos. Hæc est communis Urbium vox. Hic verò cū Mænio, ijsq; quibus cum pactus esset, grauitèr expostulat: obsecrat, orat, vti pollicitorum fidem effecto aliquo liberent, & tanti laboris, tantæ impensæ, fructum aliquem domino suo reponant: alioqui discessurum se re infecta profitetur: sed ipsi suam non vltèrius imbecillitatem dissimulare valentes, palam ei exponunt, simul monent, si discedat, si populus vrbeiq; Gallie tam parum præsidij & momenti ab auxilio illo Hispanico reportent, aliàs istac spe lactari se non passuros: nec prima quâq; necessitate oblata, quominus sese dedant, impeditum iri. Hunc scilicet neruū mouebant, quoties aliquid ab Hispano emūgere animus esset: sed illi scilicet clarius hæc cantilena sonabat, quàm Parmensi Legato, cuius nō idem est scopus, non eadem designationes. Aqua tamen (vt dicitur) hæret. Videt se ab isthac multitudine duci: multoq; minus officiū facturam, quò

pluribus periculis liberabitur. Metuit tamen, si subducat sese, ne despondeant animum, bellòve fatigati cū domino suo componant: qui summus & vltimus metus alterum illum herum suum incessat: ad eò vt semiconuersus, moueat ad Corbellium exercitum, obsidendi causa, spe illa fretus, quam omnes ipsi facerent, futurum vt vel ad eius conspectum ima & summa fluminis oppida statim deditio- nem facerent, tanquam visurus, istisne locis captis Lutetia staret conuentionibus: sed euentu doctus vtrobique dari sibi verba, cōstituit prorsus illinc mouere: qd̄ & sine mora exeq̄tur: nec prius claudit oculos securè, quàm Bruxellas deuenit: suis interim author est nobiscū de pace aut de inducijs agendi, quò conatus omnes exercitus nostri tota sequenti hyeme inanes & irritos redderet. Qua quidem in rem nimè amplam certè laudem retulerunt, quotquot huic negotio sese immiscuerat, qui in actione toti Gallix tam necessaria, tam parùm & candoris & studij attulissent. Sed aliena ab hoc loco ista tractatio.

Meum fuit institutum disertè pluribus explanare, quem progressum & ordinem tenuerit Philippus Hispaniæ Rex in rebus Gallicis, vt qui in eius manus vēturi sunt aliquando, maturè possint de scopo ipsi proposito iudicare. Hoc axioma finiam, quātumuis cum nostro hoc Rege tricas habeat, quantumuis eius incrementa reformidet, nunquam tamen apertè negotium de summa imperij huius in se recepturum: nunquam ad eam rem suos illos sumptus & designata omnia conuersurum, nisi præsentem videat vtilitatē, nisi Ligarios omnes velut mācipia hastæ subijciat, nisi regni metropoles omnes sub iugum mittat. Econtrariò non concludo, si vincere & perdomare non potest, esse missos illos facturū, quin semper illis, qualemcunq; propulsandæ iniuriæ facultatulā suppeditet, cūm quò rebus suis minus consulant, tūm etiam ne ad mentem saniozem reuertantur: sed vt, posthabitis omnibus, thesauros suos Indicos impendat conferatq; ad regnum Duci Mænio, aut alteri cuius conquirendum, aut certè ad Gallicas *Ἰνδογατίας*

d. f. g. h. i. j. k. l. m. n. o. p. q. r. s. t. u. v. w. x. y. z.
 auctoritate sua stabiliendas, non suadebit hoc ipsi Senatus. Atq; illorum defectuum, quos ij omnes, qui cum isto monarcha habent aliquid commercij, in eius auxilij ratione obseruant, vnus hic est. Sed & adeò decrepitus est, adeò effœtus, adeò pedem alterum in cymba habet, vt qui illi connituntur, tanquam caduco parieti hærentes minimè omnium tuto in loco versentur: qui si è viuis excesserit, Ordines eius tam multas habēt diuisionis notas, & documenta, vt domi fat habeant quod agant, nedum vt in nostros fines bellum inferre satagant.

Superfunt iam D.D. Lotharingicus, & Sabaudus. Illi, vt rem in pauca cōferam, similes sunt Turcicorum catellorum, expectantium donec satur sit saburrato ventre immanis ille Moloſſus, vt frustula carniū ei possint clam suffurari. Vt enim non pauciores Hispano rege prædicare possint in Galliæ vsucapione titulos, ne hiscere quidem tamen viuo illo ausint: sed eius obitus non mediocrè inter illos tum transmontanā tum cismontanam tumultuationem esset pariturus:

diffi

difficileq; foret, vt Infantes (quas vocant) Hispanicas, aut natum puellum ea obseruantia colerēt, qua nunc erga Seniores sunt affecti. Seminaria hæc omnia dissi-diorum, quæ pullulabunt aliquando, & plura (si Deus volet) εἰδὲ μῆλα profec-minabunt: ac dabit ille forsā, vt nostras etiam spectantium vices geramus, aut cer-te si actores sumus tragœdiæ, in ipsorum, non in nostra scena actum illum agere contingat.

Et ecce καθόλου καὶ κατὰ μέρος, cū Regnicolas, tūm alienigenas omnes à nobis enumeratos, quotquot aliquantam Re-gni nostri particulam controuertūt, nobisq; pestiferam hanc hydram execrandi fœderis, genuerunt, fouerunt, pepererūt, aluerunt. O si saltem eorum aliquis existeret, qui non dico regere imperio popu-los hoc nostro fœlicius & laudabilius posset, sed qui vel regnādi capax esset, cui sceptrum socij non inuiderēt, cui omnes parerent, qui vrbibus adimeret nouāda-rum rerum facultatem, qui afflictum po-pulum subleuare, qui Ecclesiæ Nobilita-tiq; satisfacere, qui suam quemq; in sta-

tionem & ordinem restituere, qui regni
 vniuersitatem defendere, qui partium di-
 stractionem impedire, qui iustitiam in-
 staurare, qui violentiam & latrocinium
 exterminare, eliminare, profligare posset,
 qui denique tantillam regiæ virtutis par-
 ticulâ haberet, dæmonomaniã hanc cer-
 tẽ quodammodo excusarem, furijs istis
 errorem suum condonarem, quòd inui-
 etissimum suum Principem, pietate, pro-
 bitate morum, iustitia, rerum vsu floren-
 tissimum, ad regnum administrandum
 sapientissimum, ad tutandũ, propugnandũ
 q̄; fortissimum permutare vellent
 cũ nescio quo exotico silicernio, decrepi-
 to, morbis & senio iam confecto, aut cer-
 tẽ cum pueris corpore & animo malè fe-
 riatis, aut cum Regulis nescio quibus nul-
 la auctoritate, nullis viribus instructis, sa-
 tis etiam contra colluctatores suos, con-
 tra amicos & socios inualidis, nedum vt
 hostis impediendis illis impediatur. Sed
 ferre non possum in tanta sapientum, aut
 tales haberi cupientium, corona, neminẽ
 tamen illorum omnium existere, cuius
 consilia aliò ferantur, quàm ad destruendũ,
 dum,

dum, ad perdendum, ad dissipandum, ad
 distrahendum hoc corpus imperij, quasi
 in eo summum suum bonum situm esse
 credant, ut pessundēt, ut funditus deleāt,
 quando hæredem ipsum regni de posses-
 sione deturbare aliã viã negatur. Hei mi-
 seri! itane igitur constabunt vobis inter-
 distortores istos & carnifices (si voti com-
 ptes fiant) reliqua vlla Nobilitatis, Eccle-
 siã, populi, urbium vestigia? Peribit certè
 in vobis Gallia: quã Hispanus, quã Lotha-
 ringicarum hic partium, ille Sabaudica-
 rù, ille Ducis Ioyisij præfecturæ colonus
 in Tolosanam Dynastiam erectæ, ille Au-
 relianensis Democratix ciuis, ille Duca-
 tus Biturigēsis, ille Picardicorum canto-
 num. In summa, belli homines eritis. Se-
 data tempestate, sit nē liberis vestris inte-
 grum futurum, ex con fractis huius nau-
 fragij tabulis vel vilissimam scaphulã re-
 fingere, ignoro: hoc tamen vobis asseue-
 ranter dicam, vos, qui naufragij illius ta-
 bulæ per vndas natabitis, magnam esse
 fortunæ aleam subituros.

Reliquæ duæ partes, quæ sæculo illo
 florebant in Gallia, Regis (inquam) de-
 uncti,

functi, hoc est γνησίωυ Francorum (sic enim nominare liceat) seruatorum ac ciuium Principi suo fidissimorum, & vnicam Francicam Coronam, atq; Lilia respectantium, & Euangelicorum pars, quam oppressio certè & vis illata iustam faciebat, hæ (inquam) geminæ partes in vnam, inaugurato hoc nostro Rege, coaluerunt: postrema adeò penitus fuit extincta, vt vlliam idoneam vel legitimam distinctioni nõ sit locus, sicut posteaquam defæuijt persecutionis tempestas, iniquum foret vt in eo quod forum politicè respicit, corpus in regno seiunctum & separatum illi constituerent. Si pro eo quod ad forum conscientiam attinet, nondum impræsentiarum queunt, ordinem suum immutare, alterius hæc res subsellij. Vt igitur à me obseruatum est, populum & Ecclesiam, quæ duæ tamen partes minimùm oneris in monarchia sustinent, perduelles Ligarios in tutelam suam & fidem recepisse, eorumque partes tueri: pariter etiam Nobilitas nostra, quæ absq; monarchia hanc vitalem auram trahere nõ potest, penitus in partem Regis se coniecit: adeò vt (redeamus enim

enim ad propositum) pro eo quòd olim tripertita erat Gallia, donec integra fuit imperij nostri forma & constitutio, nunc eâdem ex animis plerorumq; ciuiû nostrorum deleta & oblitterata, duæ, propriè loquendo, nobis vnica restent, Nobilitatis præcipuorumq; Ecclesiæ membrorum vnà conspirantium ad Regiam dignitatem stabiliendam, fulciendamq;, & Tertij ordinis (qui plebeius est) cû reliquiis, & tota illa Cleri colluie hunc ordinem inuertere studente.

In hoc autem, contrà quàm in altero illo, non modò plus est ordinis (regni enim ordinem complectitur) plus iustitiæ ad conscientie tranquillitatem & nutum eorum, qui ad illum pertinent: sed maior etiã securitas. Saltem enim Rex (si hostes exceperis, quibuscû de iure manu & ferro conferit) de suis neminem habet, qui cû eo de gradu, de ordine, de iure, de mero imperio contendat. Nemo nouatione imperij meditatur: adeò vt (quod ad personam Regis attinet) res sit in vado: ac dum modò victoriã ex hostibus reportet, nihil sit amplius quod facessat negotium:
quum

quum viceuerſa, vt demus alios Panctatio victores, natiuita tamen inter illos bella ex bellis de hac funeſta victoria, certo ſit certius.

Locus hic iam eſſet Regis, qui nũc nobis imperat, deſcribẽdi, eorumq; quibus nunc vtitur, inſtrumentorum. In magna tempeſtate, maximum eſt illud fiducia argumentum, gubernatoris perſpecta & explorata artis ſuæ ſcientia. Ac quemadmodum ordine de pyratulis iſtis omnibus verba feci, ita ratio poſtularẽt, vt, qualiſnam ſit noſter hic legitimus Princeps, demonſtrarem: Sed, quæcunq; vera dicẽrem, non longẽ tamen ab adulatione, ſi omnia adferre propoſitum eſſet, abforẽt: mihiq; vt iſta ſcribere, ſic tibi (mi Iuſte) legere indecorũ eſſet. Dicam ſaltẽ, quod aliàs à me dictum memini, & quod huic loco putauĩ eſſe opportunum.

Illum igitur vt vnico penicilli ductu tibi, Iuſte, depingã, dico, Regem eſſe bellicoſiſimũ: ac ſuadeo cuiunq; animus fuerit vicino colluctatori eum in arenã prouocare, domi nihil ad *πανοπλίαν* reliqui faciat. Ad indolem quod attinet, vegeta

geta est adeò, atque practica, vt cuicumq; tandem studio incumbat, totus sit in ea re positus, nō nisi vnum agens, vni vt plurimum rei intētus: diciq; propterea vnus meritò potest, cui in præsentī negotio minime omnium (opinor) labi, errare, falli, decipi contingat. Prolixam deliberationem ad vrgens negotiū adhibere, ei profectò difficile est: Quo fit, vt in bellicis expeditionibus, & facinoribus omniū propè admirationem superet, quòd agere & deliberare in idem tempus concurrant, ac ad vtrunq; omnem iudicij sui præsentiam adferat. Sed in consilijs ijs, quæ tempus postulant, sanè opus habet monitoribus: quod eos, qui sunt ipsi à consilijs, latère non debet, suum vt animum ex instanti aliqua designatione (ad quam totum iudicium conferre solet, non antè finita priori, quàm indefesso labore posteriore arripiat) ad sedem suam reuocet, illum vt impertiat maioris cuiusdam halitus, & lōgioris subsellij tractationi. Hoc tamen vnum, quòd eius Cōsiliariis meritò satisfaciat, habet non illaudabile, nēpe, quamuis rem aliquā animo nec præceperit,

ceperit, nec ad eam se cōparauerit, si tamen à Consultoribus ipsi post maturam deliberationem, nudè & disertè repræsentetur, ita rem acu tangere solers, ita perspicax est veri in eo consilio aut falsi, ita sagaciter odoratur, quid nimium sit quid parum in proposita sententia, vt præmeditatum accessisse iurares. Vidi qui rem aliquam magni momenti, ipsi antè nefando quidem auditam, communicans cum ea opinione ab illius conspectu digrederetur, quòd præmonitorem habuisset. Sed manat hoc ex incredibili quadà animi celeritate, Deo ita aliud alio in hoc Principe benignissimè compensante. Princeps est vnus præterea omnium facilimus ad credendum omnibus, quorum opera vtitur: (laus certè magnorum omnium, animorum perpetua) vnusque minimè omnium illis (ne ad infimum quidem vsq;) in suis cuiusq; functionibus & muneribus importunus: quòd ipsi videatur aliquo semel ad quodpià munus adscito, integrum opus eius fidei & integritati sine vllò impedimento & remora committendum esse: adeò. vt, hoc affirmem,

mem, si, qui eius latera stipāt, maximè qui honores apud illum obtinent amplissimos, bene & feliciter rem aggrediuntur, tantum per illos staturum esse, nisi quem veliat ordinem & dispositionem negotijs curæ suæ demandatis, adhibeant. Ad hoc enim præbet se minimè morosum, minimè difficilem, nihilq; est, in quo tan to opere solidam gloriam sibi quasi suo iure vendicet, quàm in præcipuis bellicorū facinorum laudibus, tum quum in equo est. Hic enim, quamuis duces suos alios ex alijs palpet, gestit tamen suam probari, laudariq; sententiam. Ac sanè nemo illi non iniuria bellicas illas laudes detraxerit: sed in reliquis, vtpote in rebus iudiciarijs, in iure fisci, in externis negotiationibus, in diplomatū & libellorū expeditionibus, in Statu politico, quòd agnoscat & fateatur non eò se totum hoc tempore omnes animi nervos posse contendere, dat ijs assensum, quibus illa curæ fuisset videt, maximè cùm magnam ijs fiduciam habet. Vnde hïc ausim liberè pronuntiare, nullo pacto excusabiles esse, nisi res politicas ea prorsus methodo, quæ

H   optima

optima videbitur, administrent, nulla ex re maiorem voluptatem percipiente domino, quàm ex optime instituta, seruata, omnibus probata & laudata rerum omnium *Αρετή*, cui manus dare & submittere sese nostro huic Principi multò facilius est, quàm de integro instituere, & præscribere. Nec certè non est rationi consentaneum, ab hoc vt onere (quantum fieri potest) leuetur.

Si præterea dicendum aliquid de moribus est, ab ineunte adolescentia, nãxi fuit insimulatus, à quo tam certè alienus est, quàm à quacunq; labe, quæ in eius indole possit esse notabilis. Genus ipsum physiognomia, sermones, acta bellica magis & militaria, quàm alterius cuiusdam generis, leuitatis nomine faciunt suspectum: nihilominus siue arte, quæ naturã emendarit, seu vera & naturali propensione, nihil illo constantius, nihil proposito tenacius, à quo non antè diuellitur, quàm ad exitum perducatur, idq; ad verã usq; vituperationem pertinaciæ. Magnus quispiam Galliæ Princeps semel occasione quadam illi in probum obiiciebat
vitiũ

vitium leuitatis: A quo se vt purgaret, domesticos omnes ministros, seruos atrien-
ses, cupediarios, panarios, cellarios, equi-
sones, ac propè dixerim omne seruitium
accerfi curauit: nemo ex tanto numero
inuentus est, qui nõ aut seruiisset olim,
aut ex vernaculis aui, proaui, suiq; ipsius
adhuc in cunis vagientis, prognatus esset:
ille alter hic hæsit, obmutuit, quum sole-
ret ipse tertio quoq; mense famulitium
mutare. Contra nullum in hoc Principe
notatur exemplum serui aut ministri a-
licuius atriensis domo expulsi, aut amoti,
licet apud illum nõnulli (quod aliter vix
in bello ciuili contingat) non omni su-
spicione vacarent.

Auaritiæ quoq; fuit insimulatus: ac sa-
nè, difficilimum erat secus se rem habere,
præsertim cum Principi impensius ma-
gnifico & liberali succederet. Ac fortassis
illæ fortunæ, illi casus quos in ætate illa
dapsili & ad liberalitatē profusa pertulit,
hanc multorum animis suspicionem in-
iecerunt, necessitatē illi parsimoniæ ma-
gistræ fuisse. Hanc labeculam non ne-
garem, si de eius veritate magis cõstaret.

Siue domo in priuata, seu in regni œconomia, argumētum est mutati in melius status, quando profusis dominis succedit parcior hæres. Nullū tamē Principē meminī, qui lautius ac splendidius rem suā familiarem administrarit, qui seruis suis melius aut liberalius prospexerit, aut qui pauciora recusauerit. Nihilq; inter defunctum & hunc interest, nisi quòd ille magnificis largitionibus potius quàm vñibus & necessitatibus suis inseruiret; hic non faciet: ille paucis multa simul ac semel erogabat; hic pauca multis. Tandem enim reperias plura largitum esse ex quo regium culmen est adeptus, quàm illum antecessorem suum sexennio toto: Sed illius magnificentia cum Nobilitas in genere, tum nemo nō fuit particeps, cuiuscunq; tandem operam adhibuerit. Quæ porro in illo sunt præclara & laudabilia, notatis eius vitijs, nolo prætermittere. Est inter alias dotes hæc paucis Principibus, quos æquus amauit Iuppiter, cū hoc nostro communis. Non est monitoribus asper: auriculas teneras mordaci rodi vero patitur: Magnum certè verbum, & vix
 apud

apud multos fide dignum. Sic tamen se res habet. Neminem vnquam veri, quantumuis audaculi & liberioris sermonis pœnituit, præsertim si ex amore & beneuolentia profectum agnouerit. Indignabitur, respôfabit, amariusculum aliquod verbum, quod dictauerit splendida bilis, reget: Sed hoc hætenus: non serpit malum latius: nemini idcirco deterius est. De ijs loquor, quos dignitas & officij ratio in familiaris colloquium admittit. Non cuius hanc libertatem facit regis alicuius magni tum reuerentia tum maiestas: sed, qui in eo, quem dixi, apud hunc nostrum loco sunt constituti, nullam excusationem habent, si malum quod videt, ipsi tacent. Patitur se moneri: vtq; videatur ipso instati factus offensior, & monitione aspernatus, cogitat tamen, & demum prospicit. Vt sit, bonis liberè, quod velint, sentire, & eadè libertate, quod senserint, pronuntiare hoc nostro imperante semper licebit. Cuius rei hanc vnâ paginam testem laudo, quam sub alio Principe scribere fortasse tutò non licuisset. Quæ quidem indoles non nisi in bonam

conscientiam cadit, quæ integrarum actionum sibi conscia, verborum libertatem non reformidat: quum contra, vitiosi Principes veram sententiam nunquam aut amori aut studio, quo sis erga illos affectus, tribuere, aut in bonam partem interpretari soleant, sed crimen illis aliquod hac ratione exprobrari, aut vitium suum publicari putent.

Vita porro, & actiones sic illustrent, ut vel hoc vno nomine, quavis in cæteris totus vitij (ut sic dicam) ater esset, nihilominus laudandus merito censeatur. Libentius enim inimici, nos verò non sponte confitemur, neminem vnquam clementia, mansuetudine, ad veniam, ad ἀμνηστιαίαν propensione fuisse superiorē. Nam ut leo non nisi dente & vngue, leo est, equus pede, cornu taurus, cauda scorpio: sic Princeps sola crudelitate formidabilis est. Si meticulosus est, duces habebit fortes & magnanimos: si voluptuarius, dum saltabit & tripudiabit, sapiens aliquis eius negotia gerenda suscipiet: si avarus, tandem tamen sibi (velit nolit) cogetur esse liberalis: sibi autem hoc est reipublicæ.

publicæ. Si prodigus, sua paupertate subditos ditabit. his omnibus præsens est remedium. Sed si semel immanis, vindictæ cupidus, ferox, appetens sanguinis euaserit, nemo resistet: nimij res est periculi. atque hæc est postrema Tyrani nota: quod licet nomen malis omnibus Principibus vulgò tribuatur, cum tamen qui sit crudelis & sanguinarius, peculiariter designat, quasi dicas, hyperbolicum vitium in Rege, & quod in eo maxime omnium sit pertimescendum. Ab hoc nostro nihil istiusmodi metuendum: atq; haud scio de hac re loquenti nihil ne mihi ultra dicendum sit. Nisi mea me prohiberet erga ipsum reuerentia, quæq; mihi dignitatis ipsius habenda ratio est, impediret, & si insitæ mihi libertati expatiandi longiusque euagandi locum darem, maiorem mihi vituperandi, quam laudandi clementioris huius animi materiem suppeditari posse existimarem.

Fateor in bellis ciuilibus notam felicitatis & indiuiduam comitem habitam semper fuisse clementiam: sed cuius maxima semper post partam victoriam, post

finitum bellum, nec verò antè, opera & effecta proferatur. Tum demum vera est clemètia, non autem in ipso discrimine, in quo mansuetudo timiditatis aut metus talionis, calumniæ potest esse obnoxius. Erigēdi sunt victi, sed penes quos nocendi facultas est, deprimendi: aliò qui perit omnis magni & excelsi animi splendor, cuius proprium est tanta in resistentem & rebellantem vti violentia, quanta in eum qui arma posuerit, facilitate. Satis tibi tamen pro merito, Iuste, Principis huius singularem quandam clementiam delineare non possim, quam nec educatio inter cædes, pugnas, bella, cruores immutare vnquam valuit. Clementiam appello: sed sanctè profiteor, si tantum daretur licentiæ & audaciæ, nomen ei aliud esse tributurum: rationem enim & modum superat. Vidi horæ momento post partam victoriam, tantam fuisse hostium colluviem, vt vix à nostris discernerentur. Ad horam somni, expergefactionis, prandij, in cubiculo, in conclavi aderant: deniq; omniū horarum erant: non magnates aliquos, aut duces primarios dico, quibus id obsequij

sequij genus, quo duces ducibus gratificari solent, tatum potuit permittere: decorum illud fuisset, & è Principis dignitate, si Mænium aut Parmensem in vinculis habuisset. Illa plerunq; officia, & obsequia præstabantur centurionibus, præfectis cohortium, & ducibus bellorum ciuilium, qui per totam vitam Regem adire, congressum aut præsentiam eius ferre nunquam potuissent, nisi arma contra tulissent: quo etiam nomine benignè ab eo, & vultu hilariori accipiebantur. Vitio vertant istuc moris: (idq; nõ omninò fortassis absq; ratione) cum illis libenter in gratiam ipsorum facerem: sed verissimū tamen est, hoc illi à natura insitum esse, ἀμνησικακῆν, tum quum etiam maximè licet vlcisci. In priuatis enim rebus non secus ac in bello, in cubicularium seruū, in atriensem, deniq; vbi remotis arbitris, & liberè agere licet, eandem seruat æquanimitatem, eousq; sæpe, vt negligentie limen contingat.

Hæc quæ de nostro Principe pauca dicere, habui. de reliquis enim moribus, quæcunq; speciatim enumerauero, ma-

gis priuatum hominem, quàm virū principem attingant. Huic tamē imagini mee postremum hoc addam penicillum, adscititium magis colorem, quàm viuum vultus lineamentum superinducturus: & constanter dicam, neminē fortasse Principem hoc nostro fœlicitate fuisse superiorem. Nusquā præsens conspectus fuit, nisi sicubi animus tulit, vbi terga non verterint hostes ipso statim conspecto: ipsi quæ in vita fortunæ successus, si ita nominare licet, tam insperati, tam opportuni, tam salutare in sinum delati sunt, vt à teneris (quod aiunt) vnguiculis Angelum à lateribus stipantem, comitantem, ducentem habuerit, & aduersus totius prope orbis machinationes, huius omnia consilia admiraculum vsq; tam bene vertentem, vt spem & vota eius longissimis interuallis superarent. Testatur id satis anteaetæ vitæ curriculum: sed veteres ipsius ministri non sunt, innumerabiles prope nec antè præuisas, nec præmeditatas deliberationes, quas sapientissimi eius consiliarij damnauissent, tam fœlíciter Deum vertisse, vt eadem ipsi quoq; ad nutum facti & exercitati,

citati, Principem non interpellare, sed
missum facere, de illius ductu & ductore
certissimi, cogeretur. Inter cætera autem
magnorum virorum indicia, hoc in no-
stro Rege semper eluxit: perpetuaq; fuit
in hoc Principe inter fortunam & virtu-
tē pugna. Bono Genio & fœlicitati istuc
ignari homines dabant: nos autem, qui-
bus res ipsa est perspectissima, diuinam
gratiam, Dei Deorum, Dei exercituum
opus nominemus, hinc necessariò con-
cludentes, cùm in hoc opilione tam fœ-
liciter opus suum inchoauerit, ad gloriã
nominais sui minimè imperfectum esse
relicturum.

Illic certè sita est omnium, qui partes
eius sequuntur, minimè fallax fiducia. Sed
& illū Deus tot humanis præsijs muni-
uit, vt hæc cum hostium viribus si compa-
res, aduersarijs illicò cadendum, & occu-
bendum esse iudices. Omitto nostrū or-
dinem, qui probabiliter hostium *intra & iam*
superaturus est. nunquam enim secus ac-
cidit. Omitto causæ iustitiã, omitto dua-
rum aut trium victoriarum præiudicia:
externa hæc omnia. Saltem hac ex parte
magna-

magnates omnes, Principes sanguinis, officij Coronæ, nominatissimi quique regni proceres, Nobilitas omnis in Regis castra transeunt: ac proinde omnes pro se quisque auctoritate, & præfectura militaris commeatus ac annonæ instructi. Hi congenitam habent ὑπερεξίσταυ, & à natura haustum expressumq; in plebem dominatum, a deò vt exemplo belli illius seruilis, quò Pompeiani milites tantum restibus pugnauerunt, si hodie ignobile hoc & sine nomine vulgus Nobilitatem antecedit, nunquam expectatura sit: metuit nimis. Ad hæc, quicquid in Gallia est optimorum Ducum, illic est: nominarè, sed nosti probè: quum cõtrà, ex hostibus vix duos eximios facias, qui equitum centuriam per totam vitam duxerint. Deme Duce Mænium & de la Chastre, ab his tertius haud scio an reperiatur. Tam ex vsu tamen rei militaris hæc sunt organa, vt belli Imperator frustra sit aut Cæsar aliquis, aut Alexander, nisi his adminiculis utitur, perijt: nec huius rei testem alium laudo, præter vnum Mænium, quicum melius profectò apud Arques & Yriatum

Etum foret, si sui similes omnes nactus esset, si deniq; secundarum partium tribuni Spartam suam optimè coluissent. Ex quo efficitur, si nemo tertius Palæmon intercesserit, & si nobis tantum cum Regnicolis negotium erit, non esse tãti rem laboris & periculi, quominus non Rex ipse solùm, sed & Nobilitas, & quicumque Monarchiam firmant ac fulciunt, de urbibus & populis facile palmam auferant. De suppetijs verò non dubito, quin facilius & promptius Regi nostro à vicinis Principibus cum Catholicis tùm Protestantibus subministrètur. Monarchæ sunt omnes, omniũ interest monarchiæ conservatio: omnibus subditorũ exosa proditio est, & popularis seditio: omnes huiusmodi exemplum metuunt, totoq; pectore detestantur. Nemo omnium est, apud quem Dux aliquis Mænius nasci & creari non possit, nec alijs, quàm huiusce monarchiæ procis & cõpetitoribus, Vassalli aduersus Regem suũ defensio suscipietur. Parua loquor. Qui enim perduellibus nostris sunt ab auxilijs, quum aliam mercedẽ ab urbibus & plebe sperare nequeant, quàm illarum inuasionem, non-

nisi extrema cum audacia, studioq; perdendi, prædandi, debellandi veniūt: hinc illud tam subitò natū, flagransq; in Thrazones istos odium. Nostro autem Regi qui opitulantur, multum in ipsius gratia spei & fiduciæ collocantes, non nisi ipso in limine fidele obsequium, iuuandique studium præ se ferunt. Ita nobis ab illis nihil oneris præter operæ pretium: quum ex aduerso hostes auxilio suo magis ferè, quàm bello nostro fatigentur.

Hic igitur Regis & regionum (ita nominare liceat) status. Quanquam autem, si cum altero illo compares, multò habeat omnia compositiora, & tutiora: fieri tamen tanta rerum in perturbatione, partim ex Religionis diuersitate, partim ex Principis huius, & defuncti illius infortunijs nata, non potest, quin corruptelam, aliorum ad exemplum, & labem aliquā contraxerit; adeò quidē vt in gangrænā, nisi maturè occurratur, sit euasura. Aegra corpora semper cacochema sunt, eorūq; sanissima pars non est veneni expers. Ut enim in seditione populari, habent vrbes consilia & studia contraria, iam dissidij,

iam

iam libertatis, iam tumultuationis, iam reip. constituendæ, vt Ligarij ordinis & magistratuum contemptu, in se recepta *ἀταξία* tandem ad *βατραχοπολιτείαν*, seu Ranarum regnum deuenerunt, vbi clamorissimus quisque rex est: ita in *μοναρχία* & Nobilitatis ordine cōfusiones nescio quid *πρωῶδες*, nescio quid gibbosū pepererunt, quod ne temporis quidem mutare valeat vetustas, nisi Deus manum medicam adhibuerit.

Hi sunt prouinciārum Præfecti & præfidiarij duces, quos hodiernus dies nobis tales peperit, vt eorum sapientissimus & optimus quisq; nihil magis suum ducat, quàm Præfecturam, quàm urbem, quàm arcem (nulla regula sic generalis est, quæ exceptionem non patiatur) optimus (inquam) quisq; & prudentissimus toto diei triēte iniquo fortasse animo ferret pacem Gallix restitutam, iustitiā primas obtinere, nec præfidijs opus esse. Ista meri imperij dulcedo sic palato sapit, tantæ sunt in fisci & economia illecebræ, tantæ in oneribus sudoribusq; populi partiendis & regendis, vt regnum citius suscipiat
deq;

deq; ferri, quàm ab hoc vitæ instituto se dimoueri patiantur. Tertio quoq; verbo audies, *Loci mei conseruatio*: sub hac larua violentiarum & direptionum omne genus recipitur. Interim verò, si Rex accersit iubet, ad dies quindecim, vsq; ad calones & mancipia sua ducent: sed non tam hoc zelus effecit, quàm pompa, vt occini suis auribus illud audiant, hic homo est ἀξιόμισθος, dignus quicum in tenebris mices, magnum habet satellitium. Lapso iam stato tempore, frustra de manibus conferendis sermo, frustra Parmēsis in finibus iam cōspicitur, frustra clamatur, Si disceditis, futuro cæteroquin propediem belli exitu, quum Lutetia iam propè sit vt expugnetur, quum hoc finito labore, futurum sit vt in pace viuatur, nihil factū est. Dominus Præfectus Præfecturæ suæ de rebus necessarijs tantum studet vlla sine cunctatione prospicere. Paraturne discessus? iam incumbit onus ijs qui à secretis sunt, scribendi, omne genus diplomata, Abbantias, proscriptiones Ligariorū, subsidiarij & succenturiati militis commectus, hoc est, culinaria cura, pensiones in
vetus

vetus & nouum dominiũ, dona, pignora: quid plura? regnum illis nouum cudi oportet: in hoc enim, quo istas hirudines impleas, non est affatim. Hic autẽ si querentes, si mussantes in propylæo audias, res mira: merces illis non soluitur: nihil datur, quadraginta aut quinquaginta viros habent suis sumptibus alendos. Rex, quem expilarunt, cuius bona dilapidant, cuius vectigalia & nummos detinent, adhuc illis est *ὄνειδος*. Hirudines! vnde vobis numerari vultis? facite igitur cum Democrito illo mundos infinitos, nouũ quoddã regnũ ex atomis create. Vnde illi nũmorũ prouentus, nisi ex redditibus illis generalibus? Nostis autem horum maximum ne alendis quidem vnis præsidijs sufficere. Quid Regi conferunt hodie decumæ toto iam fermè aduersante Clero? quid conferunt æquiualetia, subsidia, importationes, exportationes, salinæ, quum primariarum vrbiũ dominus non sit? quid casuales particule profunt, facilius postulate, quàm allatæ? Vt demus esse regni sui dominum ex assẽ (id ex rationib. fisci vobis probabitur) attamẽ quinquies

centenis millibus minus esset in fundo,
 quàm persoluendo æri alieno sufficeret:
 & ne ex quadrante quidem dominus est.
 Quorsum igitur debellatiões? quorsum
 adiunctæ ad imperium prouinciæ? Si ho-
 die prouinciã aut urbem armis subegit,
 ne hoc quidem facit ad dimidiã partem
 subuentionis eius, quem illis locis præfe-
 cturus est. Nam nihilo hinc ad fiscum am-
 plius rediturum est, quàm si hostis loca
 illa teneret. Erumpã oportet in hanc ver-
 bi audaciam: malum hoc fieri intolera-
 bile, cui nisi maturè prospiciatur, Regnũ
 diu stare non potest. Interim pleriq; om-
 nes publicis calamitatibus, & regiæ di-
 gnitatis contemptu abutuntur ad ædifi-
 canda sibi apud Iberos palatia. Non ne-
 mo est, qui sibi aut Comitatum, aut Du-
 catũ ex loco suo non erigat, & dicat, Post-
 quàm loculos expleuero, si minus hinc cõ-
 modè est mihi, aliorum vela faciã. Nul-
 la peste (meo iudicio) magis angimur: i-
 sta lues populare erga monarchiã odiũ
 fouet, exemplo maximã Nobilitatis par-
 tem à studio pacis auocat. Istorum enim
 Præfectorum ad exemplar sese componit
 in fini-

Infinita pabulatorum multitudo, & eorū
 qui patriæ arma inferūt, qui domos suas
 pro limitaneis vrbibus, regniq̄ue propu-
 gnaculis habent: qui, quum instruendus
 est exercitus, desiderantur omnes, vixq̄ue
 tribus ab arce sua passibus, nec nisi prædæ
 causa, pedem mouent: recedente exerci-
 tu, spolijs onusti in latibula sua reuolant.
 Hæc certè fundi & fisci regij calamitas.
 Ad cumulum illud accedit, quòd Nobi-
 litatem nostram hac ratione sic ad iusti-
 tiæ & legum contemptum exercitatum,
 & comparatā habemus, vt eius exēplo in-
 finis quisq; inliciat. hoc autem pestē
 omnium capitalissimam appello.

*Nunc Manes remeare tuos Acheronta iubeto,
 O patriæ Ludouice parens, fortissime quondam,
 Francorumq; decus Regum, terrasq; reuise,
 Attonitus nostras speculari furentibus vrbes
 Impulsas Diris, vittricia lilia quondam.
 Turribus extrurbare tuus, pulsoq; pudore,
 Exustum fœdè superinduxisse colorem.
 Cerne tuam ferro prolem genitricis in almæ
 Viscera degenerem, motam nec legibus vllis.
 Adspice quæ medio in Regno tua Regia quondã
 Stabat, ceu positus limes (miserabile dictu)
 Finibus vt regni, cupido stet murus Ibero,*

Arragonisq; iugum seruile assueta Tyranni.
 Non vnquam fando (ne percontare) per æuum,
 Non fuit auditus, qui debellauerit armis
 Hasce potens terras Heros: potuisset adustus
 Nec tanta Hispanus, nisi prodicione tuorum.
 Nil hic nil potuit ferrum: sed fascinus auri
 Hoc potuit, Francis hebetans cum lumine mētēs,
 Excusso candore, Fides quem fronte fideli
 Gallica signabat. Gens heu ciuilibus armis
 Impia facta nimis domino periura, suæq;
 Semper adhuc sitiens plebes male sana cruoris:
 Quæ tātūm vltrices spirans in pectore flammās,
 Excipis externi iugulo nunc militis ensē.
 Cerne Cisalpinum Damam miseranter, & illos
 Cerne Lothringenses Lepores ambire Leonem
 Aegrotum, quem mox properat fatalibus vmbribus
 Intestina lues, & caustica flamma veneni.
 Quos tantūm obtutu poterat, vultuq; minaci
 Te Ductore, suis expellere sinibus olim
 Aeternoq; gelu damnatos trudere ad Alpes:
 Nunc, genus infidum, tanto victore iacente,
 Qui perterrebat pauidos, hic tempora tundit,
 Ille trahit barbam: tergum diuerberat ille:
 Dence alius caudam proscindit: vulnere creber
 Aripedi minuens vncos exulcerat alter
 Tam formidatos cunctis animalibus vngues.
 Decumbens, mediāq; trahens in morte natantes
 Ille oculos, moribundus adhuc tamē hostis acerbi
 Perfidiā parat vlcisci: Consurgit in armos,

*Horribiliq; grauem gemitu denuntiat iram,
Nec fore periuro generi (si quando vigorem
Retulerit rediuita salus) impune, minatur.*

Si nunc optimus aliquis extaret Aesculapius, qui malorum nostrorum symptomatis omnibus exacto vngue considerata, quæ triginta abhinc annis regnum istud florentissimum tam sæpe criticaeuerunt, malorumq; perpetua serie ferè ita dissolutum nobis reliquerunt, vt debilitas quæ per hoc biduū successit, pulsum, notitiam, memoriam, sermonem, vitãq; propè ipsam sustulerit, mea quidem ille sententia iudicaret, spem aliam, aut remedium aliud non superesse (si quod est) quàm pacem, fœlicem illam & aliam, siue nobis armorum nostrorum vi restituendã, si ita bene vertat Deus Regis nostri conatus & consilia, vt compos regni fiat, siue aliqua via têtetur altera, tandèq; nos miseræ, fames, pestis, bellum, diuina flagella, mortalitates, iacturæ, fatigationes, vltro citroq; nos cogât sensim armis de manu labentibus quiescere. Non ausim inter tot Machaones mea pharmaca proferre, nec iuxta Aesculapios istos, qui

ægrotantem Galliam in medijs tot casibus medicati sunt, omnesq; corporis illius affectiones, momēta, albos aut atros dies, totum deniq; morbi decursum probè recognouerunt, notas meas & obseruationunculas producere. Sed duo tantum adferam, quæ his temporibus horribiliū prognostica calamitatū, & *τεκμηρια* implacabilis in Galliā iræ diuinæ licuit obseruare. Vnum: ab hinc tribus, quatuorue annis, omnes Imperij Ordines, Status ferè omnes, præcipuos de ordine Equestri, nobiles ciuitates, Ecclesiam, plebem vno ore pacem vociferari, quum tamen in consilijs omnibus, in comitijs, nemo, ex hostiū maximè numero, sit repertus, qui vel minimam de ea mētionem facere auderet. Cōtrā verbum fuit illis *δυσφημοι*, ominosum & detestādum. Alterum, nescire me vel minimam partē nostrūm, quæ bello non sit consumpta, quæ ex pace utilitatem non capiat: iurares nihilominus nos à cæco quodam furore & dæmone impelli, ad cædem, ad sanguinem, ad lanienam præcipites ferri. Exordiar igitur (neminem vt excipiam) ab ipso

ipſo Rege. Cui (obſecro) pax magis neceſſaria eſt? Dico, etiamſi Deum ipſum obligatum haberet ad hoſtes in eius manus ad vnum tradendos, in aciem producendos, ad victorias ipſi totidem largiendas, quot dies anniuerſarij circuli numerantur: detur illud quoq;, de expugnandis omnibus regni munitiõibus, de gladio ſemel recidenda rebellionum noſtrarũ memoria, certiffimum eſſe: affirmo tamen vtiliorem eſſe pace & clementia partam voluntariam obedientiam, licet meri imperij dignitati minus conſentanea videatur, eã, quæ ferri violentia & immanitate quærat.

Diuturna illa & ingès febris, qua tandiu vexata eſt Gallia, ita nos debilitauit & penitus afflixit, vt violento iam alicui remedio ferendo pares nõ ſimus. Quòdque amplius eſt, *πεπαρασκευασμένα* phar-
μακα ita iam ſunt, & vſu ipſo futura ſunt *καυσιμα*, vt tandem morbo ipſo purgãdo ſint deteriora. Cogitet: hoc enim fortalſe vnum eſt ex artis ſuæ arcanis minimè poſtremum. Id pax habet compendij, q̄ neceſſariò ſubditi voluntatem & conſen-

sum in Principis obedientiam adferunt: alióqui pax non esset. Id effecti producere nec bellum nec vis potest. Vera enim obedientia ex libera, nõ coacta volúate proficiscitur. Quum Rex imperat populis sponte sua parentibus, habet penes se vnum sceptri sui potestatem, nec alio indiget, quam seipso. Sin vi cogendi sunt, quot, obsecro, militibus, armis, ducibus, principibus, pceribus, ministris de Corona sua tenetur? Hic híc cardo rei vertitur.

A persona Regis haud scio an Ducem contrariarum partium secundum proferrá. Potuisse mortuo fratre, ac multò etiá magis defuncto Rege ex secundarum rerum afflatu magnum aliquid concipere, non nego: non tamen nescit magnas illi cum Annalio consobrino ab eo tempore rixas intercessisse: non ignorat Vindomij cū esset, postquàm ad Thurones ventum est, alterum eorum hoc problema in deliberationem vocauisse, Vicésne gereret Imperatoris in exercitu? Quo negato rediit ipse, suam quoq; vicem solus suis imperaturus. Postea quid altercationis habuerit cum Marchione Pontino cognato,

gnato, nouit probè, qui quidem non deliberaret exemplo Ducis Aumalij, sed *ἀσπλῶς* imperandi sibi partes, vt natu maximus, arrogaret. Nouit deniq; quid æmulationis, similtatisq; cum illo Dux Nemoracensis gesserit, quàm obsequiosum experiatur Mercurium, inprimisq; Ioyfium, qui semel Marchionem Villarensem generum suum Tholosa expulerit, ab eodem antè depulsus: addiderim etiã, quid obsequij ex Seditiosis vrbibus, quid subsidij in negotijs gerendis reportarit. Ignosco equidem Admiratio Castillionæo defuncto, qui iustiore in causa, expertus quid oneris partiũ ductori in bellis ciuilibus incumbat, suadenti cuidam die Veneris ante mortem, vt saucius Lutetia exiret, dixit: O bone, facere id non possum, nisi mihi bellum velim accerferre: hïc autem mortem oppetere malo, quã eò vnquã redire. Nihilominus si, quo fuerũt olim statu, nunc Mænij res essent, ex varijs successibus, magnæ alicuius fortunæ sperandus esset exitus. Sed, miser, vbi gentium est? Solet multitudo, inprimisq; Gallica, hominis famam citiũs,

quàm conceperit, amittere. Opus interdum totius vitæ labore ad fidem parandam, quam contingentia sese duo infortunia in discrimen vocant. Maximè verò, ut sentit populus eum, cui se crediderat, ista debilem esse, ut ad maioris alicuius tutelam necessariò sit illi confugiendù, statim relicto priore, posteriori se adiungit. Ratio hæc est: Ignara plebs ad id tantum quod præsens est sese accommodat, externa rerum specie ducitur: qua sublata, remotis à latere D. Mænij copijs, tormentis, Helueticis & Germanicis peditibus, ubi vltimum ad Parmensem perfugium est, nulla est, disperijt. Ac sanè, si priuata licet attingere, si Ducis illius actiones culpam meum est, biennio toto, tantis cum copijs & opibus nõ magna patrauit: immò miserabilem in modum se gessit. Illius exemplo nobis cum docilioribus populis, quàm essent sui, negotium fuit: erant enim debiliores, & iam diutius subiuges aratrum trahebant. Vidi autem ego nostrum hunc Regem in quadam suarum partium metropoli quintodecimo quoque die ferè coactum de vita & fortuna, præclari

præclari alicuius facinoris edendi causa, dimicare. Alioqui sibi videbatur omnibus inuisus fore: quod & verum res ipsa cōprobavit. Quòd si tam malè rem administrasset, haud scio an postea gratiam popularem collecturus fuisset.

Addat iste nunc indignitates, superciliosa, sannas, quas ab Hispanico exercitu devoravit, addat contumelias, quas ab Italo regulo, spurio & mancipio Hispani regis ante ora patriæ suæ, loco hosti magis opportuno, ipse videlicet Gallorū Princeps, materno à sanguine Regum nostrorum vera propago, huius consobrinus, pertulit: Quid igitur ipsi Tyranno facturus, quum exul pulsusq; Gallia, fortassis in aula sua non tam auxilium quàm stipem mendicari cogetur? Addat igitur insuper conditionis suæ aleam, quæ in eas angustias conijcere potest, ut olim erro & fugitivus orbem obambulet, vel captus in triumphum aut exemplum ducatur. Idq; frustra hodie, nulla maxima & dignissima spe in posterum sibi reliqua, cuius auspicijs & ductu ita sua omnia præcipitanter agere debeat. Hinc deniq; sic colligat,

colligat, iam sibi de manibus elapsa spe Regni, nunc necessariò moliendam aut eius dissipationẽ esse, aut certè alteri cui-piam regnum conquirendum. Vt dissipet, absit. Vt conquirat, quis illi quæstus huius debitor magis locuples, qui magis soluendo, quis nauatam operam melius hærede ipso cõpensare poterit? Hæc meditare, Princeps: semper tolerabilius tecũ Rex tuus aget sanè, quàm alienigena. Apud alterum quidem hostis loco habitus olim fueris: apud hunc proditionis odio perpetuò flagrabis.

Nunc vrbes nostras, si roges, si miserã plebeculam perconteris, illòsne catholici sui iam fatias capiat, an verò belli laboribus iam defessi omnia sua vota & studia in pacem conferant, crediderim posthac talibus verbis sibi illudi arbitratos: nec sanè illud dubium. Sed vt pudore suffundam, & omnem illis excusationem demam, duo tantum dicam: Vnum, Loculos scrutentur, & quid ab illo Iulij 18. die anni 1585. instaurationis reip. attulerint, quid populo leuaminis, quid Religioni securitatis, quid Regno *ὀμαξίας*, quid otij priua-

priuatæ rei familiari, videât: Alterum est,
 vt exemplo Lutetiæ Regni Basilicæ, cui
 fuit vni omnium maximè succurrêdum,
 quæ factiosis omnibus compendiosissi-
 ma fuit, fiant cautiores. Spectate, ô ciui-
 tates, spectate iudicium illud Dei horren-
 dum in florentissimam quondam ciui-
 tatem, metropolitanam vestram: enume-
 rate formidabilia illa flagellorû omniû,
 quibus sensim ac sine sensu stillantibus
 (tanquam lento igne) vstuluta est, moni-
 menta: numerate concurrentes eodem
 tempore belli, famis, pestilentia, diutur-
 norum insequêtium morborum plagas,
 frigus immedicabile, extremam in om-
 nium rerum copia inopiã, crudelitates,
 diuisiones, mulierum virginumq; dede-
 cora, quibus pudorem omnem necessi-
 tas adimeret, ruinas, incendia, intra & ex-
 tra mœnia ab amicis, ab inimicis vastita-
 tes, tot superba palatia, quæ partim opu-
 lentia, partim amplitudo, partim splen-
 dor & luxus tot annorum in tertiæ huius
 Babelis, in alterius huius Romæ ambitu
 erexerat: Agnoscite Iehouæ lentè & sus-
 penso gradu procedentem vindictã, quæ

vno supplicio non fatiatur, quæ percutiēdo irritatur, docetq; non hanc iam esse paternam castigationem; sed herilem & iudiciariam animaduersionē: faciant vos isthæc sapientiores: discite iustitiam moniti, & non temnere numen. Colligo me tandem, & concludo frustra inquiri, Galilæe post tantam malorum Iliadem pacē velle, post tantos labores quietē exoptare debeāt. Postremo hoc argumento istatū opus, quum illud exterorum sit desiderium, metum hunc nostrum esse oportere. Labor certē quem in ea re collocāt, exitij nostri certissimū est argumētū.

Sequitur iam ingens & attēdenda disputatio, ad quam ferè vnā totam hanc telam iam pridē ordior. Pacem enim solum esse restituēdi huius imperij modū, nemo est qui dubitet. Omnes cōfitemur, schisma in Religione primum fuisse belli ciuilis incentiuum: Verūm ab hac duplici propositione ad tertiam transitur, Regi igitur, Catholicum se faciendo, schisma hoc esse tollendum: hanc vnicā esse viam ad pacem catholicā, securā, & stabilem consequendam. Ita plausibilis est

est hæc propositio, ita popularis & speciosa, ita etiam penè dixerim, captiosa, ut ad artificium dijudicandum minimè putidis nec illotis opus sit auribus. Istuc enim in summa est obliquè in Regem invidiam omnem reijcere, & vnum omnium malorum 30. ab hinc annis in nostro hoc regno radices agentium, ac etiam nū hodie pullulantium auctore facere. Ad hæc quæstionem ineunte eius regno admurmuratum est non nihil. Ac fuit sanè stupèda hæc subita rerum cōuersio non solum in Principis persona, verum etiam in primariorum & procerum regni voluntatibus, qui ei in genua prociderent, in quem ante sex menses gladium strinxissent. Nostri vice versa, metuentes, ne vis conscientia aliqua fieret, præ metu vociferati sunt, monuerunt pro se quisq; supplices, uti perseveraret: nihilominus tamen ipsorum æquanimitas, tū ad proceribus Catholicis satisfaciendum excogitata methodus & progressio: contra autem, hostium propositum, qui contrucidato Rege supra modum superstitioso non essent ad primam missam noui reducti arma posituri,

fituri, rumusculú illum tum sedauerunt: nec ita pridem reuixit, volitat per ora, libelli excuduntur: signa certè grauius aliquod malum antecedere solita: nuper tamen verò visi & perlecti sunt illi, quibus quauis responsum fuerit, minime mihi tamen adhuc satisfactum est.

Quum incidero in aliquem imperitú, siue Catholicum Romanum, seu Evangelicú, qui pertinaciter exoptent, ille quidem, vt Rex institutum mutet: hic verò, vt perseueranter tueatur, zelum illum excusabo. Sed si perspexero quempiam de Israeliticorum Doctorum grege ex vtrauis parte propositionem hanc asserentem, mihi suspectus erit. Non Romæ, non Geneuæ fiunt Christiani: non ars non opus, eiusmodi est, in quo magisterium vrbis valere possit. Christiani sunt, qui verbum Dei audiunt & custodiunt. Vera Religio est, quæ habet in scriptis *θεοπνευμασις* purú fundamentum: adeò vt, si quid Regi optandum est, non illud sit, Romæ aut Geneuæ pedarium esse. Quemadmodum loca illa doctrinæ præiudicare, ita neq; auctoritatem conciliare debent. Sed hoc optandum,

ptādum potius, populum omnem suum
 vt ad diuini cultus, vti nobis à Deo præ-
 scriptus est, obseruantiam recolligat, dif-
 fidium & schisma non Christianismo,
 (in quem cadere nō potest) sed Christia-
 norum animis amoueat. Ad hunc finem
 vias omnes in ea re obseruari solitas, &
 ab Antecessoribus regibus ac Imperato-
 ribus obseruatas, peruestiget: Hoc vnum
 in votis habeat suos subditos non minus
 ad Dei cultum, quàm ad sui obediētiam
 reuocare: ad hæc, in animo studiū, in ma-
 nibus effectum habeat: cogitet se nō mi-
 nùs diademate hoc præcinctum ad schif-
 ma tollendum quàm ad puritatem in re-
 ligione restituendam. Hoc illi certe nos
 optare decet.

Qui in ea sunt sententia, Regem Ca-
 tholicum fieri oportere, (vtendum his vo-
 cabulis mihi est necessariò) sin minus, in
 eum (vt dicitur) summo iure agendū cen-
 sent, si persuadere cupiunt, duplici id ar-
 gumentorum genere tētabunt: alijs qui-
 dē, ijsq; optimis ex Theologiæ fontibus
 depromptis, alijs verò leuioris momenti
 ex iudicio politico certè desumptis. De
 K Theo-

Theologicis, mei certè nō est instituti diffusè tractare. Nec verò id leui (quod aiūt) manu fieri debet: adde quòd in his rebus parum sum exercitatus, comparata mihi duntaxat earum rerum notitia, quanta satis est ad vsus priuatos. Atq; illi ipsi commentatiuncularum istarū auctores, quantumlibet in Theologia versati, non tamè ea vsi sunt. Hoc dicam ἐν παρόδῳ, istis in opusculis cuiq; liberum fuisse quòd bonū quòd malū videretur, annotare: ego speciatim obseruauī omnia eò destinari & collimare, vt populi concitentur ad vociferandum, *Magna est Diana Ephesiorum*, ne ratiūcula quidē ibi expressa quæ vulgaris non sit & duntaxat φαινομένη. Vt verbi gratia, quum petunt à Rege, vellētne Catholici nomen recusare. Quis vnquam fando insolentius postulatum audiuit? An verò existimant, Regem, aut quos doctores adhibuit, vim & significationē nominis ignorasse? Quando dicunt, *Ecclesie veram successionem à Diuo Petro esse, prout Corona Regis vtentis ab antecessore Diuo Ludouico petenda est successio*. Lepidum verò argumentum ad stabiliedam Eccle-

Ecclesiæ auctoritatem! Quando dicunt, non magis antiquam doctrinam noua commutandam esse, quàm veterem Principem nouo permutare liceat. Quando rogāt, *Ministri sint'ne Αγγελικῶν προί, quàm Episcopi?* Quando dicunt, *Regem in Ecclesiam sacro baptisate tinctam, in eadem immori debere; Reges ante illum omnes Catholicos fuisse: Diuum Ludouicum non Geneuæ, sed Romæ in canonem relatum: nisi Rex sit Catholicus, primum inter Reges Christianos gradum non retenturum: absurdū esse, ut Rex alio modo, alio Ministri sui, Principes & procures ad Deum preces concipiant.* Miror cur etiam non addant, *ille quidem in foro vanalium sub indigesto quodam pluteo, ipsi verò in amplissimo quodam delubro.* Quū deinceps contendunt, Regem non posse consecrari, aut certè, obscuri cuiusdā ministri manibus inauguratum iri. Deniq; cum minitantur, aliò qui Sandionysij inhumatum non iri, si mori cōtingat. Hoc verò non est tam grauem, tam sanctam, & tanti momēti quæstionem pro dignitate tractare: nec in disputando satis candidum esse. Quis enim tandem erit illarū

scripturitionum fructus? Has omnes rationes Regi nominatim proposuisse, probe factum: sed in vulgus disseminare, cui bono? Hæc tantum habui quæ dicerem pingui Minerua de istis opusculis, quum mei nõ sit instituti alienas elucubrationes vltra damnare.

Tam multis elaboratum est in duob. hisce nominibus Catholici & Hæretici explicandis, vt mirer quæ iam aliquis merito possit abuti. Tam multi doctissimi homines tum rationibus, tum testimonijs, tum exemplis demonstrarunt, toleratos ab Ecclesia fuisse Reges non hæreticos solùm, sed Atheos & paganos, vt qui illud argumentum iam retractet, actum agere videatur. Attamè isti prædicatores, & rabulæ si audiantur, dicas Regem nunquam intellexisse, quid sit, Catholicum esse: tunc perinde calumniantur, ac si, id nominis recusans, Turcam se aliquem aut Calicutistam proderet. Non est certè à ratione alienum, dicere, Catholici & Christiani vnâ eandemq; esse significationem: nomen Catholici recusantem perinde facere ac si Christiani appellationi renun-

tiet:

tiet: sed secus tamen quàm istarum Rap-
fodiarum auctores interpretetur, aut in-
terpretandū esse censeant. Qui enim tan-
tūm (quod etiam obseruauī) ad popularē
gratiam & captum stylum suum attem-
perant, non habuerunt in promptu axio-
ma popularius, *Non est Catholicus Rex no-
ster*; ait magister Petrus in opificina sua,
non igitur Christianus, sed hereticus. Tum
verò ad consequens ordinarium, ad cram-
bem recoctam. Bonum enim Christia-
num esse hoc tempore, parum: bonū esse
Catholicum, multum est.

Ad differentiam veteris Iudaicæ syna-
gogæ (quæ certi populi, & peculiaris cuius-
iusdam ac priuæ gentis familijs contine-
batur, nec alijs erat communicanda) Ec-
clesia nostra hodie Catholicæ, h. e. Vni-
uersalis nomen iuenit, quæ iam certo
populo minimè est alligata, sed in quam
omnes sine discrimine homines admis-
sibiles sunt. Ecclesia quidē Catholica vo-
citur: doctrina priorib. illis sæculis non
fuit huius nominis. Non est vniuersalis il-
la, conflata ex vniuersalib. capitibus, qui-
bus addere aut detrahere, amplificare,

aut decurtare liceat: Contrà doctrina est specialissîma, certis quibusdam in scripturis fundata, certis etiam Theorematis & Axiomatis fidei innixa. Tantumq; abest, ut æque sit Catholica, ut tam latè pateat, quàm Iudæorum, ut contrà millies sit *εὐνοϊότερα*, angustior, restrictior. Legatur 5. cap. Evangelij secundùm Matthæum, ubi Dominus de utraq; differens, manifestum discrimen ostendit. Adeò quidem ut si hominem Christianum voces, suo proprio epitheto describas. Sed concretum illud, Catholicæ, alteri quàm Ecclesiæ tribuere, ut perinde interpreteris, atq; Christianum, aut doctrina Domini nostri Iesu Christi imbutum, hoc verò est improprie loqui. Quin ita sit (imperitis loquor, quibus dicti mei ratio explicanda est) Epistolæ Apostolicæ Petri, Iacobi, Iohannis, Iudæ, Catholicæ inscribuntur: an doctrinæ ratione? nihil minus: immò, quia non sunt peculiaris alicuius Ecclesiæ, ut puta Corinthiorum, Colossensium, Ephesiorum, sicut reliquæ illæ Paulinæ, propriæ & particulares: sed generales, & omnibus Ecclesijs scriptæ. Nec sanè dicimus,

mus, Credo doctrinam Catholicam: dicimus, Credo Ecclesiã Catholicã. Quod nominatim addiderunt Apostoli, aut certe primi illi Christiani, qui paulò post Apostolorum memoriam hos fidei articulos sanxerunt, quòd nonnulli essent post mortem Domini, qui ambigeret adhuc, verbum diuinum, & mysteria salutis essent ne Gentilibus communicanda: quẽadmodum sanè ad Diui Pauli ætatem vsque, Apostolorũ nemo hoc priuatim in mandatis habuerat. Vnde sancitum est, nequa in posterum fieret populorum discretio in Christianismo: iudæos nullam supra gentiles prærogatiuã habere: omnes vnum fore, Ecclesiam esse Catholicã & Vniuersalem.

Hæc prima fuit ratio. Lapsu temporis, atque adeo momento post Domini mortem, nata est in Ecclesia sententiarum discrepantia. Quod quidem satis indicat, perfectionem, canonem veritatis, Lydiũ lapidem Ecclesiæ militãti ex hominibus peccatoribus & ad errorem procliuibus conflata, minimè quadrare. Quod verũ, vnum est & inuariabile. Quod cum acci-

deret, tota Ecclesia, hoc est, Episcopi omnes & Pastores quotquot congregari poterant, de noua hac opinione ex Dei verbo iudicabant. Qua damnata, qui illam defenderet, hæreticus dicebatur: cui opponerentur Catholici, hoc est, ij, qui maximæ partis Episcoporum in vnam sententiam convenientium consensum sequebantur. Sed de hoc mox plura.

Vox ergo illa, Catholici, variâ habet interpretationem, estq; ὁμώνυμος, id est, multiuoca: contrâ, Christiani, est συνώνυμος, & vniuoca. Quum dicitur, Ecclesia Catholica, ei respondet quod dicitur, Ecclesia Christiana. Nulla enim, p̄ter Christianâ, vniuersalis est Ecclesia. Quum autem agitur de doctrina Catholica, non semper sic se res habet, si verbi propria significatio attendatur, quum plures existant vniuersales doctrinæ, minimè tamè idcirco Christianæ & orthodoxæ. Artes omnes nõne eiusdè sunt naturæ? nõne vniuersaliter traduntur eâdem ratione? Perperam igitur argumentari est, sub Catholicæ ambitu Ecclesiam & doctrinâ simul complecti: plurimumq; differt dicere,

cere, Doctrina catholicè, hoc est, vniuersaliter vno modo est tradenda: aut dicere, doctrina est vniuersalis. Verum prius. Posterius, si vt hodierni Catholici faciūt, interpreteris, Credendū est qd' mundus credit vniuersus, falsū erit: & ad hęc distinctionem emunctæ naris purgatæq; auris esse oportet. Insolens planè hæc *μετασποφῆ*, defendere, Vniuersalem, totoq; orbe diffusam esse Ecclesiam: credendum igitur quod vniuersus orbis Christianus, aut eius potissima pars credit. Aliud etiā insigne sophisma est, dicere, Ecclesia est Catholica & vniuersalis, Vos tantū pusillus hominum numerus estis: Non estis igitur Ecclesia. Sæpenumerò enim orthodoxi hæreticorū numero superati sunt. Atq; ex hoc ipso syllogismo tā de vobis, quàm de nobis negaretur Ecclesia. Plures ad proportionem vestram sumus, quàm vos ad totius Paganismi, aut Mahumetismi. Vix Europam continet Christianismus: quid igitur Asia, quid Africa, quid America fieret? Adhuc peius cōcluditur, sub hoc vocabulo, Catholicæ, orthodoxa Religio, eaq; quæ orbis vniuersi con-

fenſu approbatur. Contrarium enim docet experientia: non ſolùm dictum Domini ouile ſuum ad exiguum numerum reſtringit, ſed tota etiam id confirmat vetus hiſtoria.

Veruntamen à Catholicis noſtris non ſolùm in nomine ſuo, quum ſe Catholicos Romanos vocitant, quaſi dicas, Chriſtianos vniuerſales particulares, peccatur: ſed etiam in nominis interpretatione. Dum enim ſe dicunt vniuerſales, aut ad Eccleſiam pertinere, quæ vniuerſalem doctrinam ſequatur, ſibi contradicunt, doctrinam hanc vniuerſalem reſtringentes ad eã quæ in priuata vrbe Roma prædicata fuit, prædicatur, aut prædicabitur. Iuxta hoc Axioma, Eccleſiam oporteret Catholicam eſſe, doctrinam non item: quod negant: doctrinã enim vocant Catholicam. Præterea doctrinæ huic concilianda eſſet auctoritas ex loco, vbi primùm fuiſſet tradita & annuntiata: quod etiam nutat.

Quid igitur dicendum, vt coronidem addamus: Eccleſia ex orbis totius corpore conſtat, & ad verbi diuini vocẽ, quæ

in omnes orbis partes peruagata est, congregatur. Hæc porrò Ecclesia quum vna sit, sicut vnus est orbis, vnã etiã formam, quam dat Dei verbum, recipit, formam (inquam) quæ per totum orbem, & in singulis Ecclesiæ visibilis partibus, vna & eadem debet esse, quòd vnum idemq; sit verbum diuinum. Hæc est vera Catholici nominis interpretatio.

Hæretici vox haud magnam admittit interpretationem. Vocarunt igitur hæreticum veteres eum, qui priuæ alicuius opinionis delectum fecisset, quam mordicus teneret & sustineret aduersus reliquorum omnium Ecclesiæ Pastorum consensum. Dixissem propriè magis, contra Scripturæ auctoritatem. Hæc enim regula de Episcoporù consensu in Ariminensi Cõcilio falsa fuisset, vbi sexcenti & supra Arriani Episcopi aduersus 25. Orthodoxos conuenerunt. Deceptus fuisset, qui tum affirmare voluisset, verã verbi diuini intelligentiam in sexcentorum illorum opinione, contraq; in 25. horum sententia hæresin esse. An non legimus, in ore quadringentorum Regis Israelitici Prophetarum

tarum mendacium, penes vnum Michæã veritatem extitisse. Quin ita fit, non aiunt simpliciter veterum Conciliorum determinationes, Hæc & illa hæresis tot Episcoporum iudicio damnata est: sed hoc aiunt, Huius vel illius explosa & damnata sententia est ex eo quod ita vel ita scriptum extat. Quod quidem probat, Ecclesiam visibilem scribæ duntaxat aut tabellionis instar esse, publica diplomata exscribentis, & testificantis, nulla tamẽ firmandorum illorum auctoritate præditi. Quod si locupletius aliquod exemplum requirimus, Dominus ipse, caput Ecclesiæ, aduersus Hæreticorum patriarcham disputans, aliudne quidquam præter purum putum scripturæ verbum ei opposuit. Legatur Matth. 4. cap. Quia tamen primus omnium hæreticus, solus aduersus alios omnes pugnavit, primò illi continuo fuit oppositus reliquorum omniũ consensus, qui concordabant omnes, & recentẽ adhuc habebant ἡχίστης Θεῶν φωνῆς traditionem: quod semper eo modo postea factitatum fuit. Sed, verè vt loquamur, nihil nisi veritas cum mendacio &

cum

cū hæresi pugnat, nullaq; veritas est præterquam quæ in scriptura sacra continetur. Itaq; non (proprie vt loquamur) Episcoporum consensus hæresin damnat, sed verbum Dei scriptum, cui ille consensus innititur, quemadmodum non aurificis manus aurum explorat, probumq; efficit, sed Lydius lapis, quem præ manibus habet, id exequitur. Eò tamen adhiberi manum, iudiciumq; aurifabri necesse est: si enim lapis à latomo, aut à textore mouetur, frustra id fiet: nihilominus tamen proprie lapidis, non manus probatio est, quum hanc eandem manum adulterino minusq; pbo lapide vti cõtingat.

Præterea non faciebat hæreticū quælibet opinio, vt hoc vocabulum hæretici in natia significatione usurpemus, sed eademum, quæ ad fidei capita pertineret: quum enim de ritibus & cæremonijs tantum agebatur, non item: & hac de re constat ex plurimis veteris historię Ecclesiasticæ locis. Sed qui volet illud disertè cognoscere, legat epistolam Firmiliani ad Cyprianum martyrem. Deniq; hæreticos oportebat auditos ex Dei verbo dånari,
 prout

prout dixi, à Domino patientissimè auditum Satanam ex ipsa scriptura damnatū fuisse. Ut id probetur, tantūm requiratur ordo ille antiquitus institutus in veterū hæreticorum, Valentinianorum, Marcionitarum, Nouatianorum, Donatistarum, Arrianorum, Nestorianorū, &c. condemnatione: licebit videre quàm dissimili ab huius nostri sæculi methodo & via progressa sit vetus Ecclesia.

Hac definitione restaret illud sciendū, sint ne verè Catholici qui tales hodie nominantur: simūsne nos quoq; hæretici. Magna opus esset & Theologica συζητήσεις, rationibusq; doctorum hominum lima probatissimis, si cui hoc problema pertractare & decidere propositum esset: cuius rei non est hîc differēdi locus. Tam solennis actio non debet tam tenui cum pompa & ritu agitari.

Dato opportuniore & loco & tempore, si nemo non etiam apud se constituisset veritatis & mansuetudinis spiritū adferre, opinor, ita me Deus amet, breui solutum iri. Sed mihi in præsentia propositum est ijs duntaxat respondere, qui vt illicon-

li cōtrouersix extremam manum adde-
rent, non nisi probabilibus vsi sunt argu-
mētis, quibuscū nō aliter quàm suis ipso-
rum argumentis agere decreui, non ne-
scius vtrāq; commentationē aut ab indo-
ctis tantū lectum iri, aut saltem imperi-
torum duntaxat animis vel profuturam
vel obfuturam esse. Non tam exilibus ha-
mis tanti Delphines capiuntur.

Primum caput, quod vnā nobis con-
cludendum est (adhuc enim de eo non-
nihil dicendum) extremum est, quod to-
ti quæstioni præiudicat. Inquirimus vtri-
que pariter, nostræ salutis tituli vbi sint
inuestigandi. Nos defendimus, sola scri-
pta cū Prophetica tum Apostolica spi-
ritum spirare veritatis: quicquid insecutū
est, etiam *ὡς δὲ ἰσθὶν χροῖος*, authenticum nō
esse: doctrinā quamlibet, à quolibet pro-
fectā, quæ tamen in hagiographis & Ca-
nonicis codicibus minimē sit comprehē-
sa, adulterinam esse. Qui sint autem, scire
desideranti, præter veteris totius Ecclesiæ
quæ semel in canonē illos suffragio suo
retulit, consensum, legatur eorum quoq;
catalogus apud Hieronymum & Cypria-
num. Hos testes nominatim laudo, quia

magistros nostros hodie in illorū potius quā aut D. Petri aut D. Pauli verba iurasse credas, ita illis se addixerunt. Addimus prætereā, Pastoribus huius visibilis Ecclesiæ, in qua versamur, inde ab Apostolorum tēporibus nihil nouum & insolens, ne minimum quidem apiculum, aut articulum introducere licuisse, ijs exceptis quæ ad disciplinam, ad politiā, ad ordinem pertinerent: in quibus certē omni auctoritate pollent, sed hætenus tamen vt factorum omnium suorum debeant (quoad eius fieri potest) aut exemplum aut testimonium siue ex sacra pagina, siue ex primoris Ecclesię vsu depromptum habere. Hoc nostrū est fundamentum. Alij longè fines illos ampliant. Asserunt enim sanctam hanc & visibilem Ecclesiam, non vsquequaq; esse perfectam: quò etiam citatur ab illis versiculus Ioannis, his versibus, *Multa insuper miracula edidit Iesus, quæ scripta non sunt in hoc libro: item illud: Multa fecit Iesus, quæ si disertè scriberentur, haud puto mundū libros scriptos contenturum esse: ex eo colligētes, quæcunq; Dominus fecit aut dixit, ijs libris,*

bris, quos in manibus habemus, minimè
 contineri: sed alios extare posse, in quos
 acta ipsius cætera sint relata: simul acta
 proferūt, quæ D. Petri nuncupāt, Episto-
 las, aliosq; complures emētitos codices
 affingunt. Paralogisimum tamen cōmit-
 tunt. Clarius enim luce lucet meridiana,
 versiculum hunc Ioannis ad historiam,
 non ad doctrinam esse referendum. Quod
 sequentia indicant, quum addit: *Sed hæc
 scripta sunt, ut credatis, Iesum esse Filium
 Dei, & credentes in nomen eius vitam ha-
 beatis:* quasi dicat, Cætera Domini acta
 minimè sunt hoc libro cōprehensa: quic-
 quid illud tamen est, quod scriptis conti-
 netur, sufficiens & idoneum est cū ad
 fidei vestræ *οἰκὸς ὀμλῶ*, tūm ad veram salu-
 tis viam vobis ostedendam. Aequè vellē,
 vt sic argutaretur: Quicquid à mundi pri-
 mordio Deus fecit, libris Mosis non con-
 tinetur: doctrina ergo veteris Testamenti
 manca est & mutila. Adhuc asserunt non
 solum esse verbum scriptū, *ἔγγραφοῦ*, sed
 non scriptum *ἄγγραφοῦ*, quod Traditio-
 nem vocant, hoc est, quod priores poste-
 rioribus velut per manus tradiderunt,

L quod-

quodq; perpetua serie ad hunc vsq; diem
 constanter obseruatum est. Vt probent,
 quædam loca veteris fœderis citât, in qui-
 bus illud sæpè repetitur: *Quando signum
 hoc vel illud videris, hoc vel illud filios tuos
 docebis.* Item multa ex Tertulliano, Cy-
 priano, Hieronymo, alijsq; priscis Docto-
 ribus testimonia ad Traditionem suam
 statuminadam accumulunt. Verû illud:
 admittimus: dùm odò ne traditio istius-
 modi capita salutis nostræ fundamenta-
 lia & *σῶμα* attingat: in ijs enim nihil no-
 ui, nihil contrarij potest inuehere: in ex-
 ternis & adiaphoris, largimur.

Vbi autem nos vident eousq; proue-
 ctos, vltra procedunt, & affirmant: Eccle-
 siam esse supra Scripturam: huius cõdices
 non nisi illius sanctione locupletes & au-
 thenticos esse: vnde secũdum hoc enthy-
 mema nectunt, nempe, quũ tantum pri-
 uilegij & prærogatiuæ habuerit, vt illam
 ab apocryphis & prophanis discerneret,
 deniq; (vt sic dicam) sensum illi & motũ
 indendi potestate sit prædita: potiore iu-
 reius quoq; interpretandi sibi vindicare:
 pro in aliam nullam interpretationẽ re-
 cipien-

cipiendam esse, præter eam, quæ constet in Ecclesia. Nos e contra, Sacros codices, in quibus verbum Dei scriptum sit, & salutis nostræ fundamenta, & fontes esse profitemur, ex quibus suam hauriat Ecclesia instructionem in sese & per sese, vi Spiritus sancti, qui illa spiravit & dictavit, suam auctoritatem obtinere, immò in seipsis veram, solam, & solidam interpretationem habere, quam aliunde mendicari sit nefas. Verissimum esse nostrum hoc Theorema: illorum autem e contra, falsissimum, captiosissimumq; demonstrabo cum testimonijs & historię auctoritate, tum ipsa duce & indice ratione: tunc eadem illis concludendi locum.

Auctoritate: (vt brevis sim) Dominũ ipsum primũ audiamus loquentem in hæc verba libro Deut. *Sermoni, quẽ præcipio vobis, nihil addetis: nihil etiam ex eo detrahetis. Quicquid præcipio vobis, servaturi estis, vt illud faciatis: nihil adijcietis, nihil etiam diminuetis.* Erubescite tandem, o præfractæ & perfrictæ frontis Pseudoli, qui audent, non apicem dico, sed tertias quasdam tabulas Legi diuinæ adijcere:

qui quinta quædam Euangelia cōstruitis: qui, vt locum vnum mordicus defendatis, libros Apocryphos contra S. sanctum in canonem refertis: quid ad hæc dicturi estis? Illum ipsum quoque attendamus apud Ioannē: *Quem Deus misit, verba Dei annuntiat: non enim illi dat Deus Spiritum ad mensuram.* Ibidem: *Testimonium ab hominibus non accipio.* Apud Matthæū, Scribas & Pharisæos alloquens, & in eos Esaię vaticinium regerens: *Hic populus (inquit) ore suo mihi propinquat, labijsq; suis me honorat: cor autem eius longè est à me: sed frustra me colunt, doctrinæ loco mandata hominum docentes.* Perlegite hoc caput, hypocritæ, qui populum seducitis, qui Rabbi nomen tam superbè vobis arrogatis, qui magistri nostri in sacra facultate videri & esse præsumitis: tūc videbitis, vos necne Deus hac oratione compellet.

Post Prophetica illa oracula, Sapientē quoq; Agurem in Prouerbijs audiamus: quid ille? *Omnis Dei sermo purga us. clypeus est sperantibus in ipsum. His verbis ne quidquam adieceris, ne fortè increpet te, & mendax inueniaris.*

D. Paulus ad Timotheum, *Omnis scriptura est diuinitus inspirata*: diuinitus? quid? aufint igitur homunciones diuinitati dicā dicere? absit. Ad Galatas, *Si nos aut alius quispiam vobis aliud euangelium euangelizauerit praterquā quod euangelizauimus vobis, anathema esto.*

Amplius ergo iuris habuerit Pauli successor, quā ipse sibi Paulus vsurparit? Non dicit, Contrarium Euangelium, sed, Aliud, diuersum Euangelium.

D. Petrus hæc pro coronide: *Propheta non fuit olim humanitus allata, sed sancti Dei homines, acti Spiritu sancto, loquuti sunt.* An non hoc expressum, disertum, & quod quiuis intelligat? quod verò semel pronuntiauerit sanctus ille Dei Spiritus, an ab hominibus iterū sancietur? Absit.

Ad hæc omnia Scripturæ testimonia, si etiam Doctores Ecclesiastici requirantur, vnum citabo locum ex Tertulliano: (proximus certè fuit ille Apostolorū temporibus, & sæculi sui Θεολογικὸς πατρις, cuius etiamnum auctoritatem, qui humanas traditiones tuentur, omniū maximè pro elypeo obtendunt) In Tractatu enim de

Corona Militis, duabus integris schedis illam propugnat: sed traditionem ceremonialem. In omnibus enim exemplis illic citatis nullum est *ἐπισημασμένον*. Dicit in lib. de præscrip. aduers. hæc. *Nobis verò nihil ex nostro arbitrio inducere licet, sed nec eligere, quod aliquis de arbitrio suo induxerit: Apostolos Domini habemus auctores, qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio, quod inducerent, elegerunt, sed acceptam à Christo disciplinam fideliter nationibus assignauerunt.* Si autem Apostoli, bases ille, fundamenta, & columnæ Ecclesiæ de suo nihil inducere potuerunt, quis illorū successoribus, multò minus priuilegiatis, facti veniam cōdonabit? Non visibile hoc solum, etiam palpabile est. O facinus audax! Nemo nostrum est in familiola sua, qui sibi ad eam administrandam suffocenus nō videatur, nemo qui serulos suos ferat vel tantillum imperatis addere, aut detrahere: nos audebimus Deum in rationem vocare, quasi non omnia ad salutem nostram necessaria præuiderit, quasi in Lege caput aliquod obliuione prætermiserit, cuius bonā hominum intentionem

nem iudicem arbitrariam substituerit? Hoc cuncto tolerabile? Quapropter dicit hominis sapientiam in conspectu eius merā esse insaniam: Hanc ob rem D. Paulus Athenis illos Græciæ sapientes ludos fecit, ostendens cū tota illa sua physica & metaphysica philosophia, cum numeris, cū atomis, cum Aegyptiaca scientia, cū metempsychosi Pythagorica, cum arcanis & mysterijs illis publicis, occultisq; inscitiam tamen suam ostentasse, qui diuinare nō. dum potuissent, quis nā esset ille ΘΕΟΣ ΑΓΝΩΣΤΟΣ, cui tamen naturali quodā diuinitatis instinctu aram erexissent. Hęc ob rem, Dominus suos ex tot hominum millibus, tam diuersi studij, instituti ac professionis Apostolos selecturus, non nisi in misellum, simplicem & infirmum peccatorem lumina sua conuertit.

Nec reuera diuini consilij cū humano vllum est commercium, vlla communicatio: quumq; salus agitur æterna, media illius ab intellectus nostri fæce & corruptela tam sunt aliena, vt quodcunq; nostrum conferamus, noxæ potius quam vsui sit futurum. In prostratum humi-

litate, & ignorantia nostrae confessione
 Deus acquiescit. Nihil scio (inquit Pau-
 lus) praeter Iesum Christum, eumq; cru-
 cifixum. Quis mihi (quaeso) dicturus est,
 cur in instituenda Iudaica religione Deus
 agnum rem sacra, porcum vero intesta-
 bilem & abominanda esse voluerit? Cur
 hircum in victimam peccati: cur par tur-
 turum in sacrificium *ἄχαριστον* eximiū
 fecerit? Quā fieri potest, vt nos, qui ne mi-
 nutissimarum quidem rerum rationem
 reddere valemus, ita nobis suffoceni si-
 mus, vt de maximis quibusq; decernere
 praenobis feramus? Hodie velut ex tripo-
 de statuitur de animarum, postquam fun-
 ctæ fuerint, domicilio: auctioni exponun-
 tur earum supplicia: salus est venalis: Para-
 disus licitatur: id totū, hoc ipso optimū,
 quia nobis allubescit, quia nostrae sunt fa-
 bricæ & opificinae. Scripturas id volumus
 quantumuis inuitas & reclamantes secū-
 dū nos pronuntiare: Deum in ratioci-
 nium & calculum bonorum operum no-
 strorum vocamus. Si redundat numerus,
 ea nobis supra debitum erogari, imputa-
 riq; flagitamus, quod reliquū est in bullu
 lam

lam Indulgētiariam referri. Huic fundamento thesaurum supererogatorū operū astruximus. Longius etiā procedit audacia: creaturā loco creatoris, opificium opificis loco colimus, veneramur: ijs supplices fimus mortuis, qui viui indignissimè ferrēt diuinos honores ad se trāsferri: eorum imagunculis adgeniculamur, supplicia, deprecationes offerimus, magno illo & vero Mediatore post terga relicto, qui tamen adeò sui operis æmulus est, vt in humana salute ferat indignissimè corriualem. Certè animorum nostrorum libertate peruersè abutimur.

Antequàm tanti momēti dogmata in Ecclesiam reciperentur, mādato opus esset disertissimo: non autē detorquēdi essent loci impunè, ad leges conscientijs pro nutu figēdas ac refigendas. Exemplū commemorabile citabo, quod vnicū sufficiat captiuādis animis nostris, quotiescunq; vel cogitare tantū succurrit, Deum esse: tantum abest, illius vt essentiā, illius arcana inquirendi, aut eius voluntates & decreta censuræ nostrę subijciendi ius nobis arrogare debeamus. Iobus hāc semel

prærogatiuâ diuinitûs retulit, vt Domi-
 num suum familiari colloquio compel-
 laret: sed, quod amplius est, quû animad-
 uerteret Deus mussantem, ac dicentem, Si
 meus sodalis esses, si Deus non esses, si ho-
 mo esses, meus æqualis, mei similis, tecû
 altercarer, tibi dicam scriberem: quærerẽ
 libenter, cur me crucies, quum per omnẽ
 vitam integer fuerim. Demisit Deus aurẽ
 ipsius fermocinijs. Id sacra testatur histo-
 ria. Iobus debile & exile ingenioli sui acu-
 men acuit, vt Deum arguat, exprobrat in-
 iustitiam, mendacium, quippe quòd con-
 tra pacta, iustum, integrum, pium homi-
 nem affligi pateretur. Iehoua vocula vna
 hûc vermiculum elusit: auditoq; , regerit
 tantum, Agedum, igitur, ô Iobe, si mearû
 actionum à me rationem exposcis, dic, a-
 ge, qua ratione mundum istum condide-
 rim, vbi terrarum tunc esses quid ageres?
 Terræ mihi fundamenta ostende. Ocea-
 ni mihi matricem produc: tunc me in ius
 voces licet. Silet, arrectis adstat auribus,
 genua flectit, in faciem procidit, suaq; cõ-
 sternatione cõdocefactos nos admonet,
 nihil intra nos esse aut extra, vel reculæ
 capax,

capax, non modò diuinæ, sed ne humanæ quidem, & nobis familiaris.

Nunc agè, historiã indagemus: quũq; in veritatem sacrorum codicum vnanimè consentiamus omnes, iure igitur mácipi, & vindiciarum exinde agamus. Constat priores duas Scripturæ partes sub duobus diuersis tēporibus, Decalogi diploidè dico sub Lege rigoris, & Orationem Dominicã sex articulis comprehensam sub Lege gratiæ, illam quidem diuinæ iustitiæ ostentatricem, alteram gratiæ exhibtricem, clarè & visibiliter sacrosancto Dei ore fuisse pronuntiatas. An non id satis? Quis autè eò audaciæ prorupisset, non dico ex vniuersa hominum multitudine, sed ne inter sanctos quidem Dei viros, vt illas auctõritate sua vellet sancire? Etiam si taceret hoc historia, ipsius Legis, & precationis substantia talis est, vt nemo a Deo secundus illarum auctõr esse potuerit.

Vt enim conueniant omnes omnium hominũ mētes, aut prohibitionibus Legis addituræ, aut in articulis precationis defectũ aliquẽ notaturæ, hoc illis adi-

τῶν est. Decem verborū complexu omnia
 mundi peccata continentur: sex verborū
 ambitu, vota omnia, (apud se expendat
 vnusquisq;) τῶν μὲν τῶν certe diuini, non hu-
 mani operis. Maius autem à minore au-
 ctoritatem nō sumit: estq; partis ac totius
 ratio analoga: ex solo huius aulæi volu-
 mine totius contextus iudiciū est. Quòd
 autem præter ea quæ dicta sunt, recepta
 in Ecclesiā interpretatio vera nō semper
 existat, patet ex Matth. 15. Marc. 7. vbi Do-
 minus euidenter Scribis & Pharisæis fal-
 sam eorum interpretationē & traditio-
 nem ostendit.

Omnino, recta ratio si quæritur, quæ
 species hæc ratiunculæ homines, qui sei-
 plos infirmiores agnoscunt, quàm vt suæ
 sint salutis auctores, satis virium habere
 ad eos libros auctorandos, in quibus salu-
 tis media continetur? Ergone imperito-
 rum de scientia summū fuerit arbitriū?
 ergone cæci lucis principia peruestigau-
 rint? Nihil istuc coloris habet. Obiicitur,
 non homines iudicare, sed Spiritum san-
 ctum, qui prout amanuensiu & præconū
 illorum diuinissimorū manus, linguasq;
 tetigit,

tetigit: sic etiam Doctorum Ecclesiæ iudicia ad sua ipsius scripta interpretanda dirigat. Secus est: historia rursus cōsulatur: Deus semel loquutus est Legem suā pronuntiando, nec amplius: quicquid sequutum est, huius Legis commentatio fuit & interpretatio. Quid Legem interpretati dico? per ipsissimā Legem. Manebat semper cōdex authenticus, cui nihil addi poterat, nihil detrahi. Quanquam verò nō dum impleto salutari mysterio, necesse foret inter Legem & Euangelium, inter Mosē & Christum, à Deo frequētes internuntios subinde mitti, compluresque Prophetas suscitari, qui infidā hanc gentem in promissorum veritate confirmarent, nemo tamen à Mose inuētus est, qui aliquid ordinaret: qui populum, hoc vel illud facere iuberet, sed omnes vnanimiter tantum illud dixerunt: Legem & præscripta vobis à Deo per Mosē custodite. Idem in Euāgelio: Semel Deus per internuntios suos loquutus est, voluntatē suā patefecit, Spiritum dedit imperij & mandati, quē illicō remouit, posterisq; vnum obedientiæ Spiritum reliquit: nouerat scilicet

scilicet improbissimum hominis geniū
 p̄bissimè. Quid? si quotidie fuisset inue-
 niendi, decurtandi, laxandi cōcessa liber-
 tas, proh! hominum fidem! quāta, quā
 multa hæreseon mōstra peperisset illa li-
 centia, quum etiamnum hodie circumscri-
 ptis nobis verbo scripto cācellis, non ta-
 men ab eius deprauatione mentes illo-
 tas abstinuerimus, & glossemata recla-
 māte cōtextu inducere p̄sumpserimus?

Quando nō obscure hodie vetera pro-
 bra in nos contorta retractamus, quæri-
 tur à nobis, quæ fuerit igitur Ecclesie, prio-
 ris illius præsertim & purioris auctori-
 tas, quasi verò illam pessundatam & pe-
 nitus extinctam tunc fuisse velimus. Dixi
 iam pro cōcessa mihi temporis angustia,
 quatenus protendatur Pastorum Apосто-
 lis succedentium potestas: dignus vindi-
 ce nodus: maiore certè designato ad tam
 arduam quæstionem opus esset. En tibi
 tamen, ad salutare codices quod attinet,
 quid fecerit Ecclesia.

Eleazarus, Phineas, & eorum *ὄψυχονοι*,
 testes fuerant oculati miraculorum per
 Moysen editorum, quæ homo, nisi *ἑνθεος*,
 edere

edere non potuisset. Ipsi αὐτόπλοι testifica-
 ti sunt, quorū recepto testimonio simul
 etiam recepit Ecclesia diuini illius amasij
 scripta, Spiritus interiore afflatu & vi oc-
 culta veritatis cōdocefacta, certa q̄; de il-
 lorū salutifera veritate: maximè verò fre-
 ta miraculosis tanti illius Herois facino-
 ribus, qui quum ea patraffet, quę humanā
 fidem superarent, nihil nisi θεόπνευστον in
 codices referre potuit. Ab eo tēpore Do-
 minus suos mittens prophetas, in eorum
 sermonibus & scriptis eisdem, similesq̄;
 entusiasmos continuauit. Eandem do-
 ctrinam docēt: pleni sunt eādē verissi-
 morum vaticiniorum serie, notā certissi-
 mā eiusdem Spiritus manum & linguam
 impellentis: ornat adhuc sanctos illos ho-
 mines excellentissimis dotibus, grandi-
 bus & miraculosis effectis facit illustres:
 Testis est illius temporis Ecclesia: testis
 posthuma, iisdem exterioribus & intrin-
 secis instructa σημείοις, eorum Prophetias
 & scripta pro authenticis amplectitur.
 Deniq; Dominus ipse incarnatus loqui-
 tur, docet, fidei suis amanuēsibus suos de
 Euangelio libros dictat: quod viderunt
 magni

magni isti viri, quod audierūt à magistro, testatur, & in historia sua Prophetiarum in libro Moſis inchoatarum, & in libris omnibus propheticis continuatarū cōplementum pertexunt: lucet in ijs euidentissima veritatis series: quod non nisi ab ab vno eodēq; Spiritu proficisci potuit: sancti illi homines singularibus Domini sui charismatis, scientijs extraordinarijs, inauditis miraculis clarescunt: Ecclesia cœua, vt vidit, sic testata est: scripta q; illa, tanquā veritatis & auctoritatis plenissima recepit.

Illam igitur Ecclesiam verum potuit à falso dignoscere: dicere potuit, Hęc epistola est Pauli, illa nequaquam: non tamen eiusdē illius Ecclesię auctoritate verum est verum, hęc vel illa Pauli epistola verā doctrinam continet: huius rei vnicū *κρυπτόν* est sanctus Spiritus. Regis Administri, Curię, Prætores prouinciales, eius quidem diplomata recipiunt, sigillum & annulum recognoscunt, rāta habēt, promulgant: non autem ordinant, non componunt, non obſignāt, non sigillant: interpretari licet, non autem noui aut contrarij

trarij quicquam adijcere. Norunt aurifices aurum à cupro distinguere: non autē aurum idcirco conficiūt, nec possunt argētum aut plumbum admixtum vel adiectum in aurum vi mixturæ aut additamenti conuertere.

Attamen, quum priuatus tantum homo spectatur, nō debeo ego librum eius aut dogma recipere, nisi prius in Ecclesia receptum videro: non debet enim priuatus anteire: sed stare illū Ecclesiæ cōsensu par est. Quoties autem in ipso Ecclesie sinu inter ipsos Pastores aliquid ortum est controuersix, tunc ad codicem recurrendum, ad codicis iudicium prouocandum est. Atq; hæc nuda, veraq; est huius argumenti intelligentia.

Hoc posito fundamento, dum considero quid nostræ sit fidei, dico amplius, causam non esse, cur nomen hæreticorū nobis tribuatur. Hæreticus proprie loquendo is est, qui selectam aliquam opinionem mordicus tenet & asseueranter profitetur, non autē ille, qui alterius sententiam aut negat, aut in controuersiam vocat. Quod si ita est, nobis iam fit iniu-

ria, dū hæc dedecoris nota inuritur, quū nihil verū affirmemus, quod vnā nobiscum totus Christianismus verum nō affirmet. Appello eorum ipsorū conscientiam, à quibus sic denominamur. Cuius notæ nulla certè vnquā hæretici doctrina fuit inuenta. Pro parte igitur affirmante, vacamus errore. Pro negante, nobis etiam illud exprobrari non potest, vllum vnquam à nobis diuinæ legis mādatum, vllum Scripturæ contextum, vllum fidei articulum abnegatum. Quod enim ad orationem pro mortuis, ad Diuorum inuocationem, ad meritorum & Purgatorij opinionem attinet, si negamus, nullū tamen expressum contextum negamus, nullum expressum mandatum repudiamus: notum est, istis opinionibus nullū positum esse præceptum, nullum contextum suffragari: & illarū assertores argumenta sua inde per scripturæ quasdam inductiones, aut antiquitatis exēpla, aut traditionis regulas, detorquere. Quare iam nobis hac in parte fit iniuria.

Expecto iam promptu respōsum, negari igitur à nobis contextum, & ipsissima verba,

verba, καὶ τὸ πρῆτον in sacro Eucharistiæ my-
 sterio. Maior hæc quæstio, quàm vt tam
 breuibus spatiis circumscribi possit. hoc
 tantùm dicam: Verba non negamus, in-
 terpretationē, quæ verbis astruitur, pne-
 gamus: Hæ sunt duæ ex aduerso sententiæ:
 accedat purum ab omni affectu iudiciū.
 Dicit Dominus: *Hoc est corpus meum: Hic
 est sanguis meus.* Ad hæc mandatū adiun-
 gitur: *Quotiescunq; conueneritis, hoc facite
 in mei commemorationem.* Hanc igitur v-
 trique actionem in Domini memoriam
 celebramus: celebrantes cōfitemur vim,
 efficaciam & sanctitatem alij quidem, sa-
 cramenti, alij verò, Sacrificij. Sed ecce di-
 scrimen. Dicunt Catholici Romani post
 sacrorum verborum prolationem, panē
 in carnem, vinum in sanguinem transfor-
 mari: In speciebus panis & vini sic com-
 mutatis, sacrum Domini Corpus quan-
 tum è cruce pependit, inueniri, quod cœ-
 lo delapsum oraliter manducant & corp-
 poraliter dentibus corporeis frangant,
 sed in spirituale alimētum. Nos dicimus,
 sumentes panem & vinum signa visibilia,
 quæ signa non forent, nisi aliquid signi-
 ficarent,

ficarent, signa sacramentum non compositura, nisi signa essent, signa, quæ simul signa, & res signate esse non possunt, eâ (inquam) manibus sumendo, dentibusq; corporalibus manducando, nos fide & spiritualiter verum & viuum panem qui de cælo descendit, manducare, verum corpus, & verum sanguinem Domini in spirituali alimoniam participare.

Si hæc hæresis est, hæreticus est certe Tertullianus, quum dicit, Hoc est corpus meum, id est, figura corporis mei: est & Augustinus dicens, Crede, & manducasti. Si autem hæc maxima est controuersarum quæstionum, illam liberè profitebor: mihi que ausim confidenter polliceri, si datur vnquam sancti & liberi Concilij facultas, Spiritum Dei sine dubio, quid credi velit, esse pronuntiaturum: eò nos æquum est vota omnia nostra cõuertere. Vt cunque sit, assero, iuxta hanc regulam, nobis illud liquidò demonstrari oportere, aut, quicquid hodie in Ecclesiam introducitur, verbo Dei cõcordare, aut, ab Apostolorum sæculo, Ecclesiâ ijs tēporis progressu addere, vel detrahere potuisse. Quod si

ita est, fateor nos hæreticos, nisi nosmetipsi vltro submittamus. Sin autem, huius axiomatis constantissima est veritas, Spiritus sancti, & hagiographorum à diuinis amanuësis exceptorum auctoritatem Ecclesiæ visibili adhuc in terris militanti præponderare: non licere hominibus salutiferos codices emendare, imò ne ijs quidem addere: quòd si & digito & *αὐτοψία* monstraerimus, multa quæ hodie plausibiliter recepta sunt, non solùm additamenta esse, verùm etiã contraria verbo diuino dogmata, odiosum illud nomen nobis immerëtibus imponitur hoc solo nomine, quòd Reformationẽ petamus.

Hæc sunt, quæ ex Theologicis canonibus colligere potui, vt ijs responderẽ, qui nos inauditos illicò, vt hæreticos dãnant, nisi Religionem mutemus: & qui volunt, Regem, ni faciat, iram diuinam regno suo accersere. De his quæ dico syncerè & candidè iudicent, quemadmodum syncerè, candidèq; scribo: & vnũ saltem experientur, plus posse in hoc negotio rationem, quàm vim: amicè conferendo & audiendo, non autem altercãdo & ad manus veni-

niendo veritatem inueniri, Regemq; regia hac via ductum, milles facilius posse eò, vnde egressus dicitur, regredi, quam si in perniciem eius totū regnum ad rebellionem. perduellionemq; sollicitetur, aut si Romani Pontifices totam Europam in arma concitent, eum vt districto mucrone conuertant.

Quòd autem ad politicàs rationes attinget, ob quas culpatur, quòd Catholicā Apostolicā. Romanam Religionē nondū sit professus, de ijs quid dicturus sim, nescio. Si hominibus forsā Atheis, licuit in consilio Principi dando de rebus ad salutem pertinentibus humana & profana sacris miscere, non mihi videor salua cōscientia, illis vt respondeam, idem facere debere. Est præterea in eorū discursibus tanta debilitas & vanitas, vt aduersus apū aculeos clypeū septemplex aptare velle sit indecorū. Iam antehac explicui, quæ sint maxime, firmissimæq; cause, propter quas belli isti cōmentatores Regi nostro aut casum aut conseruationem vaticinātur, si non tam solennem actionem maturet aut retardet: omnes certe speciosæ
ration-

ratiunculæ omnes ad Huguonottû con-
 clamandum appositissimæ, omnes baiu-
 lis & calonibus, omnes maxime, furiosis-
 simæ, vilissimæq; principatus parti plau-
 sibilis, omnes deniq; ad status subuersio-
 nē flagrante præsertim cōtrouersia com-
 probandam aptissimæ: sed omnes tandē
 cō, tanquam ad scopum vnicū colliman-
 tes, vt Rex apud hostes pessimè audiat: a-
 pud nos omnium Galliæ calamitatum
 reus peragatur. Ad pueros igitur relego, à
 quibus responsum ferant. Neq; enim di-
 gna, mi iuste, tua seueritate mea foret re-
 futatio. Nimiū certè nosti, Reges, donec
 spirant, ad ea quæ vitæ & saluti conferunt,
 adspirare: sed mortuos securos esse, an
 Sandionytium an Clerym eorum funus
 efferatur: isti tamē inter præcipua firma-
 menta gerras illas suas numerant, quæ ad
 nostri huius conuersionē viam muniant.
 Ad vnū exurgam, putà, si modò mihi im-
 perare id possum, vt patientiæ meæ fræna
 iniiciam; atq; ad id quidem verbo tātum
 respondebo. Regi fidem obstringunt, si
 fiat Catholicus, hostibus ansam bellige-
 randi prærepturum esse, simulq; cunctas

Galliæ ciuitates sese illi dedituras. Hic tri-
plici catena vincetus haud scio an saniorē
mentem, iudicium, rationem, patientiā
sibi retenturus, si patiētē velim aurem
non rationi, sed rancidæ fabulæ commo-
dare, quæ non solum falsitatis plenissima
est (vah! quam prætextu non caret, qui
regnandi causa armatur!) sed etiā sophis-
matis, sceleris, proditiōnis. Quid cogitan-
tes hunc hostium prætextū admittimus?
quibūsnam (quæso) fit grauior iniuria, i-
stisne hominibus, quibus per placet suas
hoc pacto actiones esse comprobatas, an
Regi, in quæ, simulatis blanditijs, crimen
omne belli ciuilibus conijcitur? Perinde est
mihi, ac si etiā dicas, ô Antichristiane scri-
ba, Quòd recusas, ô Rex, fieri Catholicus,
in causa es, cur iustè arma capiant hostes,
& cur iustè in Regnum tuum vindicet
Deus. Est ne adhuc igitur quispiam credu-
lus, qui sibi persuadeat causam Religio-
nis eandem quoq; belli huius nostri ciui-
lis esse? Ah! obsecro, id si hætenus credi-
distis, ô boni, cōtra tot nostras verissimas
obtestationes ab ineunte bello, & postea
factas, cædes illa saltē nefaria Regis mo-
nachi

nachi (det veniam verbo serenissima (ô Rex) tua maiestas) Regis superstitioni, Regis hæreticorum, vt tunc vocitabantur, cruore rubentis adhuc & commaculati, exēplo sit vobis, quàm minimæ futurus esset apud plebē fidei & auctōritatis Catholicus neophytus, Catholicus quadragenarius, gladio & pugione conuersus, professus ad has cōminationes, nunquā antè Regem fore, quàm habitum, quem vocāt, sumpserit, Religiosus, qui iam obaudiat de abiectō (vt gallico prouerbio dicitur) in vrticas cucullo, qui relapsus, qui impœnitens, qui excōmunicatus, qui apōsynagogus nominetur. O' infaniam! admittantur hæ rationes! sed quibus locis, bone Deus, dicuntur? adhucne recipiuntur? Quisquis ille es Commentationis istius auctōr, res nostras non ita penitus ignoras, quin libros Lutetiæ & alibi ante annū excusos, iam perlegeris, in quibus fusè ostēditur, vt maxime tunc temporis Rex Catholicus fieri in animū induisset, ferius id futurum, iam admissibilem non esse: oportuisse primò omniū diuturno & acerbō bello ijs qui reforma-

tiorem Religionem tueri se dicunt, illato, zelotas Catholicos de conuersionis suæ sinceritate confirmasse, certioreiq; reddidisse. Quemadmodum sanè non dubito, quin hæc prima sit petitio, vt professionem suam mutet: altera, vt bellum Hugonotum inferat. Neq; huius maior aliqua habenda ratio, quam præcessoris habita sit, videtur, qui anno 1585. super hac controuersia ad loricam induendam compulsus est. Inter eos Rex nequit esse Catholicus, qui totum suum Regnum ad hæreticum occidendum, & extirpandum, non periclitetur. Hæc illa fuit in defunctum querela, quòd verus & zelatus non esset Catholicus: hoc pacto consciètiã istius æternum suspectam habebunt: hæc enim vnica est inter eos boni zeli nota.

Vestris illis affectis reliquos vestros, o Capnopolæ famulos asseruate. Cum viris, non cum pueris, qui ostragalibus decipiantur, vobis negotium est. Quæ sint Galliarum factiones, & quisnam ex hostibus zelantur, cæstro moueantur, notius nobis est, quam vobis: cunctæ vrbes nobis notæ sunt, exploratissimus earum genius, studiũ, facult-

facultas: & si esset res adiaphora atq; vulgaris Religionis immutatio, alijs certè pi-
gnoribus opus esset, quàm futilibus ve-
stris fermunculis, ad Regem in irrepara-
bilem lapsum impellendum.

Obsecro te, Iuste, omnesq; qui ista le-
gent, vt bona cum venia liceat, hîc com-
pendium quærere, omnesq; illas humani
calculi ratiunculas silentio præterire, in
re præsertim tam necessaria, vbi agitur vi-
ta & salus sempiterna. Testor de industria
sexcentas stylo meo hæere validissimas
quidem illas & consideratione dignissi-
mas rationes, & quæ potuerint nõ nisi iu-
stissimè Regem ab innouatione Religio-
nis inducēda, maximè quidem ea forma
quæ hodie desideratur à plerisq;, prohi-
bere. Equidē minimè vnus illas pernoui:
videt tota Gallia: videt etiam tristissimos
casus tumultuariam istam & violentam
immutationem indubitāter sequuturos.
Ideò prætermitto, indignabundus etiam,
eouſq; me erupisse, vt vel os soluerim. E-
nimuerò iudicabis eò tantum pertinere
meam istam digressiunculā, vt historio-
graphos istos ciuiles ludos faciā, qui au-
rcum

reum verbū dixisse, & *μυστηριον μυστηριων*.
Δες se respexisse putant, si exclamauerint,
 Per te statvnum, ô Rex, quin pacatè impe-
 res: si enim vel semel missificare animum
 induceres, omnes inimici tibi ad genua
 prociderent. Is non sum, nec adsum, illi
 vt dicā, bene an secus faciat, si fecerit: do-
 ctorum est: sed si hoc regnandi causa con-
 siliū datis, agite ergo, id ne frustra fiet,
 vt hoc etiam verbum effutiam. O' vos, nō
 veri sed verisimilis cōsultores! Quid er-
 go: an excidit vobis memoriā Rex defun-
 ctus: an vobis toties idē erit inculcandū?

Vela, Iuste, contrahamus: nunquam es-
 nim finis esset: sed concede primū ad-
 uersarijs nostris scrupulum vt eximam,
 quem maximè obtendūt, & in cuius um-
 bra, nostrū non pauci volunt delitescere.
 Hæc enim videtur insanix illorum fa-
 cra (vt dicitur) Anchora. Dum igitur ani-
 maduertunt tam veris argumentis falsis-
 simum hunc illis prætextum eripi, exem-
 ploq; functi Regis demonstrari, huius no-
 stri conscientix respectum & considera-
 tionem perparum illos tangere, ad aliud
 extremum prorumpunt, & bellum se ge-
 rere

rere causantur tuendæ tantùm causa Religionis: non quòd adhuc in eos persecutio instruat, non quòd illorum animis vis inferatur: sed in posterũ sibi illud metuũt, néve Rex hæreticus fidem suã in Regno constabiliat extirpata vera Religione: & ecce tunc Catholicus Anglus ab heræ suæ exemplo ad raucim vsq; argutando debacchatur.

Hæc certè optima pars illarum *maximas*: pessimè tamen clauata. Dicũt Dialectici, similitudines omnes claudicare: hæc ne tibiam quidem sanam habet.

Henricus VIII. Angliæ rex decem iam annos in honore & pace regnauerat, regnumq; suum habebat totũ ad obediẽtiam compositum. Illius memoriã toto orbe Christiano maiore, quàm 1200. antè annis (vt nemo nescit) erant in pretio & dignitate literarum & scientiarum studia. Illius memoriã, Lutheri & aliorũ expostulationes de corruptelis in Ecclesiã introductis, maximeq; de immoderata Pontificum auctoritate, hominum aures ita perculserunt, vt in ipsius regno & que ac alibi, complures inuenirentur, qui
Refor-

Reformationē & peterent & expeterent. Tunc ingens casus accidit. Hic Rex, magnus alioqui Princeps, vt fuit id æui magnorum Heroum ferè omnibus in orbis terræ partibus ferax, impensè mulierosus fuit. Adueniens ad Coronā suadetur Aragoniam filiam in matrimonium ducere, quam frater natus maximus vxorem habuisset, sed integram (vt ferebatur) reliquisset, à morbo repētino ipsissima nuptiarum nocte correptus. Cōsultò fecit, vt regnū fœdere firmaret. Sed paulò post vxoris fatias illum cepit. Quum tamen in impetrāda matrimonij illius permissione satis laborasset, illi planè interdicta est repudij relaxatio: nec eo contentus Pontifex, ipsiusque Legatus, quòd priuata id auctoritate fecisset, damnat. Nouo quodā amore iam tenebatur: nec non populus ipse Hispanicam istam affinitatē, quæ præfertim incestuosa ferebatur, abhorre-re cœperat: eratq; iam Pontifici, qui hoc subiectū arripere illius pessimè tractandi, factus offensior. Hoc malum quum in id tempus incideret, quo Pontificum tyrannis conclamabatur, facile fuit Regi periu-

persuadere iugum illorum excutere, doctrinaq; vniuersali, & Catholica contentum esse: in ditione autem sua politiam Ecclesiasticam, & peculiarem ordinem, qui ab illo tantum penderet, instituere. Theorema certè, cui probatio haud magna inest difficultas: & à cuius veritate priuilegia & immunitates Ecclesiæ Gallicanæ haud multum recedunt. Rex igitur, populū (vt dixi) sui obseruantissimū quum haberet, simulq; offensum videret corruptelis in Ecclesiā receptis, Episcopis suis Reformationem proponendam curauit: à quibus recepta est, Clerusq; toto cum Regno, Romanensium Episcoporum spiritali iuxta & temporali iugo liberatus. Cogitent id seriò Pontifices nostri, si volunt: fortasè in excubijs fumus simillimæ apud nos liberationis, nisi aliter nos tractauerint. Qui autem Anglicani status notitiam habent, sciunt popularem ordinem viribus superare: primariosq; ordinis Equestris & Cleri minimi errati supplicium carnificis manibus, quum ita res postulat, subire. Qui rerum humanarum idonei sunt iudices, sciunt omnium ordinum,

num, popularem esse rerum nouarum capacissimum. Facile fuit ergo dicto Regi iampridem populum ad obsequium comparatum habenti, populo id persuadere, in quod ante Regem sponte iam inclinaret: & credo equidē, si anno 60. Gallia Regem ita animatum naeta esset, non futurū illi difficile fuisse in eam partem populum suū conuertere. Quoties enim maximus numerus in rem aliquam consensit, facilis est reliquorum in eundem consensum pertractio. Hodie verò, alteram comparationis partem inducentes, expendamus parumper, idēne nostra in Gallia locū posset inuenire. Dico neq; hīc nec vbiuis terrarum, non primū assentiente, cupiente, desiderante plebe, fieri posse vt Princeps aliquam in cultu diuino mutationem inuehat. Si quid noui cupit Rex in Regnum suum inducere, aut voluntate id obtineat, aut vi, necesse est. Voluntate quidē, aut exemplo, aut persuasione. De exemplo, quid? annon olim in Ecclesia Principes extiterunt Arriani, Nouatiani, Relapsi, Pagani, Apostata, quorum exempla eius puritatē minime
tamen

tamen labefactauerunt? Sacrum hoc corpus, donec Spiritus sancti veritatem ducem & Cynosuram habeat, nullius prauis exempli, nullius falsæ persuasionis capax est. Ostētet mundana omnia Regna (quantum volet) Satanas: nō idcirco Dei filius ex pinnaculo tēpli se deorsum precipitaturus est. Ne nos iste metus perturbet. Meminerimus autē dicti Gamalielis: Si hæc nouitas (non enim est huius tēporis isthæc odiosa veritatis cognominatio) à Deo est, non dissipabitis vos, qui homines estis: si aliunde, à semetipsa dissoluetur.

De vi autem videamus, quam possit Rex optimam methodum sequi. Oportet primū omnium vt nobilissimas omnes Gallix vrbes in potestatem suā reducat, suæq; professionis Euangelicæ hominibus compleat. Bene, posset illud durante adhuc bello cōsequi. Vi enim si expugnauerit, quos volet, intrudet: nihilo tamen minus exterarum gentium auxilijs opus erit: nō enim Hugonottorum satis in Gallia, qui Lutetiam solam impleant. Adhæc à Catholicis non minus

N   quàm

quàm ab alijs stipatur & adiuuatur. Num ex singulis vrbibus, quas expugnauerit, Præsidem & præsidium Hugonoticum deliget? Quid adhæc Catholici dicerent? Fieri non potest, quomodo autem se gerat hac in parte, minimè est obscurum. E-contra, ponamus pacem esse, quî posset in omnibus illis maioribus præsidium locare? num illarum aliqua reciperet? Cogantur verò: quid? an minus priuilegij habeant quàm Rupella? *Αδύατον*, absurdum: ac sanè vrbibus, quæ ciuibus abundant obsequiosis, alio præsidio non est opus, nisi cerdonum, qui portæ superiorè partem conduxerint. Hæc de populo.

Dicamus de Nobilitate: quæ ratio iniuri poterit ad cogendas tres Nobilium myriadas, omnes Principes, omnes Regni proceres, omnes præsertim insignioris notæ magnates? quibus auxilijs? vbi comitia habebuntur? quis in hanc rem Regi adfuturus est? De Clero autem: donec stabit integer & incorruptus cū Equestribus, tū Popularis ordo, dum munitissima illa loca erunt *ἀνάλωζα*, Ecclesiã quis vrbabit? Clerum quis vi coget? Ministri (si
Deo

Deo placet) Rupellani & Bergeracenses, q̄ Cardinales, Episcopos, Archiepiscopos Geneuam citaturi sunt. Luditis hypocritæ, quum illis hunc metum vultis incutere: cogitate seriò vos illud credere, & impense metuere.

Iudicauerint etiam Macci & Buccones, si datur ad horæ quadrantem cogitandi spatium, id quod dico verissimū esse: sed purgatæ auris esse oportet, qui velit imaginarij huius terriculamēti artificium dignoscere. Verum est vetus illud Gallicū, Nihil compendiosius est, quàm aqua turbida piscari. Vidi homines nunquā quietos, nisi quum inquieti sunt maximè, qui atros & infaustos de industria tabellarios conducunt: qui faces admouent, vt ad Lymphā concurratur. Quid faceret tumultuosus sublata tumultuatiōe? Quid iuris habuisset Clericus in Bastilla, sine sua illa seditione? Vnde trecenta aureorum millia, nisi ex hoc fonte, corrasisset? Quum abest malum, adesse, aut rediturū esse con fingendum est: nisi occiditur, incenditur, cædes, incendia minitari saltem oportet. Breuiter caueatur illud, ne pacis

& ordinis gustus vllus ingenijs hominũ præbeatur: caueatur fumme incendij reſtinctio. Multò enim inſtaurare, quàm fo- vere incendium difficilius eſt. Et ecce no- ſtra vt acta Deus abſoluerit (Deo ſit laus:) quum contrà poſt buſta, poſt tormenta, poſt lanienas, vix nobis gladij præcinctio perſuaderi poſſit: iſti iam ante commi- nationem deſtrinxerunt.

Attamē his poſitis (facere nō poſſum, quin & hāc quoq; παρρησίᾳ mihi permit- tam: ſermo enim ſermonem trahit) Etiā- ſi Rex inuiſus, innominatus, inauditus hereticus, apoſtata, apoſynagogus decla- ratus eſſet: etiā ſi peior adhuc eſſet: etiā ſi perſecutor: dicite mihi vos, Hierophantæ Cleri primarij, num tametſi illa omnia concurrant (nihil autem iſtorum hīc ani- maduertitis) liceat vobis Regni incapacē declarare: proferte auctoritatem, præſcri- ptum, exemplum: dicite mihi, ſit ne ſub- ditis integrū hodie ordinem illū à Deo, patrum & auorum noſtrorum conſenſu, tot annorum ſerie in hoc Regno ſancitū & roboratum inuertere? Dicite mihi, nū Petrus & Paulus conferendī ſeu auferendī regna

regna & principatus ius sibi aliquando v-
 surparint: num disciplina Christiana, nū
 censuræ Ecclesiasticæ potestatem suā vl-
 tra communionis corporis Dominici fi-
 nes extenderint? Num priuato excōmu-
 nicationes bona sua vnquam proscripse-
 rint, quomodo igitur Regi suum regnū?
 Dicite adhuc mihi, Quorsum abibit pro-
 nūtiatum illud filij Dei: Meum Regnum
 non est hinc? Quorsum dixerit, Reddite
 Cæsari quæ sunt Cæsaris: quorsum disci-
 pulo succensuerit, qui aduersus politicū
 magistratum gladium strinxisset, expro-
 brans ei, non illum animaduertere, si vo-
 luisset, etiam nictu oculi Angelicas legio-
 nes ad pedes præstò affore? quorsum ille
 ipse *Ἐπιθρονον*, maximorum Maximus,
 Caput Ecclesiæ suæ, potentia, gloria, ro-
 bore instructissimus Ethnici iudicium, si-
 ne prouocatione, sine defensione, subie-
 rit: vos autem, culices, vos vermiculi ter-
 rigenæ, contra exemplum & prohibitio-
 nem Filij Iehouæ Regna invertere mol-
 mini, coronas & diademata decernitis,
 Reges vestros occiditis, trucidatis: in eo-
 rum memoriam maledicta & Diras euo-

mitis: hæredes eorum & successores expellitis? Vestrum est hæreticorum nomen: nihil ad nos. Neq; enim scripturarum auctoritas, neq; purioris illius, neq; nostrorum temporum Ecclesiæ exemplum, vobis illud suggerit.

Vobis tamen ignoscendum, qui propter hæresin Regem hunc regno indignū pronūtiatis. Iniquiores in Antecessorem Regem, etiam leuiori de causa fuistis, in quem tamen nulla subesset suspicio. Qui extremam aleam semel iacere volunt, nō vnā *περόφασιν* arripiunt.

Dicam tamen, si Regnum hoc nostrū Electium foret, meæq; partes essent, in media concione populis Regem suadendi, non certè Atheum, non vitiosum, non hæreticum, non Turcam, non Iudcū suaderem. Sed quum diuina dispensatione nascitur qualiscūq;, anathema esto, quisquis Dei ordinationem inuertit. Quî scis, infelix, qua fini Deus immittat? vis igitur diuinum iudicium anteuertere? Inter tot Iudæ & Israelis Reges vix duos pio populo suo largiri visum est. Quî scis vtrū *δὲ ἰσραηλ* aliquē Deus immittat ad fidem, ad

constantiam Ecclesiæ explorandam, ad eandem Martyrū cineribus & sanguine propagandam, prosperandam? Non contineo me: Non istud ne timeatis, ô Ecclesiastici. Non æquum vos adhuc persecutionis honorem, infallibilē veritatis notam, nobis præripere. Damnati semper, nunquam persecutionem passi sunt hæretici. Nullius res exempli. Causa verò licet martyrem faciat, non pœna, nūquam tamen tulit Deus hanc sacrā victoriæ lauream, hoc honoris insigne hæretico capiti esse ornamēto: sin verò supplicia & pœnas hæreticis aliquādo permisit, nunquā tamen in ijs enituit hilaris illa cōstantia, gloriosum illud gaudium, cruciatuū ille contēptus, quo Martyres de aquarū gurgitibus, de carceribus, de aëre, de flāmis, singulis elementis in reos testesq; suæ innocentiae citatis, triumpharunt.

Deo visum aliter: non secundis rebus, non Principum gratia propagatur Ecclesia: splendet sub tyrannis: tormentorum vomere vertitur: Regum huius sæculi fæce & stercore impinguatur: cinerib. profeminatur, sanguine & lachrymis irrigatur:

tur: vt Sole, flammis, vt rore, carnificina
 vtitur: floret Autumno calamitatum: nec
 nisi tribulationū hyeme fructus profert
 suauissimos. Has notas cū vestro illo tot
 annorum statu (quæso) conferte: tunc cō-
 perietis, luxum vestrū, opulentiam, otium,
 speciem mundanam, pompam, coronas,
 thiaras, splendorem, auri vestri fulgorem,
 lapillorum nitorem, tot diuitias tam o-
 tiosè tanta copia vobis possessas, nihil cū
 isto crucis stemmate commune habere:
 vt certè, nisi alias notas habueritis, ferè di-
 ci possit, Vos Dei Ecclesiam non esse.

Claudamus nunc tandem sermo-
 nem: quumque morbi non sint rege-
 ndi, nisi promatur remedia: agendum, salu-
 tari consilio finiam. Hostes alloqui cesso:
 scio enim alia designata mente agitare,
 malorumque nostrorum securos esse: allo-
 quor eos ex numero nostro, qui bono ze-
 lo ducti (fateor) Pacis & Religionis, optat
 quotidie Regem Catholicum fieri, hanc
 vnam esse restituendo Galliaë otio paci-
 que viam arbitrantur.

Vultis tamen vos, qui in hac estis sen-
 tentia, qui in hoc saxum impingitis, opti-

ma via insistere, licet sit certè optabilior Ecclesiæ totius reconciliatio, quàm vnus hominis conuersio, hanc quã vobis modò rationem proponam, sequimini.

Tumultuantis populi nostri prætextũ admittitis, qui suam inobedientiam Religionis larua induit: orationem eorum recipitis: verum esse putatis quod dicunt Regi, si missam vnã audierit, se ad pedes statim arma posituros. Esto sanè: reapse quid sit futurum, videamus. Certè enim commiseratione illud dignissimum, inter nos esse tam supina ingenia, quæ mutationem hanc postridie putent pacẽ esse allaturã, & per Regem stare credãt, quominus aureum sæculum postliminio reuertatur, & diuinus fauor ac benedictio Regnum hoc denuò respiciat: qui etiam mussitẽt, muginentur, Chimæras & Trigelaphos tertix cuiusdam partis sibi fingant, quibus per phantasma Galliam totam implicent. Si ita est, ne tam multa dicite, plura præstate: nõ hĩc verborum, sed rerum & effectorum copia opus: firmis propositis, non deliberationibus: scriptis articulis, non postcœnicis confa-

bulationibus: factis, non pactis inanibus. Ut politicus loquor: sic enim cogor face-
re, siue vt meum stylum captui vestro at-
temperem, & ostendam ex operis difficul-
tate, vestram euanidam esse propositio-
nem, siue quòd (quemadmodum antea
sum testatus) non profiteor me quenquã
Theologiã docere velle: discere, meũ est.

Auctor igitur sum, à subditis vt primũ
initium faciatis (quod æquitas ipsa postu-
lat) tum demum in Regem desinetis. Pul-
sum Catholicorum hostium nostrorum
paulisper (quæso) tentate: animum explo-
rate, vos qui in eadẽ diuini cultus forma
conuenitis, quibusq; tantũ *περὶ μοναρ-
χίας* cõtrouersia est, quam defenditis vos,
illi student conuellere. Date operam, vt
D. Mænius, omnes partiaræ vrbes, pri-
marij de Clero, Equestriq; ordine qui il-
lius signa sequuntur, spondeãt iam nunc
per Legatos, communi publicoq; omniũ
consilio, synceram, veram, illibatam Re-
gi obedientiam, quali antecessores suos
venerati sunt, ea lege, vt Catholicã Apo-
stolicam Romanam Religionem profi-
teatur: Dum se eò necessaria institutione
compa-

comparabit (iudicatis enim (opinor) nō eō posse primò impetu desilire, priusque ei, vbi errauerit, intelligendum esse: aliò- qui nulla humana consideratio, nullum satis amplum & diues Regnū esse potest, quod caput illud de salute aut exitio sem- piterno adiaphorum reddat:) dum (in- quam) à vobis instituetur (& fortè illum instituendo vosmetipsos instituetis) faci- te vt arma vnco pendeāt totâ, quàm latè patet, Galliâ: exteræ gentes abscedant, no- stris negotijs neutra ex parte se immi- sceant: nobis illa decidenda relinquunt. Dabitis, (opinor) primum hunc appara- tum esse necessarium. Restinguendū est culinarium incendium camino, dum ap- paratur epulum, accensum, antequâ con- iuiuarum fiat accubitus. Ableganda prius à corpore febricula est, à vulnere gangræ- na, quàm quidquam attrectes. Dicere au- tem, periculum fore, ne interim inermes essent Ligarij, absurdū. Opportuna quō- dam fortassis hæc ratio fuit Hugonot- tis, qui Sebenos tantum tenebant: sed vr- bium præcipuarum dominis, ijsq; qui à Regis lateribus tot Proceres habent, qui suam

suam Religionem profiteantur, quorum fidei stare possint, nulla est metuendi occasio. nihil enim hoc tandē est aliud, quā imaginaria exarmatio. Propterea non cōtinuò viribus potior Rex omnes illorum ciuitates ingrediatur, non continuò pedibus manibusq; alligatis vires adimet. Stabūt semper pedibus, ad palinodiam, quando collibitum erit, redituri.

Posthæc Regē adite præmeditati, accincti, dictorum bene conscij: primū illi, pro status parte, vniuersum Galliæ ad eius obedientiam consensum, ad pacē toto Regno stabiliēdam, repræsentate. Discrimen quod sit inter regni iam partipati & tranquilli possessionem, & inter eiusdem per mille casus, labores & pericula conquisitionem, facite vt iudicij lima dijudicet. Duas tabellas pingite, hanc pacis, belli alteram: in illa quidem, otio florentem urbem, bonorum omnium diuitem, ædificijs superbam, gaudio & varijs voluptatibus delibutā, Regi magnificum & gloriosum aditum præparantem: in altera, ponite ob oculos obsidionem, ruinas, faxorum & corporum cadauera,
muros

muros arietum percussionibus hiantes: portas disiectis lapidū molibus amicis, inimicis imperuias: æquata solo palatia: incensa domorum fastigia, ferrum & sanguinem, violentiam infra & deprædationem: nolite adhæc insignia verborū schemata, quibus hoc subiectum est fœcundissimū, prætermittere: nullum inutile fore mihi ipse persuaferim, & pro pace, pro otio, pro regni trāquillitate adductum iri in vestram sententiam nullo labore.

Secundò, vt eum priuatim optimæ Theologiæ capacem reddatis, de Catholicorum omnium Gallicorum cœtu (nō eorum tantum dico, qui sapientiores officium non sunt oblitī, sed aduersariorū quoque, nequid omittatur) doctissimos quosq;, & doctrina ac moribus venerabiles seligite. Eum alloquantur, audiant: dicant saltem, quod Turcæ, quod Mahumetano dicturi essent: Homo allophyle, Deum ignoras, opinionem veritati contrariam tenes. Annon hoc est quod minimum sacræ regiæ maiestati debetur officium? Patietur, feret, sustinebit. Sed ferāt ipsi quoq; respōsum: ipse cum institutio-
ribus

ribus suis & ὁμοιοδιδάκτοις, mansuetè rationem eorum quę tum docuerunt, tum didicerunt, reddere permittatur. Ipsi verò animositatem tollant, veritatem ex omnibus suis partibus integrā proponāt, vbi deceptus fuerit, quid veri celatus: quod falsi fuerit edoctus. notum est enim non tulisse Spartam illam, quam colit, omnia vt sciat. Probè institutum per Dei nomen obtestentur, per sacra suę salutis, per tot calamitates, quarū causa in eius pertinaciam sit transferenda. facilem se, docibile præbeat, posito omni affectu aures aperiat, audiat. Nec dubitetis, eo loco, eo tempore, eo fine, tam solenni in cœtu, quin actioni illi Spiritus sanctus sit fauiturus, immò etiam, si ita opus est, ad miraculum vsque.

Si tentatis illis omnibus, contra diuinum cœstrum, contra Spiritum sanctum, contra veritatem palàm est illum incertum, deliberatum, pertinaxq; propositū imegisse puri cultus diuini reijciendi, scopum eius esse, persequi Ecclesiam, nõ conseruare, tunc plus licentię, plus venię (si qua esse potest) perduellio subditorū habitura

habitura est : maior saltem vobis præbeatur occasio illum vestræ miseriæ auctorem appellandi. Sin contrà evidentissimum erit, non alium sibi scopum proposuisse, quàm Dei purè colendi, sectandæ veritatis verbo præscriptæ, illi intelligendæ & addiscendæ, patulas aures cum corde semper præbuisse, adeo quæ ne deflectat, ne mundanum Regnum cœlesti anteferat, ab incunabulis mille discrimina suarum omnium dignitatum, ornamentorum, capitis denique subiisse : Sin autem (quod præculdubio Deus in lucem proferet) nigrum scelus hostium nostrorum, instar ferarum immanium, huius Regni lateribus imminentium, instantium, nec antè defiturorum, quàm vitam cum sanguine suxerint, patefcet : tunc serò saltem verum à sophismate discernetur : tunc nostrorum temporum & calamitatum auctores, ad tribunal trahentur : videbit Gallia, quibus interitus sui crimen debeat. Vos autem, quos ad aliquod aliud remedium firmiter propositum inclinabit, desperata clementiæ
& man-

208 DISC. DE REB. GALL.
& mansuetudinis via, nobiscum iudica-
turi estis, huic imperio & regno exertam
Dei dextram incumbere, insignem a-
liquam (quantum prospicio) mu-
tationem iam iam in-
ducturam.

F I N I S.

